OVERSIKT OVER NYERE KULTURMINNER I NESNA

Oversikten inneholder informasjon om faste, fysiske kulturminner i Nesna som er nyere enn 1536. Den er et vedlegg til kulturminneplan for Nesna 2020-2024.

Ann Kristin Klausen
Avdelingsleder Helgeland Museum

Forord

Denne oversikten inneholder informasjon om nyere tids kulturminner. Det vil si bygninger og andre fysiske og stedsfaste kulturminner som er nyere enn reformasjonen (1536). Dette inkluderer SEFRAK registrerte bygninger, kulturminner som ikke er automatisk fredet men likevel innskrevet i Askeladden eller publikumsvarianten Kulturminnesøk, bygninger som er regulert til bevaring gjennom kommunens arealplaner og kulturminner kjent gjennom litteratur, muntlige kilder og befaringer.

Oversikten er delt inn etter kretsene Tomma, Handnesøya, Hugla og Nesna fastland med Strandlandet og Nesnastranda. En kort introduksjon om hver krets innleder oversikten. Deretter er oversikten inndelt i temaene bygningsmiljø, skolehistorie, tufter etter bosetting, kystkultur, samiske spor, jakt m.m., spor i stein, tro og tradisjon, møteplasser og fritid og samferdsel og kommunikasjon.

Bakgrunnen for oversikten er kommunens utarbeidelse av kulturminneplan. Satsningsområdene i planen er bygningsmiljø og skolehistorie, men også andre tema er inkludert. Kulturminneplanen inneholder en handlingsdel med forslag til tiltak. For å kunne prioritere trengs oversikt. Derfor følger to vedlegg kulturminneplanen, et med oversikt over kulturminner eldre enn 1537 og dette om nyere tids kulturminner.

SEFRAK er et landsdekkende register over i hovedsak bygninger fra før 1900 / 1927 (byer og tettsteder), til dels også ruiner og enkelte andre kulturminner. Registreringa foregikk i tidsrommet 1975 til 1995. At en bygning er SEFRAK-registrert gir ikke i seg selv noe formelt vern, men innføring i registeret indikerer at bygningen kan ha verneverdi.

På Nesna foregikk SEFRAK-registreringa fra våren 1991 og ut året. 155 bygninger ble registrert, hovedsakelig bolighus, men også noen uthus, jordkjellere m.m. Registeret ble inndelt i fire kretser, 74 oppføringer på Nesna tettsted, 36 på Hugla inkludert Feøya, 24 på Handnesøya og 21 på Tomma. I forbindelse med utarbeidelse av kulturminneplanen er befaring eller kontakt med eiere av SEFRAK-bygninger gjennomført slik at registeret for Nesna er gjennomgått og oppdatert. 23 av de 155 bygningene er borte, 132 fortsatt finnes. Det vil si en tapsandel på ca. 15 %. Mer utfyllende informasjon om SEFRAK-registeret står i kulturminneplanens hoveddel. Nesna har bygninger som er eldre enn 1900, men ikke inkludert i SEFRAK-registeret. De vi kjenner til er tatt med i denne oversikten. Det samme er en del nyere bygninger og andre kulturminner av kulturhistorisk verdi. Noen kan likevel være oversett.

I oversikten er automatisk fredete kulturminner markert med Askeladdens ID-nummer og SEFRAK-registrerte bygninger med SEFRAK-nummeret. Andre kulturminner har ikke noe nummer. Noen av disse er lagt inn i Kulturminnesøk og dermed kartfestet.

Navnene i denne oversikten er i hovedsak skrevet slik de gjøres av Kartverket, og fremgår på Norgeskart.no. Med enkelte unntak er ikke nåværende eiere av kulturminnene oppgitt. Disse står i Kartverkets se.eiendom og kan finnes der. Der fotograf ikke er oppgitt er bildene tatt av undertegnede.

Ann Kristin Klausen, Nesna 22. februar 2020

Tomma

Tomma på 48 kvadratkilometer er den største øya i Nesna. Øya har et dynamisk næringsliv og variert natur som brukes mye til rekreasjon; vakre strender, markerte fjell, ikke minst med Tomskjevelen som frister til topptur, diverse dyreliv, gammel kystfuru og spennende flora.

Tradisjonelt har levekårene dreid seg om landbruk og fiske. Noe landbruk drives fortsatt, men av få aktører. De tre bedriftene Gabbro Nord (bergverk), Tomma Laks (oppdrett) og Tomma Rensefisk (oppdrett) utgjør vekstnæringer med totalt ca. 100 ansatte. Tomma har skole for 1.-4. klasse, barnehage, butikk og samfunnshus. I 1945 hadde øya nesten 500 innbyggere. I 2017 var det 105. Siden 2015 har Tomma opplevd litt tilflytting.

Øya er svært rik på førreformatoriske funn, særlig Tomeide, Tomsvik, Husby og Alsøy. Funnstedene ligger strategisk til mot den gamle leia. I lang tid var øyas beliggenhet sentral langs seilingsleia. Øyas senter er Husby. Det var navnet på den første gården i dette området, og ble navnet på grenda. Navnet kan antyde et tidlig maktsentrum i norrøn tid. Husby har godt land for jordbruk med ei frodig stripe mellom fjell og hav. Frakt og handel er dokumentert drevet i hvert fall fra 1600-tallet, men sannsynligvis atskillig tidligere. På 1800-tallet ble gården Husby utvidet med et stort jordegods. Husmannsplasser ble tatt opp. Nyere trafikklinjer medførte at øya ble mer usentral. Veiutbygginga på 1900-tallet forsterket dette.

Tomma var lenge delt mellom Nesna og Dønna kirkesogn. Fra 1888 til 1964 tilhørte den vestlige delen av Tomma (Husby, Tomsvik og Tomeide) Dønnes kommune. Det innebar blant annet at innbyggerne der soknet til kirka på Dønna og til en annen skole enn resten av Tomma. De to delene hadde forskjellige poststeder, telefonstasjoner, butikker og dampskipsekspedisjon. De ble heller ikke bundet skikkelig sammen med vei før på 1960-tallet, etter at de var slått sammen. Alsøy utviklet seg til et senter for Aust-Tomma, og danner ei egen bygd med mange bruk, husmannsplasser og tett bebyggelse, men gårdsbasert. Bygda hadde en periode butikk, post, telefonstasjon og dampskipsekspedisjon.

Øyvind Jenssen ga i 2018 ut bok om Husby. Gerd Johansens to bøker om slekt og gårder på Tomma ble utgitt i 2010 og 2019. Johan Hågensen skreiv dagboknotater fra oppveksten på Sellotøy. Disse er delvis trykt i Årbok for Helgeland, delvis i Historielagsnytt. Torstein Sørensen fra Forsland på Tomma skreiv boka «Ord fra gamle Nesna» (2004).

Handnesøya

Handnesøya er en langstrakt, fjellrik og frodig øy, med en smal remse av lavland langs deler av kysten. Langs østkysten og søndre del av vestkysten på dette lavlandet ligger bebyggelsen omtrent 25 moh. Fjellet byr på gode beitemuligheter, og brukes periodevis til reinbeite i tillegg til storfe og småfe. Det høyeste punktet på øya er Stokkatinden, 599 moh. De mindre øyene Sauraholmen, Handnesholmen og Vallaholmene regnes til øya. De to førstnevnte har vært bebodd.

Tidligere var Handnesøya folkerik, ved inngangen til 1800-tallet med 230 innbyggere. Befolkningsveksten økte utover 1800-tallet. Særlig steg antall husmenn og strandsittere. I 1900 hadde Handnesøya rundt 450 innbyggere, fordelt på ca. 70 bebodde hus. Etter krigen sank innbyggertallet. Mange av småbrukene ble nedlagt. Befolkninga ble redusert fra 327 innbyggere i 1960 til 203 i 1970, 120 i 2001, 90 i 2007 og 56 i 2017.

Lenge levde de fleste av jordbruk, fiske og diverse mangesysleri. En periode på 1900-tallet hadde Handnesøya tre butikker, post og et fiskebruk med ishus og fryseri. I dag har øya fortsatt et levende landbruk, også med satsning innen økologisk drift. Det er ingen registrerte fiskere igjen, men fritidsfiske drives. Øya har en butikk, Vika handel BA ved Saura kai. Handnesøya er populær som utfartsområde. Mange av bygningene er fritidshus. Det er regulerte hytteområder i Vassvika og ved Vallakleivene.

Hugla

Hugla ligger sørligst av øyene i Nesna, rett utenfor fastlandet. Øya er høy og dramatisk med Hugltinden (624 moh.) som høyeste punkt. Hugla har et rikt fugleliv, mye havørn og i de seinere år elg. Kulturlandskapet bærer preg av lange landbrukstradisjoner, selv om deler av landskapet er utsatt for gjengroing. Fra Vikholmen på Hugla til fastlandet tar det 10-15 minutter med ferje. Vikholmen har også fergeforbindelse med Handnesøya og Tomma. Hugla kan deles inn i grendene Huglen, Halland, Nordbostad og Vik med Vikholmen. Dette er gamle matrikkelgårder som seinere ble oppdelt i flere bruk. Enga, inkludert Svaleng, var en gang nærmest ei lita bygd. Feøya utgjorde også periodevis en matrikkelgård.

Hugla på Kartverkets Norgeskart.no

Mesteparten av befolkninga bor på den beskyttede østsiden som vender mot fastlandet. Nordbostad og Halland består av frodige, skrånende og delvis flate områder velegnet for landbruk. Huglen ligger i sørvest, Vik og Vikholmen i nordøst. Vikholmen er landfast med Hugla med en steinfylling. Holmen har strategisk beliggenhet med god havn, og var tidligere et sentrum i Nesna. Nå er Vikholmen sentrum på Hugla med fergeleie og butikk.

En rekke gravminner og funn av førreformatoriske gjenstander vitner om bosetting langt tilbake i tid. I Huglen tyder funn på bosetting tilbake til yngre steinalder. Gården Vik nevnes i en skriftlig kilde allerede i 1346. I 1801 var Huglas befolkning 143 innbyggere. Den hadde steget til 241 i 1875, og økte ytterligere til 319 i 1900. På den tida emigrerte flere til Amerika. Øya opplevde deretter en befolkningsnedgang, med unntak for enkelte år. I 1920 hadde Hugla 246 innbyggere, med en oppgang rundt 2. verdenskrig til 254 i 1946. Etterkrigstida har vært preget av fraflytting. I 1998 var befolkninga 125, i 2006 kun 74 og 71 i 2017. Folketallet øker om somrene når feriegjestene ankommer. Mange vender tilbake til slektas øy.

Hugla har hatt handel siden 1600-tallet. På det meste hadde øya tre butikker samtidig. Etter 1950 har det kun vært butikk på Vikholmen. Med sildeoljefabrikken A/S Nimrod fra 1919 fikk mange menn industriarbeid. Landbruket spiller fortsatt en rolle på Hugla. Antallet bruk og bønder er redusert, men det drives ennå med storfe, sau og gris. Øya har lokalmatprodusenter, urtegård, overnatting, produsenter av husflid og håndverk. Det satses litt på turisme. En del innbyggere pendler til jobb på Nesna tettsted. Skoleelevene pendler også. Skolen ble nedlagt i 2008. Hugla er en del av reinbeite til Hestmannen/Strandtindene reinbeitedistrikt. Periodevis beiter rein på øya. Erling Gården har skrevet bok om Hugla, utgitt i 2010.

Nesna fastland

Det som nå er Nesna tettsted kan ha vært kirkested allerede på 1200-tallet. Dagens kirke antas å være den fjerde eller femte i rekken. Noe tettstedsbebyggelse var det likevel ikke snakk om før på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet. Inntil da hadde stedet for det meste typisk landlig bebyggelse med gårder, småbruk, husmannsplasser og strandsitterhushold (bosatt på leid jord ved sjøen).

Movegen ca. 1870. Foto: Ole Tobias Olsen.
Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Formannskapsloven av 1837 krevde folkevalgt formannskap og herredstyre, men medførte ikke sentralisering siden den kommunale administrasjonen lenge var svært beskjeden. En deltidsstilling som herredskasserer var den eneste kommunale stillingen fram til 1922. Lensmennene bodde i mange tilfeller andre steder enn på tettstedet. Sorenskriver utøvde sitt embete fra Saura på Handnesøya. Vikholmen på Hugla utgjorde på andre halvdel av 1800-tallet et kommunikasjonssenter. De store handelsstedene holdt hus på øyene og på Strand på Strandlandet. Skolen og kirka på tettstedet medførte virksomhet på det som skulle bli tettstedet, men handel og samferdsel foregikk på øyer og fjorder langs leia.

På andre halvdel av 1800-tallet etablerte to handelsfamilier seg ved sjøen på Ner-Nesna. Handelen hadde ringvirkninger. Ved Prestsjøen var det stor aktivitet med overnatting, bakeri, krambu, dampskipsekspedisjon, bibliotek og doktorbolig med kontor. Reisende som ventet på skyss, gods som ventet på frakt, pasienter som skulle til doktoren og øyværinger på kirkeferd. Fra 1890-tallet ble det også telefonstasjon her Litt lengre bort ved sjøen fikk familien Walnum en konkurrent i Thorvald Zahl, som i 1893 flyttet sin handelsvirksomhet fra Zahlsgården ned til ei brygge. Også han dreiv handel og skipsekspedisjon.

Fra begynnelsen av 1900-tallet vokste strandstedet fram. Nesna var i ferd med å bli et handels- og samferdselssentrum med to moderne butikker, sparebank (opprettet i 1894), sakførere, fotograf, bakeri, bokhandel, lege (bosatt på stedet siden 1882), nytt stort skolebygg og et par små kaféer. Rundt 1916-1917 ble to pensjonat etablert. Stedet fikk en egen avis (Nesnaposten) og hermetikkfabrikk ble grunnlagt.

Etter at lærerskolen ble etablert i 1918 opplevde stedet sin virkelige oppblomstring. Rundt 1920 foregikk mye byggeaktivitet. Både stedets akselererende utvikling som kommunikasjonssentrum og opprettelsen av lærerskolen medførte behov for husly og bespisning. Nesna hadde en periode tre bakerier. Bolighus med tanke på utleie og salg av mat ble ført opp. Dermed fikk stedet et særpreg av karakteristiske, store bygninger med to til tre etasjer og mange små rom. Bolighusene fikk hager og ofte uthus i hagen. Kafeer og overnattingssteder ble etablert. Nesna fikk bokhandel, skomaker, slakter, sagbruk, kobberslager m.m.

Den egentlige ekspansjonen innen bygningsmasse har likevel foregått etter 1950. Stedet fikk moderne forretninger som frisør, radioforretning, kiosk, klesbutikk, skobutikk m.m. Helt fram til 1990-tallet var stedet preget av småbutikker med diverse spesialiteter. Deretter foregikk en nedbygging. I dag huser Coop-senteret matvarebutikk og jernvare, blomsterbutikk, kafé og pol. I tillegg finnes matbutikken Spar, to frisører og 2-3 spisesteder.

På Tettstedet ble en hermetikkfabrikk etablert i 1916, men denne ble nedlagt på 1930-tallet. Fra 1955 besto industrien av fabrikken Nesnalobben. På Refsneset har det vært sagbruk, slip m.m. På 1980-tallet etablerte Arnt Skogsøy en sveiseindustri midt på tettstedet. Denne ble seinere flyttet til Langsetvågen.

Foruten hovedveiene Movegen og Strandlandsvegen er praktisk talt alle veier bygd og utbedret etter 1950. Før det besto veiene av gangstier og gårdsveier. Boligfeltene på øvre Nesna og nedre Nesna har vokst sammen, og har gitt stedet et nytt ansikt.

Nesnastranda betegner gårdsbebyggelsen fra tettstedet mot Sjonfjellet. Strandlandet består av landlig bebyggelse langs Ranfjorden fra tettstedet til gården Hammerø. Disse områdene har typisk gårdsbebyggelse. På Langset er et nytt industriområde, Langsetvågen, etablert de seinere år.

Øyvind Jenssens tre bygdebøker omhandler hele Nesna kommune, samt områder som tidligere tilhørte kommunen. De er henvist til med årstall. I tillegg har Trygve Engen skrevet slektshistorie for Oldersletten. Peder A. Hansteen har skrevet flere artikler om enkeltgårder, hefter om Nesna kirke, Nesna sparebank m.m. Diverse litteratur om Lærerskolen / Høgskolen / Nord Universitet er referert i litteraturlisten til slutt.

Bygningsmiljø

Bygningsmiljøet i Nesna er preget av en kombinasjon av sentrumsbebyggelse med bolig- og næringspreg på tettstedene og gårds- og småbruksbebyggelse og fritidsbebyggelse i de landlige områdene. Tettstedet Nesna har bygningsmasse av ulik årgang, men i hovedsak boliger og næringsbygg fra etterkrigstida. På gårdene finnes til dels eldre bygninger, delvis mer moderne boliger og driftsbygninger. Fritidsbebyggelsen består av oppussede eldre hus eller nyere hytter.

Av eldre gårdsbebyggelse nevnes særlig våningshus, fjøs, bur, skøt og jordkjellere. Et fåtall sommerfjøs og eldre naust er bevart. Utedoer er nokså sjelden, og masstuer, eldhus og smier finnes det kun et par av.

Våningshus som er eldre enn 1900-tallet er i de fleste tilfellene datert til 1800-tallet, og av typen nordlandshus. De lange, smale tømrete bygningene i 1 ½ eller 2 etasjer, med knappe takutstikk, ofte rødmalte var et viktig innslag i byggeskikken og kulturmiljøet til et godt stykke innpå 1900-tallet. Våningshusene kaltes stue.

Skøt ble brukt til oppbevaring av ved og torv, redskap, noen ganger også mat, vinterklær ol. Det kunne være et frittstående hus, påbygg eller deler av større bygninger. Fjøs av forskjellige årganger står ennå, selv om mange også er fjernet eller ødelagt av vær og vind. På andre halvdel av 1800-tallet kom svenske murere til Helgeland. De bygde solide fjøs på mange av gårdene, og noen av disse er der fortsatt.

Stabbur / bur og eldhus / masstue var bygninger brukt til matlaging og lagring. Eldhuset hadde grue og fungerte som grovkjøkken for alt av matlaging som krevde bruk av ild. Baking, brygging, ysting, kjøttarbeid, slakting og klesvask kunne foregå der. I noen tilfeller var eldhuset et frittstående bygg, men ofte var det innebygd som en del av våningshuset eller fjøset. Det kunne også fungere som bolig, og brukes som stabbur for oppbevaring av mat.

Noen gårder hadde egne hus for gårdens gris. Disse kunne være av tømmer eller reisverk. I Nesna er kun et grishus bevart. Det står på Handstein, er tømret og har en del som er utedo. Langs kysten var naustet en del av gårdsbebyggelsen, storbåtnaust for større båt og mindre naust for mindre båter. Få naust av eldre enn 1900-tallet er bevart.

Jordkjellere ble populært utover 1800-tallet, særlig etter midten av århundret. Det hang sammen med potetens utbredelse. Kjellere under huset var den gang ikke så vanlig. Jordkjellerne var satt sammen av stein, jord og tre. En del hadde muret hvelving. Det hele ble dekket med never og jord eller torv som var tjukt nok til å hindre frost og fuktighet. Enkelte jordkjellere har blitt brukt helt opp til 1980- 1990-tallet. Flere er reparert eller fornyet med sement. Det er solide byggverk, som gjerne har stått godt i mot forfall.

En av de mindre bygningene som hørte med til en gård tidligere var sommerfjøsen. Den var plassert på melkestedet så nært utmarka som mulig, gjerne på grensen mellom innmark og utmark. Sommerfjøs forenklet melkinga når dyrene beitet i utmarka om sommeren.
Den var gjerne en enkel skjå bygd av gammelt trevirke og overskuddsmateriale. Noen steder var sommerfjøsene i drift til utpå 1960-tallet. De fleste sommerfjøs er borte for lengst. I Nesna er kun et fåtall bevart.

Tidlig på 1900-tallet ble hus med sveitserelementer moderne. Disse bygningene er lett gjenkjennelige med store takutstikk, fremheving av gavler og konstruktive ledd, dekorative utskjæringer, høye grunnmurer av naturstein, ofte høye med krysspostpostvinduer omrammet av vakkert utformet listverk. Reisverk som jo var mer økonomisk enn tømring, materialmessig sett, fikk innpass. Det begrenset ikke bredden på husene slik tømmerkassen hadde gjort. I denne stilen kom det opp bolighus fra store villaer til mindre boliger, stasjonsbygninger, hotell, landbruksbygninger, butikker, kiosker og mye mer. Også gamle tømmerhus ble endret for å få sveitseruttrykk.

I mellomkrigstida ble bureisningsbruk med bolighus og fjøs bygd. De som skulle etablere seg på nybrottland kunne få offentlig støtte. Premisser for utforming av bygningene og plassering av disse fulgte med støtten, slik at disse småbrukene er lett gjenkjennbare, med mindre det er foretatt store endringer. Et par nybrottsbruk i Nesna er bevart.

I etterkrigstida er tidstypiske separate eneboliger satt opp. Fra 1930-tallet kom varianter av funkishusene også til Helgeland. Én versjon var de nokså lett gjenkjennelige eneboligene med kubiske former, pyramideformet tak og vinduer plassert i eller nært hushjørnene. Dette var en folkelig variant av de mer særpregete arkitekttegnede funkisvillaene. Et stort antall villaer i denne kategorien ble bygd over hele landet fra 1930- til 1960-tallet. Enkelte var tegnet av arkitekter, men de fleste ikke. Disse husene ble vanligvis bygget ved hjelp av lette og rimelige reisverkskonstruksjoner og prefabrikkerte bygningsdeler. Det pyramideformete taket var lett gjenkjennelig, og ga tilnavn som «kaffekverna». Taket var en tilpasning til norsk klima, fordi funkisens ideelle flate tak var lite egnet.

Til tross for den oppmykete folkelige varianten var det de fleste steder i Norge ikke snakk om noen total omveltning. Andre typer hus ble også bygd i samme periode. På tettstedet Nesna ble anslagsvis rundt 10 hus av den typen vi kan karakterisere som folkefunkis bygd fra slutten av 1930-tallet til cirka 1960, de fleste rundt 1950. Flere av disse er renovert bort fra sitt opprinnelige særpreg. Noen har fått mer preg av nåtidens nyfunkis.

Eternitkledd funkishus på Nesna, 2007.

Tomma

De gamle matrikkelgårdene på Tomma var Finnvik, Sellåt, Forsland, Skeivstad, Alsøy, Husby, Tomeide og Tomsvik. Gårdene ble igjen oppdelt i flere bruk, med underliggende husmannsplasser og strandsittere. Husby sto i en særstilling som jordegods og storgård. Til gården hørte husmannsplasser, atskillig flere og mer langvarig enn andre steder i Nesna.

Bygningsmiljøet på Tomma er preget av gårds- og småbruksbebyggelse og fritidsbebyggelse med Husby som eneste tettsted. Alsøy danner som nevnt også et senter. Husby har eneboliger av forskjellig årgang. På gårdene finnes til dels eldre bygninger, delvis mer moderne boliger og driftsbygninger. Fritidsbebyggelsen består av oppussede eldre hus eller nyere hytter. Ved SEFRAK-registreringa i 1991 ble 21 bygninger ført opp. Av disse er fem revet eller rast ned, slik at 16 står igjen. De fleste bygningene er våningshus.

Forsland

Den opprinnelige gården på Forsland lå nede ved sjøen. Siden ble den delt i en øvre og en nedre gård. Øvre Forsland kaltes også for Forslandshaugen, men heter nå bare Forsland. Forsland nedre (Nergården) var en stor gård hvor driverne ble selveiere allerede i 1832. Siden ble Nergården oppdelt i flere mindre husmannsplasser, småbruk og parseller. Det skal ha vært så mange som 24 hus på selve gården, alle er borte. Mange ble flyttet til de nye eiendommene når ei nygift datter eller en sønn fikk med seg en av bygningene.

Forslandsvika

Forslandsvika besto av to bruk, som først var husmannsplasser. Fra 1884 ble de selvstendige småbruk. På det bruket som bare kalles Forslandsvika er det i dag fire bygninger. Jens Kristensen og Jakobia Fordelsdatter bygslet bruket rundt 1890. Huset brant ned. Jens og et av barna døde av sykdom. Jakobia og de tre barna fikk en hard tid. Sønnen Kristen overtok bruket. Hans kone Olga (i Vika) kom fra Valnesfjord i Salten. Derfra var hun vant med seterdrift. Om somrene hadde hun seter i Forslandsdalen (Johansen 2010, s. 29-31).
På begge brukene i Forslandsvika bodde flinke smeder. Jens Kristensen lagde for eksempel kommunens første arkivskap. Våningshuset, fjøset og smia i Sørvika er bevart (Johansen 2010, s. 30-31).

Forslandshaugen/Forsland

Denne gården har en lang familielinje som strekker seg helt tilbake til 1790-årene. Driverne fikk kjøpe gården, og ble sjøleiere i 1833.

Stua på Forsland kan være flere hundre år gammel.

Gården hadde mange hus, som vanlig var. Rundt 1900 besto bebyggelsen av stuelåna, fjøs, bur, utedo, kvernhus, to jordkjellere, sommerfjøs, torvskjå, én høyskjå i Dalen og én i Endan, og minst to naust ved sjøen. Noen av disse bygningene er bevart. Kun våningshuset ble registrert i SEFRAK. Det nyeste våningshuset er bygd på Bursbakken, hvor minst et bur tidligere sto (Johansen 2010, s. 5). Eiendommen har i dag fire bygninger. Våningshuset (1828-001-006) består av en bordkledd tømmerkasse som skal være fra 1613. Den er flyttet til Forsland fra fellestunet i Nergården (SEFRAK og Johansen 2010, s. 6). To kammers i nordenden er påbygd, kanskje rundt 1840. I sørenden, hvor det var vedskøt, ble ei stue påbyd ca. 1880-1890. Stua ble seinere benyttet til skole, omtrent fram til 1918.

I bakken ovenfor den gamle stuelåna står fjøsen. Den skal være en av «svenskfjøsene» som ble bygd av svenske murere på andre halvdel av 1800-tallet. Den har tykke murer med fraukjeller og grisehus under. En murt hvelving fører til fraukjelleren. I fjøsen var det stall og grue. Oppå muren utgjør en laftet del høyloftet og rom for tresking av korn.

Den første fjøsen i Nordland med fraukjeller under.

Kristen Kristiansen (f. 1826) fikk bygd fjøsen. Han hadde sammen med svogeren gjort det godt under storsildfisket i Åsvær på 1860-1870- tallet. Eieren fikk premie for fjøsen fra Nordland fylkeskommune i form av ei sølvskje. Det var den første fjøsen i Nordland med fraukjeller under (Johansen 2010, s. 11).

Forsland har to jordkjellere som står rett ved hverandre, Sørkjelleren og «Jo-kjelleren» (etter Jon Olsen). Kjellerne er murt opp av stein og dekket med torv.

Potetkjellere er solid bygd av stein, tre og jord.

Hatten og Minde
Hatten lå mellom Forslandsvika og Øvre Forsland. Hatten ble utskilt som eget bruk i 1925/1926 da en av sønnene, Sigurd, i Nergården giftet seg og flyttet til Hatten. Han reiv et av de to våningshusene i Nergården og bygde den opp til bolig. I tillegg ble fjøs bygd. Våningshuset er pusset opp og brukes til fritidsformål (Johansen 2010, s. 38). Rett ved Hatten ligger eiendommen Minde som består av fem bygninger av nyere dato.

Åneset
På 1890-tallet ble Åneset skilt ut som husmannsplass under Nergården. En av døtrene på Nergården giftet seg og bosatte seg på Åneset. Stabburet på Nergården ble revet, flyttet til Åneset og satt opp som stue. I 1916 fikk husmannsparet kjøpe plassen slik at den ble en egen gård. Gården var liten, tungdrevet og vanskelig tilgjengelig. Ingen av parets mange barn overtok. Eiendommen har to bygninger, blant annet gammelstua, og brukes som fritidseiendom (Johansen 2010, s. 40).

Lauvåsen
Sommerfjøsene til Forsland sto på Lauvåsen, men de er for lengst borte. Parsellen ble skilt ut fra Nergården og solgt til en av sønnene, Petter Andreassen og kona Petra Sand Olsen i 1916. Petter fikk med seg en bygning fra Nergården som ble bolig. Han bygde fjøs og brøt opp nytt land med hakke, spade og håndbor. Han hadde vært anleggsslusk i Gullsmedvika på Mo og lært steinspregningsteknikker som kom godt med når grøftene skulle sprenges. Om vintrene deltok han i skreifiske fra Værøy. Petra hadde ansvar for gård, de fire barna og husholdet. Om sommeren gikk hun opp og ned til Forslandsdalen to ganger per dag for å melke kyrne. Sønnene Aksel og Bjarne dreiv gården etter foreldrene. Da Petter døde overdro Petra Lauvåsen til barnebarnet Sverre Lauvås. På midten av 1980-tallet hadde han hagebruk med høsting av jordbær og solbær på gården. Deretter ble eiendommen fraflyttet (Meland 1999). Lauvåsen har i dag to bygninger. Våningshuset er av eldre dato.

Det gamle våningshuset på Lauvåsen.

Storvika
Storvika hørte til Nergården, og ble bosatt rundt 1880. Beboerne var først husmenn, så sjøleiere. Våningshuset står fortsatt, og er pusset opp. Storvika har også fjøs, naust og uthus (Johansen 2010, s. 42-43).

Øvre Storvika / Solbakken
Dette bruket ble opprettet i 1943. Oskar Rudolfsen fikk flyttet våningshuset fra Handnesholmen. Før det hadde bygningen stått på Kuln på Alsøy. Rudolfsen kjøpte litt jord fra Nergården i Forsland og Nordgården på Skeivstad. Etter at kona døde i 1963 flyttet han. Slekta beholdt eiendommen. Våningshuset er pusset opp og brukes som fritidsbolig (Johansen 2010, s. 43). I tillegg står et vedskøt, fjøs og et nyere uthus på eiendommen. Solbakken kaltes lokalt for «mellom gjærdan» siden eiendommen lå mellom to steingjerder. Det ene gjerdet står fortsatt.

Forslandsdalen

Forslandsdalen ligger idyllisk til i høyden på Tomma.

Oppe mellom fjellene på Tomma ligger denne fruktbare dalen ved et vann og ei lita elv som stuper over kanten av dalen og danner en foss. Dalen skal tidligere ha hett Tomdalen (Johansen 2010, s. 13). Trolig var det en samisk boplass her. Fra dalen kan man gå videre på tvers av øya via Finnvikdalen eller Tomsvikdalen (Berntsen s. 65-66).

Gårdbrukerne på Forsland hadde felles beite- og jaktrett i dalen. Det ble slått høy, og en høyskjå sto der dagens hytte nå er. Om somrene beitet kyr, sau og geit i dalen. På begynnelsen av 1900-tallet fikk brukerne på småbruket Forslandsvika (Nordvika) etablert seterdrift på Bjerkebakken i Forslandsdalen. Seterbua inneholdt separator og kinne. Initiativtaker var Olga i Vika. Hun kom fra Valnesfjord i Salten, og var vant med seterdrift. I setra ble smør kinnet og ost lagd. Huset ble også leid ut til fritidsformål. En heller fungerte som provisorisk sommerfjøs. Siden forfalt huset. Torstein Sørensen bygde ny hytte. Denne står fortsatt. Brukerne på Åneset hadde også seterdrift i dalen.

Skeivstad
Skeivstad er en gammel gård, nevnt allerede i Aslak Bolts jordebok (1432). Funn tyder på bosetting i yngre steinalder. Flere gravminner datert til jernalderen er registrert. Skeivstad var opprinnelig en gård, med Gjerde som hovedbruk, men ble etterhvert delt i Nordgården, Sørgården og Gjerde. Nå finnes også eiendommene Venstad, Solheim og tomta hvor den gamle lærerboligen ligger. Mye av den eldre bebyggelsen på Skeivstad er vekk. Ett SEFRAK-registrert våningshus (1828-001-001) som sto på Gjerde ble revet for få år siden. Alle sommerfjøsene på Skeivstad er borte, men tuftene etter Nordgårdens kan fortsatt sees på Litjgjerdet. Låsen til døra er funnet i bakken her. Sommerfjøsen til Sørgården lå i utmarka tett ved bilveien. Det er uklart om det er noen spor igjen.

Nordgården
Våningshuset brant i januar 1939. Per-Larsa stua i Husby ble kjøpt og flyttet til Nordgården. Våningshuset er av typen nordlandsstue. Jordkjelleren og sommerfjøsen er borte, men skøt og fjøs står. Gjenstander funnet i jorda tyder på lang bosetting.

Fagertun
Fagertun utgjør ca. tre mål av den gamle Sørgården. Hans og Elise Olsen flyttet dit i 1910. Siden overtok etterkommere. Eiendommen er solgt ut av familien for noen år siden. Stedet brukes til fritidsformål. Det gamle nordlandshuset står, men er i dårlig forfatning. En annet eldre hus som sto på andre siden av veien ble revet for mange år siden, og materialene brukt til naust. Opprinnelig skal materialene til et av husene ha kommet fra Fagervika i Leirfjord.

Den gamle stua på Fagertun.

I bekken
I et hus over en bekk bodde Kristine og Jens Johansen. De giftet seg i 1918. Jens var fra Enga på Hugla, og først bosatt på Sauraholen med kone og datter. Kona døde mens datteren Jenny var spedbarn. Jens solgte Sauraholmen og flyttet til Tomma i 1913 (Jenssen 1998, s. 205). Kristine og Jens fikk satt opp et naust som også var bolig ved utløpet av en bekk (Johansen 2010, s. 21-22). Huset ble liggende over bekken. Den nedre delen ble brukt til oppbevaring av båter, mens den øvre delen var bolig. Naustet ble ødelagt av uvær, og treverket gjenbrukt til nåværende skøt i Nordgården.

Stranda
Det gamle våningshuset (Mikkelborghuset) er revet. Til eiendommen hører nå hytte, en eldre fjøs, en jordkjeller og naust.

Heimstad, Stranda
Et eldre hvitmalt hus står på eiendommen, og fungerer som bolig. Det var tidligere eid av Petra Larsen.

Alsøy

Alsøy er oppdelt i brukene Haugen, Neset, Skranken, Kulen, Sjyen, Gården, Fløta, Ner-Fløta, Sjybakken, Vollan, Teigen, Bytingshågjen, Sørvollan, Klauven, Alsøyvalen, Storvollen og Kvila. Før utskifte i 1832-1840 lå husene samlet i et felles tun. Etter ytterligere et utskifte, i 1859, begynte utflyttinga fra fellestunet. På 1860-tallet inntraff storsildtida. Mange lange nordlandshus ble bygd. På Øver-Fløta finnes den siste stua fra denne perioden (Jenssen 1998, s. 99). De fleste sommerfjøsene sto på Sommarfjøshågjen, men alle er borte. Fjøs, naust og uthus er også i stor grad vekk. De bevarte bygningene er gjerne våningshus.

Handel og transport på Alsøy begynte allerede på 1880-tallet, da på Nesset. På Storvollen foregikk krambuhandel fra begynnelsen av 1900-tallet. Alsøy ble i første halvdel av 1900-tallet utviklet til sentrum med dampskipsanløp (fra 1931), skole, butikker, post (fra 1920) og telefon (fra 1929).

Telefonstasjonen ble plassert på Fløta der også posten var. Skøtet i enden av huset på Fløta ble ominnredet til telefonstasjon. Postkontoret ble flyttet hit fra kjøkkenet. Bygningen står ennå. I 1931 lånte Bernhard Jensen på Fløta penger av en nevø i Amerika. Han kjøpte tømmer i Rana og bygde kai. Han hadde også selv emigrert, men kommet tilbake til hjemplassen rundt 1917 og begynt med dampskipsekspedisjon i Alsøyvågen. Kaia ramlet ned i 1946. Ny kai ble bygd av materialer fra ei demontert impregnert bru fra Rana. Med veiutbygging, fergeleie og kommuneregulering på 1960-tallet fram mot 1970 ble ekspedisjonen nedlagt. Kaia finnes, i likhet med to bygninger hvor det har vært butikk, et naust og ei brygge.

Alsøy opplevde befolkningsvekst i årene rundt 1900, med 105 beboere i 1865, 157 i 1900 og 112 i 1950. Fraflyttinga tok særlig fart på 1960-tallet. I 2008 hadde Alsøy kun 11 helårsbeboere, men er populært til fritidsformål.

Alsøy i 1964. I forgrunnen gården Sørvollen. Bak den ligger Vollan med det gule huset, deretter gårdene Føten, Haugen og Gården. Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Haugen
Haugen var en stor og veldrevet gård, men er for lengst avviklet. Dagens våningshus er det tredje i reken. Det første brant i 1905. Nytt hus ble bygd, og siden flyttet til Nesna (Husby-huset i Movegen).

Haugen, 1964. Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Sjyen
Denne eiendommen, rett ved den tidligere dampskipskaia, var en gammel husmannsplass under Haugen. Georg Pedersen og kona Anna fikk satt opp våningshuset, trolig et tømmerbygg fra Vefsn. Georg var lærer i Alsøy fra 1884. Seinere bosatte Maggis og Olaf Johansen seg her. Det gamle huset står fortsatt. Låven ble revet for minst 20 år siden. Lenger opp i bakken står en fritidsbolig bygd av tømmeret fra Paulinestua, den tidligere skolen.

Sjybakken
Bruket ble utskilt fra Storvollen da en av døtrene giftet seg. To brygger i Alsøyvågen hørte med til bygningsmiljøet. Bryggene var eid av to brødre og fikk navn etter dem «Jens Pærsa»-brygga og «Fredrik Pærsa» brygga. Ingen av bryggene står idag. «Jens Pærsa-brygga» ble flyttet til Storvollen og brukt til naust. Etter 2. verdenskrig, trolig på 1950-tallet, ble nye brygger bygd.

Solheim
Bolighuset her er fra 1930, og tilhørte Ingrid og Nils Parelius. Kanskje kom uthuset opp omtrent samtidig. Huset var et lite hvitmalt bygg, enkelt men med sveitserelementer. Det var prefabrikkert i Rana eller Hemnes, av samme type som det som ble satt opp på Bakken.

Nordheim
Dette er det nordligste huset ved Alsøyvågen. Hallgerd og Arthur Jensen fra Seløy i Herøy slo seg ned på Nordheim. Rett etter krigen bygde de hus av typen «kaffekvern». Det skal ha blitt kjøpt fra Namdalen, revet og fraktet med båt til Alsøy. Ei brygge ble også satt opp. Arthur bygde et eget vannverk. Han la rør fra andre sida vågen til våningshuset. Vannverket brukes visst fortsatt. Arthur Jensen dreiv med reketråling. Rekene ble renset i brygga. Bolighuset,

uthuset og brygga står. Etterkommerne har bygd hytte på tomta lenger ned ved sjøen (Johansen 2010, s. 104-105).

Gården
Gården er en av de største gårdene på Alsøy. Nåværende bruker overtok i 1984, og er femte generasjon. Husene ligger ved det gamle fellestunet på Alsøy. Det gamle våningshuset skal være ett av de eldste på Alsøy (Johansen 2010, s. 106-107).

Teigen
Teigen ligger ved veien innover mot fergeleiet. Den gamle stua er påbygd, mens fjøsen for lengst er revet, og jorda solgt. Et nyere hus står også på eiendommen. Nedenfor gammelstua er et eldre verksted (Johansen 2010, s. 108-109).

Klauven
Boligen her ble trolig bygd på begynnelsen av 1900-tallet. Eiendommen har fjøs og uthus og ei nyere hytte.

Øver-Fløta
Den gamle stuelåna ble bygd av Jens Pålsæ. Han og familien flyttet inn til jul 1863. Fjøsen sto klar i 1876. Gården ble på begynnelsen av 1900-tallet utviklet til et senter med post og dampskipsekspedisjon. Siden er smia og den gamle fjøsen (1828-001-005) revet, og ny fjøs og våningshus bygd (Johansen 2010, s. 114-115). Det gamle våningshuset (1828-001-002) og stabburet (1828-001-003) skal være bygd i 1861 (SEFRAK). Skjåen (1828-001-004) er av ukjent årstall (SEFRAK). Våningshuset er fremdeles bolig, og stabburet innredet til gårdsmuseum.

Stua på Øver-Fløta.

Ner-Fløta
Stua var tenkt brukt som kårstue, men ble våningshus, og fungerte som skolestue i mange år. Pauline Bremseth sørget for mat og stell for skolebarna som måtte bo hjemmefra i skoletida. Etter at skolen ble bygd på Skeivstad, tok hun seg av eldre og syke som trengte pleie. Huset ble siden revet og flyttet til Sjyen, hvor det ble bolig for Hans Christian Parelius (Johansen 2010, s. 116-117). På tomta på Ner-Fløta står nå ei redskapsbu.

Byddingshaugen
To gamle våningshus står side om side. Lengre bort står et nyere uthus. Den tilårskomne lille fjøsen er revet.

Vollan
Tore Pedersen kjøpte gården i 1872. I 1922 kom ei ny slekt inn. Etterkommerne eier fortsatt stedet, og har det som fritidseiendom. Gården ble bygd opp til et middels stort bruk, med våningshus, fjøs og bur. Ved buret møttes ofte ungdommen på søndag ettermiddag. Alle de eldre bygningene står fortsatt.

Sørvollan
Parsellen Sørvollan ble et eget selveierbruk i 1876. Gårdsdrifta opphørte, og jorda ble leid ut. Våningshus og fjøs står ennå. Våningshuset er forlenget omtrent til det dobbelte. Hytte er bygd i tillegg. Stedet brukes som fritidseiendom.

Kvila
Våningshuset ble bygd i 1911 av Adolf Lorentsen. Han hadde vært i USA og lagt seg opp penger. Huset fikk stein på taket, noe som var uvanlig for bondestuer. De fleste hadde never- og torvtak. Adolf Lorentsen giftet seg med Hedvig Pedersdatter fra Huglen. De bygde opp gården til god standard. Her var bra med jord, stor fjøs, hest og 5-6 kyr. Så var det bur og naust som gikk under navnet «skattkammeret». Naustet ramlet ned under en storm og buret er revet. Fjøsen og våningshuset står fremdeles (Johansen 2010, s. 126-127).

Strandheim
Etter 2. verdenskrig fikk én av familiene som bodde på Haugen kjøpe denne parsellen fra Byddingshaugen. Bolighuset ble kjøpt på Hellerøya i Åsvær, og flyttet rundt 1947. Fjøs og naust kom også opp (Johansen 2010, s. 128-129). Huset er pusset opp og nytt naust bygd.

Strandheim 1964. Foto: Widerøe.
Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Skranken
Skranken ble bebygd litt før 1900, og var strandsitterplass under Haugen. Huset ble flyttet dit fra Tomsvik eller Husby. Det hørte med en liten jordflekk, men ikke nok til jordbruk så fisket ble viktig. Skrankens bebyggelse besto også av et lite bur og et lite naust som ble tatt av en storm. Det lille våningshuset står fortsatt, buret er revet (Johansen 2010, s. 130-132).

Bakken
Bakken har et lite hus i sveitserstil. Det ble satt opp av Jens og Eugenia Pedersen på 1920-tallet, muligens i 1922. Dette huset var prefabrikkert i Rana eller Hemnes.

Nesset
Nesset ble bebodd engang før 1865. Våningshuset der er trolig fra 1800-tallet. Her bodde det en periode en familie på 14. Et uthus hører til eiendommen.

Valen
Valen ligger på en stor flate ned mot sjøen og med en stor haug Valahaugen. Oppe i bakken ble husene plassert. Det var skøt, våningshus, bur og utedo. Våningshuset var av typen tømret nordlandshus med skøt for oppbevaring av ved o.l. i den ene enden. På 1930-1940-tallet ble veranda bygd. Siden er også en hytte satt opp ned mot sjøen. Buret er innredet til fritidshus og «gammelhuset» er pusset opp. Naustet forfalt, det ble revet og nytt naust bygd (Johansen 2010, s. 139-141). «Gammelstua på Vala» står ennå. Mot fjøsen er det en liten slette med bærbusker rundt. Trolig har et eldre hus stått der.

Storvollen
Denne gården het offisielt Thingvold. Flere av de gamle bygningene står; naust, butikk, gammelbutikken, våningshuset (stulåna) og fjøsen.

Storvollen 1964. Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Stulåna ble muligens flyttet fra Løkta rundt 1900. Den var tømret, med et enklere skøt i reisverk i enden. Bislag og kjøkken ble påbygd, også disse i reisverk. Bordkledning, taktekke og vinduer er skiftet. Fjøsen var tømret, men fjøsgangen og frausvala besto kun av en bordskjå. Jordkjelleren er i dårlig forfatning. Matkjeller ble bygd under nybutikken i 1947 og da var det ikke bruk for jordkjelleren mer. Gården hadde to naust. «Marie-naustet» i tømmer ble flyttet dit fra Sjøbakken tidlig på 1930-tallet i forbindelse med et giftemål. Det ble plassert rett ved siden av det gamle naustet, og de to ble sammenbygd med ei bru. Inne i naustet ble ishus for kjøling av fisk montert. Naustet ble revet utpå 1940-tallet og tømmeret brukt i den nye butikken. Det eldste naustet står, med tomme oljefat under (Johansen, 2010, s. 52).

Ole Andersen begynte med handel ved siden av gårdsdriften, kanskje rundt 1910. Handelen foregikk først fra skøtloftet. Fra ca. 1920 ble det handlet i ei egen bu. Ny og romslig butikk ble bygd i 1947 / 1948 av tømmeret fra «Marie-naustet», og med en stor murdel. Handelen ble utvidet med fisk, isdam m.m. Denne butikken ble nedlagt på slutten av 1970, men butikken med interiør er bevart (Johansen 2010, s. 58).

Ossletten

Ossletten ble tatt opp og bosatt som husmannsplass under Husby i 1903. Stedet skal ha vært bebodd også tidligere. I 1938 sørget husmannen for å få tvangskjøpt plassen slik at den ble et eget bruk. Ned mot sjøen står et eldre våningshus (1828-001-007), trolig fra 1800-tallet. Huset skal være flyttet fra fellestunet på Gården i Alsøy før 1900. Det brukes ikke.

Ossletten 1964. Den gamle stua er det røde huset i forkant.
Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Husby

Husby er et sentrum på Tomma, og har vært det i flere hundre år. Gården som har gitt tettstedet navnet var ett av Helgelands storslagne handelssteder. En tradisjonsrik storgård med tidligere handel, jektebruk og etter hvert tilhørende jordegods.

Seks bygselbruk utgjorde opprinnelig Husby matrikkelgård. Disse var delvis eid av Dønnesgodset og delvis av kirka. Handelsfamilien på Nesset kjøpte over en periode opp disse gårdsbrukene, og la dem til Husby hovedgård. Men mye jord ble også delt opp i husmannsplasser. Disse ble seinere selvstendige småbruk. Tallet på husmenn økte fram mot 1900-tallet og utover 1900-tallet. Etter 2 verdenskrig ble flere tvangsavståelser gjennomført.

På 1960-tallet hadde Husby fått en rekke nye småbruk, de fleste tidligere husmannsplasser (Jenssen 2018, s. 450-451).

Husby gård
Bebyggelsen på gården og handelsstedet Husby lå opprinnelig på Nesset ved sjøen. Bygningene sto rundt et tun med åpning mot havet. Det var forseggjorte, staselige hus av typen lange nordlandshus med lekre detaljer. På en vindski i hovedbygningen sto årstallet 1785 skrevet inn, så trolig var denne bygningen oppført da.

Foto av maleri av Husby 1900. Arkiv: Helgeland Museum.

En romantisk hage med lysthus, karpedam og stier var på slutten av 1700-tallet anlagt på platået ovenfor. Rundt 1890 ble deler av bebyggelsen ved sjøen flyttet opp til platået, og ny staselig bolig bygd. Seinere fredet Riksantikvaren bygningsmiljøet ved sjøen, men det hele brant i september 1951. Fredningen ble da opphevet. I 1954 brant den gamle driftsbygningen på Husby. Ny moderne fjøs ble satt opp året etter.

Rundt 1980 ble det foreslått at kommunen skulle overta bygningsmassen i Husby for bruk til leirskole, bygdemuseum el. Ansatte ved musene i Rana og Nesna gjennomførte i 1983 befaringer for å vurdere om de 11 bygningene burde vernes og istandsettes. Konklusjonen ble at den tekniske tilstanden for samtlige bygninger, bortsett fra vedskøtet og tørkebua, var dårlig. Kun lysthuset hadde slik verdi at det burde vernes. Kommunen overtok heller ikke bygningene. I 1988 ble anlegget på Husby befart, oppmålt og tegnet av ansatte og studenter ved NTH. I rapporten het det at bygningene var forfalne. Rundt 1990 kom det igjen initiativ for å verne bygningsmiljøet, men uten suksess.

Husby har hele tiden hatt gårdsdrift, og har det fortsatt. I dag tilhører 30 hus gården. Åtte var SEFRAK-registrert i 1991, men minst to har siden ramlet ned. Hovedbygningen (1828-001-012) fra 1891 med utbygg mot øst fra 1930 og ½ etasje påbygd i 1931 brukes fremdeles som bolig. Borgstua (1828-001-014) i laftet tømmer ble flyttet til tunet fra handelsstedet ved sjøen rundt 1890. Den var bolig for tjenerne. Den er forfallen, men inntakt, blant annet med grue. Vedboden (1828-001-015) i bindingsverk ble skadet i en brann i 1990. Den er trolig fjernet. Mjølburet (1828-001-013) i laft ble flyttet til tunet i 1891. I 1990 fikk utbygget mot øst store skader i en brann. Denne bygningen er fjernet. Rullebod (1828-001-016) i bindingsverk ble

bygd i 1891 (SEFRAK). Det er usikkert om denne står. Smie (1828-001-017) i bindingsverk**,** bygd i 1891finnes fortsatt. 1/4 av taket er tekket med hugget skifer. Lysthuset (1828-001-018) bygd i 1775 mistet taket ca. 2015, men bygningen er ikke helt sammenrast ennå. Jordkjelleren (1828-001-019) bygd i 1890 er inntakt. Kapellet på gårdstunet er ikke SEFRAK-registrert. Forpakterboligen /agronombolig ble bygd i 1909, og er ikke SEFRAK-registrert. Den ble renovert i 1992. Den lafta sjøhusbrygga i 2 ½ etasje ble satt opp i 1920-1924, og står fortsatt. Fjøsen er fra 1955. Den gamle fjøsen fra ca. 1860-1870 brant i 1954. Nytt fjøs ble bygd atskillig nærmere de andre husene, rett ved kapellet.

Lysthuset på 1980-tallet.

Lysthuset i 2019. Taket raste ned for 4-5 år siden.

Hage Husby
Den gamle hagen ble trolig grunnlagt på slutten av 1700-tallet og var nærmest som en park, opprinnelig med mange ulike treslag, stier, andedam, lysthus, plener og blomsteranretninger. Parken er for lengst forfalt, overgrodd med kun konturer tilbake. Den er ikke fredet, men innskrevet i Askeladden (ID-nummer 97920-1).

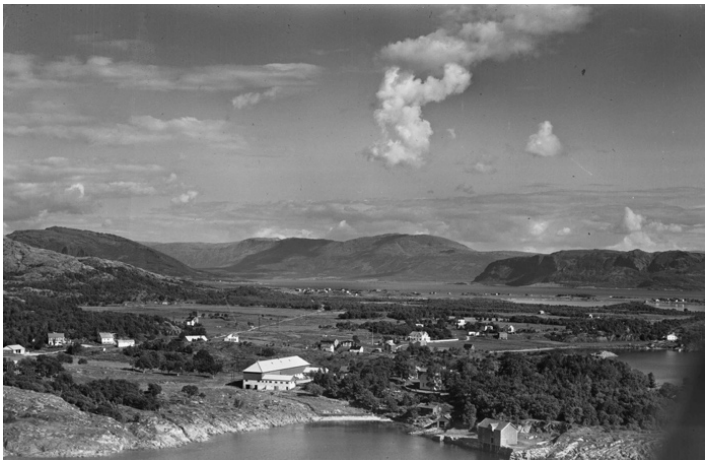
Husby 1964. Hagen til høyre i bildet. Foto: Widerøe.
Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Parken i Husbymarka
Parken ble etablert på andre halvdel av 1800-tallet av godseierfamilien Christensen. Den frodige Husbymarka ligger sørvendt og godt skjermet av fjellveggen i nord. Flere kjøreveier leder innover marka. Her finnes fremdeles steinbygde forseggjorte brokar på hver sin side av elva. I parken gror forskjellige treslag som lønn, poppel, rose og prydbusker. Kjøreveiene var en gang lagd av kritthvit fjæresand. Marka er i dag beiteland (Berntsen s. 68-69). Husbymarka naturreservat ble opprettet i 2000 på grunn av sin sjeldne smalasal.

Husby kapell
Husby kapell sto ferdig og ble vigslet i 1905. Enkefru Nathalie Christensen fikk bygd det. Materialene kom fra gamle hus i området. Sivert Olsen Holthe lagde grunnmuren. Kapellet brukes ennå som gudshus. Det er ikke fredet, men står i Askeladden (ID-nummer 84664-1).

Kapellet ble bygd i 1904 og vigslet i 1905.

Kirkegård
Kirkegården ved Husby kapell ble anlagt i 1906. Da godseier Anders Christensen døde i 1901 ble han begravd på Dønna. Tomma hadde ikke egen kirkegård. Enka Nathalie ga jord til kirkegård i Nervika i Husby. Første begravelsen ble holdt i 1906. Kirkegården brukes, og ligger idyllisk til ved veien mot Husby.

Husby handel
Dagny og Ingevart Dahl etablerte i 1940 butikk i sentrum av Husby. Butikken ble satt opp på ny tomt. Bygningen kaltes Dahlborg (Jenssen 2018, s. 133). Deres etterkommer driver handelen som dagligvarebutikk.

Dahlborg 1964. Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Heimstad / Klara-stua
Denne tomta kalles også «gålæ», og huset går under navnet «Klara-stua». Tidligere hørte jord og fjøs med til eiendommen. Dagens bolighus er opprinnelig et eldre nordlandshus. Det felles gårdstunet i Husby kan ha vært nettopp her (Jenssen 2018, s. 119).

Husby 1964. Det grønne huset nærmest er Klara-stua.
Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Våningshuset er bygd på 1800-tallet (1828-001-020), med tilbygg fra 1880. Bygningen ble forkortet i 1954. Eier ved SEFRAK-registreringa var Unni Holthe. Klara Holthe hadde fått livsvarig borett i 1984.

I dette huset var det en periode skole. Bygningen er delvis i tømmer, og i dag svært forfallen. To av veggene er kledd med eternit og dette har beskyttet og bevart tømmeret på disse veggene. Rett ved står et falleferdig uthus ca. 2 x 3 meter stort. Fjøsen er revet.

Tomsvik

Matrikkelgården Tomsvik hadde tidligere fire bruk; Øverstua (nærmest fjellet), Nerstua (nærmest sjøen), Bortestua (i midten) som lå samlet i et felles tun, og Remmen lenger mot Tomeide. Gårdene hadde kvern i elva og tilgang til egg og dun fra ærfugl.

Flere husmannsplasser og strandsitterplasser hørte til Tomsvik – på 1890-tallet fire, tre av disse i Elvteigen. På begynnelsen av 1800-tallet ble de tre første gårdene bebodd av tre brødre. Utskiftet av innmarka foregikk i 1908. Husene ligger fortsatt samlet (Jenssen 2015, s. 455). I Tomsvik står minst en sommerfjøs.

Tomsvik 1964. Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Øverstua

De siste brukerne var Peder Tomsvik og Ågot Gjertine Eriksen. Sønnen Anton Tomsvik overtok i 1983. De fikk da livslang borett. Etter at Anton Tomsvik døde i 2011 eies det hele av enka Erna Hammer.

11 bygninger hører nå til Øverstua. Tre av bygningene er SERAK- registrert. Våningshuset (1828-001-009) ble flyttet fra annen plass på eiendommen i 1875. Stabburet (1828-001-010) ble bygd av Peder Tomsvik i 1877 og skøtet (1828-001-011) ble satt opp på 1800-tallet.

Øverstua i Tomsvik.

Bortestua
Ei ny slekt kom inn på gården i 1910. Deretter ble gården værende i slekta. Siste driver var Petter Pettersen (1940 til 2015). Våningshuset (1828-001-021) ble bygd før 1900. På eiendommen står en eldre fjøs og et uthus. Disse er ikke SEFRAK-registrert.

Tomeide

Nergården og Øvergården på Tomeide ble sjøleiergårder i 1867 og 1877. Øvergården ble delt mellom tre sønner på begynnelsen av 1900-tallet, og mye av den gamle og lange Øvergård-stua revet og delt. Én del ble satt opp på Bærsvoll, øst for tunet (Jenssen 2015, s. 457).

Tomma med Tomeide, 1949. Foto: Widerøe. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Gjerdheim
På Gjerdheim står et nordlandshus som er bygd før 1910. Et bilde tatt, som viser at huset var ferdigstilt, ble tatt det året. Nåværende eiere kjøpte huset i 2010. Bak tapetet har de funnet amerikanske aviser fra 1887. Tømmerkassa skal ha blitt flyttet dit fra Løkta. Bygningen var helårsbolig fram til 1980-tallet.

Sellåt
På Sellåt står et eldre nordlandshus av ukjent årgang, samt en potetkjeller. Bebyggelsen ligger på en gårdshaug.

Sellåtøyan
Sellåtøyan består egentlig av tre deler, og var fra gammelt av slåtteland for Sellåt.

Store Sellåtøy, idyllisk og værhardt.

Her er gode gressletter, torvmyrer og nært til fiskerike felt. Tidlig på 1900-tallet flyttet familien Hågensen med etter hvert 13 barn dit fra Lurøy, og bygde øya opp til et bra gårdsbruk. Huset var klart til innflytting i 1907, mens gården ble registrert i 1918. Det lille bolighuset hadde de med fra Lurøy, og den første fjøsen ble lagd av torv. Gradvis bygde de ut og fikk naust, kai, potetkjeller, brønn, båtstø og bedre hus.

Flere av barna slo seg som voksne ned i området med sine familier. Sellåtøy ble værende i familien, drevet som gårdsbruk og modernisert. Øya var bosatt fram til 1980-tallet. Ingen av de eldre bygningene er bevart, muligens bortsett fra potetkjelleren, men kulturlandskapet med rester av åker og eng, stier m.m. vitner om bosetting. Her finnes tre bygninger (naust, fjøs og våningshus), båtstøer og vei til sjøen. Øyene beites av sau. Sellåtøy brukes som fritidssted.

Lomøya

Lomøya ble registrert som eget bruk i 1882, bosatt i 1883, og fraflyttet på 1950-tallet. Ei lang nordlandsstue ble bygd. Der bodde to brødre med familier sammen. De hadde felles jord og hver sin fjøs. I tillegg ble en husmannsplass tatt opp i Klubben på Lomøya tidlig på 1900-tallet. Dermed hadde øya tre hushold. I løpet av få år ble 18 barn født her. På 1930- og 1940-tallet kom nytt hus og ny fiskebrygge opp. Da den siste familien flyttet til Sleneset på 1950-tallet, tok de våningshuset med seg (Jenssen 1998, s. 420).

En del av Lomøya ble i 1950 fradelt hovedbruket, slik at det i dag er to eiendommer. Rester etter bostedene finnes ett sted sør på øya og ett sted nord på øya. På hvert sted står ei hustuft igjen. Nyere fritidsboliger er satt opp. På Lomøya finnes også støer og rester av torvtaking i form av hull og grøfter, særlig på den nordlige delen.

Forsamlingshus / Ungdomshus

En periode fantes tre ungdomshus på Tomma, på henholdsvis Forsland, Alsøy og Tomsvik. Ungdomshuset på Forsland ble bygd ca. 1929/1930, og brant på 1950-tallet. Alsøy ungdomslag ble stiftet i 1928/29. I 1934 fikk de satt opp eget hus. Ungdomslaget eier også et plantefelt. Det er derfor noe overgrodd rundt huset, men det brukes fortsatt.

Ungdomshuset på Alsøy, 1964. Foto: Widerøe.

Handnesøya

Bebyggelsen på Handnesøya bærer preg av tilknytninga til jordbruket, med mange gårder hvor husene har forskjellig funksjon og er fra forskjellige tidsepoker. I 1900 ble de fleste våningshus beskrevet som små 1 ½ etasjes hus. Noen hadde to etasjer. Husene var panelt og malt (Helland 1908). Sorenskrivergården var mer storslagen. Våningshuset på Handnes var også mer voluminøst enn de mer vanlige våningshus.

Fortsatt finnes noen gamle våningshus av typen nordlandshus, eldre fjøs, små husmannsstuer og gamle potetkjellere i stein. Flertallet av bygninger stammer fra etterkrigstida; bolighus, hytter og fjøs av nyere dato – særlig mange fjøs fra 1980-tallet med karakteristisk, rund silo. Øya har rundt 50 naust, stort sett nyere. Den typiske bebyggelsen er gårdsbruk på oversiden av hovedveien og naust i sjøkanten. De siste årene har få nye boliger for helårsbruk blitt bygd, men desto flere fritidsboliger.

Det nærmeste man kommer et sentrum på Handnesøya blir Saura med dagens butikk. Fergeleiet ligger på Handnes. I 1900 hadde Handnesøya kun en kjørbar veistubb på 1,5 km mellom Riksen og Saura. Fra 1913 ble veien utvidet slik at fylkesvei 383 nå utgjør ca. 20 km.

24 bygninger var lagt inn i SEFRAK-registeret høsten 1991. Av disse er fire i ettertid revet, brent eller blåst ned. 20 står altså fortsatt.

Handstein

Gården Handstein ble tidlig bosatt, kanskje allerede på 300-400 tallet. Etter hvert var den oppdelt i fire bruk, en periode fem. Gårdsbebyggelsen ble flyttet fra klyngetunet på Toften nærmere sjøen tidlig på andre halvdel av 1800-tallet. De fire brukene ble på folkemunne hetende Vollen, Gården, Sjøbakken og Nesset. I skriftlige dokumenter kaltes hele gården fortsatt Handstein. Ved utskifte fikk de to brukene ved fjellet bruksrett til sjøtomter på eiendommen til Sjøbakken. Dermed ble naustene stående i en klynge. På Toften vitner en gammel potetkjeller om bosettinga, men øvrige spor av klyngetunet er borte.

Potetkjelleren er alt som står igjen etter det gamle klyngetunet.

Sjøbakken
Bruk nummer to, Sjøbakken har vært i samme slekt siden 1700-tallet, som selveid bruk fra 1849. Flere av de eldre bygningen er bevart. Ved SEFRAK-registreringa ble seks av bygningene på Sjøbakken innskrevet. Naustet er siden borte. Sjøbakken har nå ni bygninger, hvorav fem SEFRAK-registrerte. De fire øvrige er nyere landbruksbygninger.

I perioden 1860-1890 fikk Sjøbakken mange nye bygninger. Familien gjorde det godt innen fiske og håndverk. Bebyggelsen ble rustet opp i ei tid hvor området opplevde en felles økonomisk oppgang på grunn av sildefisket. Gårdmiljøet på Sjøbakken besto på slutten av 1800-tallet av rundt ti bygninger. Fem av disse er bevart. Bryggene og de gamle naustene er borte. Dagens naust er av nyere dato. Fundamentene etter brygga kan fortsatt sees på berget.

På berget sto også ei smie. Den var tekket med skifer som brukerne hadde brutt sjøl i Juvika nord på øya. Smia forfalt etter hvert som behovet for heimsmidde saker ble mindre, men var i bruk innpå 1900-tallet. Den ble revet rundt 1920. I jorda der den sto finnes aske.

I elva var det kvernhus med to kverner. Kvernhuset var i bruk fram til cirka 1930 og ble revet i 1939. En kvernstein ligger i dalen ved elva. I tillegg hørte sommerfjøs og høylade til gården. Begge ble seinere revet. Rundt 1950 ble nytt sommerfjøs bygd. Sjøbakken hadde en periode et lite ishus. Det ble revet på 1920-tallet, og nytt ishus innredet i naustet i 1930.

Bebyggelsen på Sjøbakken var typisk for kystgårdene i området, hvor næringa i hovedsak besto av kombinasjonen fiske og jordbruk. Gårdene hadde mange forskjellige hus beregnet på særskilte formål. Selv om de sjørelaterte bygningene er borte, er det unikt for området at så mye av gårdsbebyggelsen er bevart. Gården Sjøbakken er i drift og helårsbebodd.

Våningshuset (1828-002-015) av typen nordlandshus, ble flyttet dit det nå står i 1864 og samtidig forlenget med en stue til. Bygningen er i 1½ etasje i tømmer, med vedskøt i bindingsverk mot øst. Deler av fasadekledningen, vindu, dører, gulv og taktekke er byttet. Huset har fått grunnmur, nye piper er murt og grua fjernet. Bølgeeternit er lagt over det gamle torvtaket. Bygningen er bolig på helårsbasis.

Stabburet (1828-002-017) ble bygd i 1864, rundt to meter fra våningshuset. På den ene langsida er det fordør og gang i bindingsverk, hvor klær hang til tørk. Resten av stabburet består stort sett av ei tømret matbu. Her sto flere store melbinger. Ei trapp fører opp til stabbursloftet. Det ble på 1800-tallet brukt som bolig om somrene. Stabburet inneholdt ellers ting som trengte å stues bort i perioder. Stabburet står som det gjorde opprinnelig, men torv- og nevertaket er erstattet av bølgeblikk. Det brukes som lager.

I 1891 ble nytt fjøs (1828-002-016) med tykk grunnmur i stein bygd øst for våningshuset. Det ble utvidet og forlenget, fasadekledning skiftet på en vegg, og tilbygg med silo, melkerom o.l. bygd i 1950. Taktekke ble byttet til plater. Nytt fjøs ble bygd i 1987. Den gamle fjøsen finnes fortsatt.

En stor potetkjeller med plass til 100 tønner potet ble bygd rundt 1880 (1828-002-019). Trolig ble den lagd av omreisende svenske murere. Den er i murt stein med hvelvet tak, solid bygd og i god stand. Himlingen består av en bue, sannsynligvis med en forskaling av tre inni. Innvendig er kjelleren murt med sement, og kalket. Den hadde binger med trerister i bunnene.

Kjelleren er i likhet med mange andre potetkjellere delvis gravd inn i en bakke. Kun taket stikker opp. Den hadde også to dører, men den innerste er nå borte. Rundt 1970 var neveren i taket lekk. Torva ble tatt av, taket tekket med vorteplast og torva lagt på igjen. Jordkjelleren fungerte som lagringsplass for potet helt til 1988-1989. Den nye fjøsen fra 1987 fikk kjeller under fôrsentralen. Den gamle potetkjelleren ble ikke benyttet til lagring av potet etter det.

Potetkjelleren er bygd ut fra bakken.

Rundt 10 meter vest for våningshuset står et uthus kalt svinhuset (1828-002-020). Det er bygd før 1892. I den ene enden er et avdelt rom, tidligere utedo. Huset har sikkert vært bolig for gris, men ble ikke brukt slik på 1900-tallet. Derimot var det perioder med høns i svinhuset. Seinere oppbevartes redskap der. Eterniten har erstattet torvtaket. Noe fasadekledning er skiftet, men forøvrig står huset i sin opprinnelige form.

Svinhuset på Sjøbakken huset en periode høns.

Handsteinvollen /Vollen
Handsteinvollen kalles også Vollen. Brukeren her ble selveier i 1885. Kun våningshuset (1828-002-024) er oppført i SEFRAK-registeret. Dette er et nordlandshus med påbygd vedskjul på den ene siden. Åtte bygninger hører til gården.

Nordlandshus med påbygd skøt på Vollen.

Gården
Bruket Gården, nærmest det opprinnelige fellestunet, er oppkjøpt av naboene, oppløst og fraflyttet. Bebyggelsen består av to nyere boliger, en nyere fjøs og eldre fjøs lik den på Sjøbakken, trolig bygd på slutten av 1800-tallet. Denne er ikke SEFRAK-registrert.

Sør-Valla
Valla består av tre bruk. På nummer 2, Sør-Valla, er det også registrert en gårdshaug (se vedlegg 1). Av gårdens sju bygninger ble fire oppført i SEFRAK-registeret i 1991. Samtlige står fortsatt. De øvrige tre bygningene er to naust og garasje/uthus.

Sør-Valla har flere bygninger satt opp før 1900.

Våningshuset (1828-002-011) ble bygd før 1900. Taktekket ble skiftet til eternitplater i 1961, vinduer og fasadekledning ble byttet i 1991. Smia (1828-002-012) er også bygd før 1900. Veggene er av skiferstein. Ved registreringa i 1991 besto taktekke av never og torv. Dette falt siden ned. Bygningen er restaurert de siste årene, og har fått nytt never- og torvtak. Skiferen kan være fra Juvika. Smia ligger rett ved gårdshaugen. Stabbur (1828-002-013) og skøt

(1828-002-014) er bygd før 1900. Stabburet fikk nytt taktekke av plater i 1961. Skøtet var bygd før 1900. Ifølge SEFRAK hadde det låvepanel på to av veggene, og var tekket med never og torv.

Smia på Valla er restaurert de siste årene.

Handnes

Handnes er et gammelt senter på Handnesøya med en rekke gravminner fra førreformatorisk tid og en fortid som sorenskrivergård, jektested, handel og storgård, periodevis den største i Nesna. Tradisjonelt hørte fem husmannsplasser med til gården. I dag drives denne gården, Handnesgarden, av Kleopatra Delaveris og Sigbjørn Ånes. De kjøpte eiendommen i 1994. Virksomhet omfatter økologisk landbruk, naturlig hestehold, gamle husdyrraser, opplæring m.m. Seks bygninger hører til Handnesgarden i dag. Ingen er registrert i SEFRAK, men våningshuset er trolig av eldre dato. Det skal ha blitt bygd såpass stort fordi byggherren ønsket å overgå Sorenskrivergården. Bygningen ble pusset opp på 1980-tallet. En klassisk jordkjeller hører til gården. Den har en ekstra steinsøyle bygd innvendig omtrent midt i kjelleren. Det sørger for mer solid støtte til taket.

Våningshuset på Handnesgarden ble bygd ekstra stort for å overgå Sorenskrivergården på Saura.

Sørstrand

Stranda/Sørstrand var opprinnelig én av husmannsplassene under Handnes. I 1897 kjøpte beboerne plassen og som deretter ble et sjøleid småbruk. Det gamle våningshuset skal være bygd på midten av 1800-tallet. For noen år siden ble det fradelt gården og solgt som fritidsbolig. Øvrig bebyggelse på Sørstrand er av nyere dato, med unntak av jordkjelleren. Den ble nylig restaurert.

Våningshuset på Søstrand er trolig fra slutten av 1800-tallet.

Ungdomshus Handnes

U.L. Enigheten var grunnlagt i 1918, og bygde eget ungdomshus på Handnes i 1928. Materialet til ungdomshuset besto av nytt tømmer fra Vefsn. Huset har i ettertid blitt modernisert og temmelig endret, men tømringa er den opprinnelige.

I 1928 fikk Handnes eget ungdomshus.

Ørnes

Ørnes var en gammel husmannsplass under Saura. I 1748 hørte en husmannsstue med fjøs og skøt til plassen. I 1853 ble Ørnes utskilt som eget bruk. Anna og Sigurd Valla startet i 1938 landhandel i et eget lite hus på Ørnes. De hadde overtatt gården av hennes foreldre tidligere på 1930-tallet. Butikken var i drift fram til 1970-tallet. Sigurd Valla dreiv også med treskjæring (Jenssen 2015, s. 206).

Ved SEFRAK-registreringa i 1991 ble tre bygninger tatt med; bolighus (1828-002-021), uthus (1828-002-022) og stabbur bygd før 1900. Stabburet er siden vekk, trolig blåst ned i en storm i 1992. Da blåste også fjøsen og naustet ned. Ved SEFRAK-registreringa het det at bolighuset var bygd i 1854 (opplysninger fra Lilly Jacobsen). Det hadde i ettertid fått aluminiumsplater på fasaden mot vest, og eternitplater på taket. Uthuset var bygd før 1900. Taktekke og fasadekledning i aluminium mot vest hadde blitt skiftet. Landhandelen holdt til i uthuset.

Saura

Saura er en gammel storgård med handel og tradisjon innen jektefart og annen transport. Fra 1859 til 1905 var Saura sorenskrivergård. Den gamle bebyggelsen lå nedenfor nåværende hovedvei, men brant i 1882. Kun smia som lå et stykke unna bebyggelsen sto igjen. Denne ble siden revet. Gården ble bygd opp på nytt lengre opp. Fire av disse bygningene står fremdeles.

Etter brannen i 1882 ble Saura bygd opp på nytt

Etter sorenskrivertida ble Saura solgt til Ulrik Suhm Qvale fra Brønnøy. Gården ble drevet som mønsterbruk. Saura var f.eks. den første gården i Nesna som fikk innlagt vann. Handelen på Saura ble tatt opp igjen med etablering av Saura landhandel på begynnelsen av 1900-tallet. Saura fikk telefonstasjon, anløp av lokale rutebåter og ble poststed. Her var også en periode fiskemottak og ishus med dam for å ta is fra, og fra 1962 drosjesentral. Fiskemottaket ble lagt ned, og butikkdriften ble avviklet i 1998. Butikken er seinere igangsatt.

Døtrene til Qvale overtok handelen, gården og bygningene forøvrig. En av etterkommerne Åge Herseth har siden 1979 eid hovedbruket med den SEFRAK-registrerte fjøsen (1828-002-007). Den er bygd ca. 1883, med utbygg mot vest med silo i 1985. Fasadekledning og vindu ble skiftet i 1988. Eiendommen har også en enebolig fra 1985 og fjøs fra 1997-1998 (bygd av skog fra gården). Et eldre naust, delvis i to etasjer, ble revet for noen år siden.

Sorenskriverbygningen med borgstue og stabbur ble å tilhøre en gren av slekten som holdt til i Sømna, men er seinere solgt ut av slekta. Til denne eiendommen hører tre SEFRAK-registrerte bygninger, alle fra 1883; hovedbygning (1828-002-008), stabbur (1828-002-009) og borgstue (1828-002-010). Hovedbygningen fikk seinere påbygd en vinterhage. Denne er

fjernet for et par år siden. Telefonstasjonen var lokalisert i hovedbygningen, men ble tatt bort. Tufter etter en kalvsommerfjøs er synlige. Ei høyløe står, men dårlig vedlikeholdt. Den planlegges reparert.

Kapellet på Saura

I 1922 bygde bygdefolket bedehus på Saura på dugnad. Det ble vigslet som kirkebygg- kapell i 1969. Samtidig fikk bygningen et tårn på taket. Lokalbefolkningen samlet inn penger til inventar m.m. I mange år hadde kapellet ei rye istedenfor altertavle. Siden kom altertavla malt av Jens O. Jensen på plass (Jenssen 2015, 497-498). Taket byttes for tida. Kapellet er registrert i Askeladden som kirke (ID-nummer 84479-1), men ikke vernet.

Kapellet er fra 1922, og får nå nytt tak.

Indre Seim

Indre Seim har en gruppe på fire hus; garasje, enebolig, våningshus som benyttes som fritidsbolig og naust. Ingen er SEFRAK-registrert. Rett ved veien står et eldre rødmalt hus, trolig ei gammel husmannsstue.

Husmannsstue på Indre Seim.

Lengre opp er huset hvor skinnfellmaker Johannes Størkersen Seim (f. 1832) og kona Israeline Zakrina f. 1826) bodde. De var husmann under sorenskrivergården Saura på Handnesøya. Det eldre hvitmalte huset de engang bodde i er i god stand og fritidsbolig. Eiendommen har også en eldre fjøs, delvis i stein.

Seim
Rundt midten av 1900-tallet bodde en familie ved navn Andersen på Seim. Hilmar Andersen Seim og Hanna (pikenavn Hansteen) eide deretter Seim. Et eldre våningshus finnes fremdeles på eiendommen.

Bysekkern
Bysekkern var en av de fem husmannsplassene som tilhørte Saura. I 1879 fantes et våningshus, en grunnmurt kjeller med overbygning i bindingsverk, ett sommerfjøs for storfe og ett for småfe på husmannsplassen. Her bodde en enkemann med barn i årene før og etter andre verdenskrig. For å få det til å gå rundt klipte han hår, solgte julekort m.m. Som husmann hadde han også arbeidsplikt på Saura. Den lille boligen skal ha blitt flyttet fra Alsøy til Bysekkern i 1933-1934.

Husmannsstue og jordkjeller på Bysekkern.

Dette huset står fortsatt, sammen med en fjøs og en jordkjeller. Murene til fjøset er eldre enn våningshuset. Det skal stå ytterligere én jordkjeller oppe i skogen. Trolig sto det også et våningshus til der. Nå er det kun bærbusker tilbake. På gamle kart kalles tomta der husene ligger for Plassan, og eiendommen på nedsiden veien for Bysekkern. Stedet er fritidseiendom.

Nesheim
Det står et gammelt våningshus på nedsiden veien på Nesheim. Der bodde Odin Hines med familie. Odin skulle overta familiegården Hines, men fikk tuberkulose. Med kone og barn flyttet han inn hos en gammel tante i et eldre hus på Nesheim. Huset kom fra Hugla, og antas å være fra 1700- eller 1800-tallet. En gammel fjøs tilhører også eiendommen.

Nessaberget
På Nessaberget er et eldre våningshus. Egentlig sto det lengre ned mot sjøen, men ble flyttet til overkanten av åkeren. Huset var fraflyttet på begynnelsen av 1960-tallet. De siste som bodde der var Ole og Kristine Hines. Her finnes også rester av et skøt som kaltes «Dansarstua». Gammelfjøsen er for lengst revet. Restene av fjøs som står nå er etter nyfjøsen.

Hines

Hines har to landbruksbygninger. Én er SEFRAK-registrert som hus for landbruk (ifølge Kartverket hus nr. 188211321). Dette huset er ikke oppført i det fysiske SEFRAK-registeret.

Hinæs / Holtet

Bygningsmassen på Hinæs / Holtet består av åtte hus. Sju er fra etterkrigstida, med mulig unntak av en fjøs og et uthus. Det smale lange nordlandshuset, Fredrikkestua, ble trolig bygd på 1800-tallet. Dette er flyttet fra et annet sted på eiendommen, og SEFRAK-registrert (1828-002-006). En eldre fjøs og uthus/garasje hører med.

Fredrikkestua har fått taktekke i eternit, og minst et nyere vindu, men er ellers autentisk utvendig.

Stokka

Stokka nevnes i lensregnskapet fra 1567. Ved inngangen til 1800 hadde gården 20 innbyggere fordelt på tre bruk. I dag har gården fem bygninger, hvorav to ble SEFRAK-registrert i 1991. Våningshuset av typen nordlandshus ble datert til ca. 1844 (1828-002.002). Huset er helårsbebodd. Det andre SEFRAK-registrerte huset er jordkjelleren, bygd før 1900 (1828-002-003).

Nordlandshuset på Stokka er ifølge SEFRAK-registeret bygd ca. 1844.

Nesåkeren

Nesåkeren var inntil 1931 husmannsplass under Stokka. Her står fire bygninger, deriblant en fjøs og et lite hus på «steinføtter».

På Nesåkeren står et uthus på «steinføtter».

Fjøsen på Nesåkeren er tilpasset det bratte terrenget.

Skogheim
Skogheim har låve / fjøs, enebolig og garasje/uthus og et lite, avlangt, rødmalt uthus. Ingen av bygningene er registrert i SEFRAK.

Steiravollen
Bebyggelsen består av fem hus av nyere dato. Et eldre hus inneholder tømmer fra den gamle skolen på Steira. Grunnen ble registrert i 1913.

Skolen på Steira ble gjenbrukt til bolighus.

Kvellro, Kajastua / Gammelstua
Dette er et gammelt tømmerhus, med spor i tømmeret etter flytting. Huset har stor grue med bakerovn. Taktekke er eternit, men under ligger det originale never- og torvtekke. Den siste eieren som bodde der var Kaja Steiro. Hun var født i 1887 og oppvokst i stua. Som enslig mor dreiv hun gården alene. På begynnelsen av 1970-tallet flyttet Kaja Steiro. Hun døde på 1980-tallet. Huset er noe reparert, men mye originalt er beholdt (Hines, 2020).

Oldernes
Oldernes var husmannsplass under Yttergården på Øbø. På begynnelsen av 1900-tallet bodde Inga og Johan Pedersen på Oldernes (Nilsen, 2020). Etter krigen var Oldernes eid av Anders og Borghild Mikkelborg. Det gamle hvitmalte huset står fremdeles, sammen med en eldre fjøs (Pettersen, 2020).

Øbø

Øbø har flere bruk. Inntil utskiftet lå husene i et fellestun. Deretter flyttet to av tre bruk ut, visstnok på grunn av skredfare. En av gårdene var Oppegården, hvor Reidar og Alise Pettersen bor nå. Dette er Reidars hjemgård. Under andre verdenskrig ble nytt bolighus bygd. Et naust fra 1960-tallet hører til denne gården. Nytt bolighus er satt opp seinere. Mettigården ble utviklet til et sentrum, med butikk, lokalbåtanløp, post og telefonstasjon i tillegg til gård.

Slik så Øbø på i mellomkrigstida. Fotograf ukjent. Arkiv: Reidar og Alise Pettersen.

På begynnelsen av 1880-tallet startet Jakob Davidsen fra Rana en liten landhandel på Øbø. Han hadde giftet seg med enka der. Ei krambu ble satt opp nedenfor våningshuset på gården. Handelen utviklet Øbø til et knutepunkt. Ved sjøen fikk Davidsen bygd ei brygge. I 1893 ble dampskipsanløp på signal innført. Anløpet ble fast tidlig på 1900-tallet. Trænaruta stoppet på Øbø. I 1902 fikk stedet også postkontor, lokalisert til ei stue i våningshuset. Etter 1905 kom det i tillegg telefonstasjon.

Utover 1900-tallet overtok sønnen Martin Davidsen og kona Tina virksomheten med handel og gårdsdrift. Butikken på Øbø ble nedlagt i 1964, da Martin Davidsen døde. På den tida var virksomheten uansett for nedadgående. Kaia var i dårlig forfatning, og ble til slutt ødelagt da «Alsten» kjørte på den rundt 1960. Kaia ble deretter revet. Brygga led samme skjebne noen år seinere. Gårdsdrifta fortsatte imidlertid.

Hovedbygningen på Øbø er SEFRAK-registrert (1828-002-001). Bygningen er der datert til ca. 1700, med ark og utbygg fra 1935/1958. Nytt taktekke ble lagt i 1960, og vindu skiftet ca. 1968. Bygningen er i veldig dårlig stand, blant annet har taket delvis ramlet ned. Gården har fem andre bygninger, et nyere bolighus på 1970 / 1980-tallet, garasje, fjøs og stabbur.

Ungdomshus/grendehus Skogstad/Øbø

På 1930-tallet ble ungdomslaget «Prøven» dannet på Handnesøya. Ungdomslaget bygde et eget ungdomshus på Øbø i 1948. Det blåste siden ned i uvær, men ble bygd opp igjen i 1978.

Ungdomshuset på Øbø blåste ned, men ble gjenoppbygd.

Skaga

Gården Skaga nevnes allerede i et dokument fra 1567. På 1900-tallet ble gården oppdelt i en rekke bruk. Eiendommen Skaga er nå registrert med 12 hus: fritidshus, naust og garasjer. Et av disse er et hvitmalt langt nordlandshus. Arvid Skogsøy eide Skaga på andre halvdel av 1900-tallet. Våningshuset var trolig bygd på 1800-tallet. Det hadde tidligere stått nedenfor veien. Nåværende eiers bestemor Petra Skogsøy mente det var et par hundre år gammelt. Det er langt og smalt og av tømmer. Vinduene er skiftet, og taktekke av eternit lagt over det gamle never- og torvtaket, men ellers er mye autentisk.

Potetkjelleren på Skaga står ennå. En eldre fjøs er nedrast av vær og vind så laet er borte, mens tømmerdelen finnes. Den ene enden var reisverk. Sommerfjøsen har ramlet ned for flere år siden. Den var i bruk på 1950-tallet. På kanten av myra sto en torvskjå. Noen steinrester ligger igjen der. Der garasjen er bygd sto ei smie, og ved sjøen sto et storbåtnaust. Dette ble pløyd ned da de lagde åker på 1950-tallet (Nilsen, 2020).

Skaganes

Eiendommen har et nordlandshus fra 1800-tallet, naust, jordkjeller, ny utedo og ny garasje. Våningshuset er pusset opp. Det har blant annet nylig fått nytt tak. Det gamle eternittaket var ødelagt. Under lå never- og torvtak som var i god stand. En sommerfjøs hørte til Skaganes, men den er borte. Skøtet er revet og garasje bygd der det sto. Ny utedo er også satt opp. Eiendommen har et eldre naust, trolig fra før 1950-tallet.

På begynnelsen av 1900-tallet eide Ole Iversen og Mathilde (pikenavn Hansen) Skaganes. Ole dreiv også fiske. Mathilde fikk på sine eldre dager slag. To av barna Valter og Inga Skaganes bodde hjemme sammen med mora. Valter rodde fiske og Inga sto for husholdet og stell av Mathilde. Nils og Petra Skogsøy kjøpte Skaganes av Mathilde. De bodde først på Skreen på Steira, men flyttet siden stedet var såpass utsatt for jord- og snøskred. Etterkommerne hadde siden Skaganes, til den ble solgt ut av slekta i 2010. Skaganes brukes som fritidseiendom.

Nyheim

Dette er en fritidseiendom med fem bygninger, inkludert et naust (bygd 1990-1991). Våningshuset ble bygd nytt i 1896 av Nikolai Karlsen. Det eies av en av etterkommerne, er under oppussing og brukes som fritidsbolig. Fjøsen som står lenger ned mot sjøen er fra 1953-1954. Naustet til Nikolai Karlsen er revet. Det var tungvint slik det sto opprinnelig og ble flyttet, så revet.

Våningshuset på Nyheim ble bygd i 1896, og er under oppussing.

Utsikt fra Nyheim.

Sommerfjøs på Handnesøya

Sommerfjøsen på Fjellstad skal være helt inntakt. I tillegg er det tufter etter sommerfjøsene på Hines, på Steiravollen mellom Kvellro og Strandheim og bak samfunnshuset på Handnes.

Hugla

Som de andre øyene i Nesna er bygningsmiljøet på Hugla preget av gårdsdrift. Et par gårdmiljøer er delvis bevart i Huglen, på Halland og Nordbostad, men ingen er komplett. Kvern, møller og smier er borte. De fleste gårdene hadde sommerfjøs. Nå er kun én tilbake. Til gårdene hørte også naust. Dagens naust er med enkelte unntak av nyere dato. Flere nordlandshus er bevart. I tillegg står et par fjøs fra slutten av 1800-tallet, skøt og ganske mange jordkjellere. I etterkrigstida er tidstypiske eneboliger satt opp, særlig på Vik og Nordbostad.

36 bygninger på Hugla inkludert Feøya ble registrert i SEFRAK i 1991. En bygning er revet, og to på Feøya har rast sammen de seinere år. Hugla har da 33 SEFRAK-registrerte bygninger. De fleste er våningshus av varianten nordlandshus. På Hugla finnes også bygninger som er eldre enn 1900, men som ikke er tatt med i SEFRAK-registeret. Sildoljefabrikken på Vikholmen utgjør et særegent industrielt kulturminne.

Huglen

Huglen er ei grend på sørvestsiden av Hugla. Spor fra yngre steinalder, bronsealder og jernalder indikerer tidlig bosetting. Huglen var postgård fram til 1725. Bygda ble først veifast med resten av øya i 1962. Rundt 1900 hadde Huglen 50-60 innbyggere. Tre av hovedbrukene var den gang bebodd av samme slekt. Gårdsbebyggelsen sto sannsynligvis samlet på et gårdstun før utskifte på 1800-tallet. Uthusene «burene» var kanskje plassert på Bursbergan. Her står nå et nyere bolighus. Fra 1710 besto Huglen av fire bruk, siden også av to-tre husmannsplasser.

Sørgården

Sørgården har fortsatt et par av de eldre gårdshusene bevart. Våningshuset (1828-003-003) er av typen nordlandshus, tømret og bordkledd. Det brukes som fritidsbolig, og kan være fra slutten av 1700-tallet (Brekke, 2019), men er fra 1815 ifølge SEFRAK-registeret. Taket er løftet. Sporene vises tydelig i bygningskroppen. Det tidligere never- og torvtaket er for lengst byttet med eternit. Deler av bordkledningen og noen av vinduene er av eldre dato. Et vindfang som kan være påbygd tidlig på 1900-tallet, utgjør inngangspartiet.

Sørgårdens våningshus i Huglen er godt bevart.

Stabburet (1828-003-004) består av 1/3 i reisverk (mot nord), resten i laftet tømmer. Ny bordkledning og vinduer er montert i seinere tid. Torvtaket ble i 1960 skiftet med eternitplater. Stabburet brukes til oppbevaring, og ifølge SEFRAK fra før 1900. Tømringen tyder på datering til slutten av 1700-tallet eller begynnelsen av 1800-tallet. Lafteknutene er av typen «remlå», en svensk lafteteknikk (Brekke, 2019).

Stabburet kan være fra 1700-tallet.

Jordkjelleren (1828-003-005) ble sist brukt til oppbevaring av potet for to år siden.

Oppegård

Petter Anders Olsen overtok bygselen av Oppegård i 1867. Siden har gården vært i slekta. På 1930-tallet kom bror til nåværende eiers bestemor, Daniel, hjem fra Amerika. Han fikk bygd ny fjøs, som fortsatt finnes. Enkelte av gårdens hus er fjernet. Ei smie sto der dagens fjøs er. Den ble revet rundt 1970. Et skøt ble revet på 1980-tallet. Våningshuset (1828-003-031) er tømret og bordkledd, og brukes som helårsbolig. Det kan dateres til 1877 etter påskrift med blyant på sylla. Ifølge eier bygde hans oldefar Petter Anders Olsen huset. Taket fikk trolig skifer på 1930-tallet.

Oppegård har vært drevet som gård av samme slekt i mer enn 150 år.

Skøtet av tømmer består av en del som kalles langsval, typisk for 1700-tallet. Tømmeret har tydelige spor av gjenbruk. Bordkledning ble skiftet på 1980-tallet. Deler av tømringa er rundtømmer. Skøtet brukes til oppbevaring.

Den gamle fjøsen består av stein og bordkledd tømmer. Fjøsen ble bygd på 1930-tallet. Tømmeret var gjenbruk av en eldre bygninga. Tømringen tyder på at det kan være fra begynnelsen av 1800-tallet (Brekke, 2019). Steinen ble hentet på Dønnvoll på andre siden av Håjen mot fjellfoten. I 1983 fikk gården nytt fjøs. Den gamle jordkjelleren har i nyere tid fått murt en innvendig betongdel.

Fjøsene på Oppegård er fra 1930-tallet og 1983.

Nordgården

Olaf og Gunhild Einvik fra Dønna kjøpte Nordgården i Huglen av Husbygodset i 1955. Brukeren før det flyttet til Vik. Våningshuset (1828-003-006) er av typen nordlandshus, tømret med to typer tømring, og synes påbygd. Det ble flyttet til nåværende sted fra fellestunet tidlig på 1900-tallet. Taktekke og bordkledning er skiftet.

Nordlandshus og potetkjeller, Nordgården i Huglen.

Stabburet (1828-003-007) brukes som fritidsbolig. Det kan være flyttet fra Bursbergan. Denne haugen ligger rett ved siden av, og fellestunets bur kan ha stått samlet der. Et nyere tilbygg er tilført på stabburet, og vinduer, taktekke og kledning skiftet. Deler av fjøsen består av en eldre tømmerkjerne. Jordkjelleren har sementelementer.

Stabburet brukes som fritidsbolig.

Vollen

Den ytterste gården i Huglen heter Vollen. Gården har fire bygninger. Våningshuset (1828-003-028) er et nordlandshus, tømret og bordkledd. Det brukes som fritidsbolig. Vinduer er skiftet, nytt gulv støpt, og grua fjernet, men bygningskroppen er opprinnelig. Et eldre to-etasjes skøt, tømret og bordkledd stå rett ved våningshuset.

Vollen er den ytterste gården i Huglen.

Fjøsen er tømret og panelt, med en solid låvebru. Det er i tømmer, panelt og står på pilarer av stein. Tømmeret skal ha vært tiltenkt et ungdomshus. Eiendommen har også en jordkjeller.

Tømmeret som var tiltenkt ungdomshus ble brukt til fjøs.

Halland

Halland på sørsida av øya har navn etter hellende landskap. To gravrøyser er funnet her. Mange funn fra middelalderen på Litlehaugen kan tyde på gårdshaug eller felles gårdstun. Halland har hatt opptil sju bruk og flere husmannsplasser og strandsittere. Strandsitterne hadde kun tomt for hus. De jobbet ofte med fiske, som mannskap på båtene eller med tilfeldig arbeid. De sju brukene var Hallandsvollen, Litlehaugen, Grøva, Ytterhusan, Punjhågjen, Grytttingen (Grytingshåjen) og Remmen. Bygningene på Hallandsvollen er borte.

Ytterhus

Det gamle våningshuset (1828- 003-001) på Ytterhus er av typen nordlandshus, tømret i gran, og med kantskjært liggende bordkledning som trolig er malt med tranmaling. Bygningen er datert til ca.1860 (SEFRAK). Huset brukes i dag ikke, men er under renovering. Det beskrives i en branntakst fra 1870. Bordkledninga kan være original. Taket fikk nytt tekke av plater i 1949, som ble skiftet med vortepapp, never og torv på 1990-tallet. I 1965 ble et tilbygg mot nord satt opp.

På Ytterhus blir det gamle våningshuset renovert.

Litlehaugen
Dette er en gammel gård som fra 1979 er bygd opp som urtehage. Gården består av seks bygninger. Et eldre stabbur (Bodilbu) og to jordkjellere er av eldre årgang. Bodilbu ble, trolig på 1960-tallet, bygd av deler av tømmeret fra det gamle våningshuset. Det gamle inngangspartiet på våningshuset fikk ny funksjon som brønnhus. De to jordkjellerne er sannsynligvis fra 1800-tallet. Den ene er i god stand. Den andre virker mer forfallen. Naustet er av nyere dato, men deler består av tømmer fra det gamle våningshuset.

På Litlehaugen er jordkjellerne en del av urtehagen.

Punjhågjen
I 1906 overtok Georg Halland og Augusta Jeppesen Punjhågjen. Året etter ble de sjøleiere, og nye våningshus kom opp. I 1912 startet de også landhandel på gården. Gården består av fire bygninger; nyere bolig og fjøs, eldre stabbur og jordkjeller. Stabburet (1828-003-002) har vært gårdsbutikk. Det ble bygd før 1900 (SEFRAK), og skal tidligere ha stått et annet sted. Georg Halland (Gammel-Georg) etablerte tidlig på 1900-tallet bygdebutikk i dette buret. Butikken ble flyttet fra buret ned i en nylaget kjeller under bolighuset på slutten av 1930-tallet (Gården, s. 267). I dag er buret bevart av eierne Terje og Marianne Halland. Marianne har gårdsbakeri i kjelleren der det tidligere var butikk. Taktekket på buret er skiftet. Bygningen brukes til lagring av diverse redskaper, og butikkinteriøret er bevart. Gården har også en eldre jordkjeller.

I buret var det landhandel.

Remman
Remman består av 10 bygninger. Våningshuset (1828-003-008) av typen nordlandshus fungerer fortsatt som bolig. Det er tømret og bordkledd. I 1982 ble et større utbygg mot vest av bindingsverk påbygd. Ifølge SEFRAK-registeret skal tømmerkjerna i huset være fra 1676, men tømringa tyder på at bygningen er fra 1700-tallet (Brekke, 2019). Bordkledning, vinduer og taktekke er skiftet, og kjeller i betong murt under i etterkant. Våningshuset skal, i likhet med fjøsen (1828-003-009), være bygd av Petter Andersen (SEFRAK). For fjøsen oppgis 1878 som byggeår. I 1975 tok en storm fjøstaket. Fjøsen ble i 1984 påbygd mot øst. Taktekke, fasadekledningen og vindu er skiftet.

Nordlandshuset på Remman er fortsatt bolig.

Nordbostad
Nordbostad ligger mellom Halland og Vik. Her finnes enkelte gravfunn fra jernalderen. Sju-åtte gårder hørte etter hvert til grenda; Haugen, Fløta, Storvollen, Ner-Remman, Øver-Remman, Bryllupsvollen, Gården og Toften. I tillegg kom husmannsplasser som Sjyskaret, Nordsjyen, Rogn, Bryllupsvollen, Enge, Myrhåjen, Finnvika og Rønningen. Husene på brukene Haugen, Toften og Gården ligger fortsatt tett i en trekant. De kan opprinnelig ha stått samlet i et felles tun, for eksempel på Gården.

Bryllupsvollen
Bryllupsvollen ble utskilt fra Øver-Remman som eget bruk i 1838. I dag omfatter Bryllupsvollen også gården Øver-Remman. Den består av sju bygninger hvorav to bolighus og et naust er SEFRAK-registrert. Gården drives fremdeles, nå med kjøttproduksjon av storfe og sau. I 1950 ble den gamle fjøsen revet, og ny bygd. Denne er påbygd og brukes til storfe. Sauefjøsen er fra 2013. Eierne bor i det gamle nordlandshuset (1828-003-011), tømret, bordkledd og satt opp før 1900 (SEFRAK). Huset ble flyttet til Bryllupsvollen fra en annen gård rundt 1895. Taktekke ble skiftet til eternit i 1951, og vinduer byttet i 1970. I 1991 ble tilbygget mot øst satt opp. Det andre bolighuset på gården (1828-003-010) ble også bygd før 1900 ifølge SEFRAK. Bygningen ble først flyttet fra Huglen til Remman gård, deretter flyttet til nåværende sted i 1969. Underbygningen består av lekamur. Selve huset er av tømmer med fasadekledning i eternitplater. I 1970 fikk huset et tilbygg mot vest, og vinduer og

fasadekledning ble skiftet. I 1980 fikk huset takplater av metall. Huset er tomt, men har vært utleid som bolig. På gårdstunet på Bryllupsvollen står et uthus, som har vært naust, mest sannsynlig et storbåtnaust. Det ble en gang flyttet opp fra sjøen, og brukes som lager. Naustet (1828-003-013) tilhørte tidligere eierne på Nordbostad.

Våningshuset på Bryllupsvollen er fra 1800-tallet og helårsbolig.

Nordbustad

Bolighuset (1828-003-012) er av typen nordlandshus, bordkledd tømring med sperreverk mot sør. Det ble bygd før 1875 (SEFRAK). Rundt 1900 fikk huset et utbygg mot vest. Taktekket ble skiftet fra torv og never til eternit i 1950, siden til stålplater. Vinduer og fasadekledning var også byttet ut før 1991. Grunnmur består av naturstein. Huset er pusset opp de seinere år.

Nordlandshuset på Nordbustad er datert til 1870-tallet.

Meieri, bedehus og kirke
Meieriet ble bygd i 1899. Det sto ovenfor Storvollen og var bygdas meieri, men med ansatt meierske. Bygningen ble revet i 1915 -1916, og flyttet til Enge lenger sør på Nordbostad. Der ble det oppbygd igjen som bedehus med Frikirka som eier. Siden 2000 har Nesna menighetsråd leid bedehuset av Frikirka. Bygningen er pusset opp flere ganger, blant annet på 1950-tallet og tidlig på 2000-tallet. Da ble et nytt tilbygg satt opp på dugnad med reisverk av tømmer fra plantefelt på øya. Bygningen ble innviet som kirke 1. september 2002.

Kirka ble bygd som meieri i 1899.

Storvollen
På 1930- og 1940-tallet ble fem eiendommer utskilt fra Storvollen. I dag har eiendommen tre bygninger, hvorav et naust. Våningshuset (1828-003-022) skal være bygd før 1900 (SEFRAK). Rundt 1960 ble fasadekledning, vinduer og taktekke skiftet. Et eternittak erstattet da trolig taktekke av never og torv.

Nordlandshus på Storvollen.

Solvollen
Solvollen ble solgt til Anton Mikkelsen fra Herøy i 1915. Sønnen Anton Solvoll overtok bruket etter foreldrene (Jenssen 1998, s. 308). Eiendommen ble sammenslått av to gamle husmannsplasser i 2007. Den har to bygninger. Låven er pusset opp, og brukes som fritidsbolig. Våningshuset (1828-003-023) står tomt. Det er av typen nordlandshus, tømret og panelt og bygd før 1900 (SEFRAK). Tilbygg mot øst og vest ble påbygd i 1943. I 1945 fikk huset kjeller og ny fasadekledning. Nytt taktekke ble lagt på i 1985.

Solvollens våningshus datert til 1800-tallet.

Skogekkra
Skogekkra ligger sørvest for skolen oppunder skogen og fjellet. Til eiendommen hører seks bygninger. Våningshuset (1828-003-024) ble bygd før 1900, og da flyttet til Skogekkra av Fredrik Nilsen som var bonde og skomaker (SEFRAK). Rundt 1952 ble tilbygg satt opp mot vest og øst. Huset fikk nytt taktekke, fasadekledning og vinduer i 1948, og kjeller rundt 1950.

Gården
Denne eiendommen har seks bygninger, hvorav tre SEFRAK-registrerte. I 1878 omkom gårdbrukeren under lofotfisket. Ekteparet Johan Pedersen og Martha Johansdatter overtok. Med det kom den slekta som i dag eier Gården inn. Våningshuset (1828-003-019) var satt opp før 1878, trolig bygd i årene 1865-1868. Fjøsen (1828-003-020) skal være noe eldre**.** De andre husene er bygd etter 1878. Våningshuset er av typen nordlandshus, tømret og bordkledd.

De fleste bolighusene hadde gruer i hovedhuset, men ikke i Gården. Der sto grua i eldhuset /stabburet. I 1948 fikk huset et utbygg mot øst, i 1958 et utbygg mot vest og i 1990 ny fasadekledning mot øst og vest. Tak og vinduer er også skiftet.

Fjøsen (1828-003-020) er i stein og tre. Ifølge SEFRAK bygd ca. 1870, men den kan være fra ca. 1840. Den sto der da gården ble delt i 1842. Steinen kom fra Hesthåjen på Halland. Dette skal være den eneste av de gamle «svenskefjøsene» som står igjen på Nordbostad. Muren ble påbygd i 1872 og taktekke skiftet i 1936 og 1945. Bordkledning er også byttet ut. Skøtet

(1828-003-021) kan dateres til ca. 1870 (SEFRAK). Huset er nokså skjevt, men står støtt. Taktekke og fasadekledning mot sør er byttet.

Gården har flere eldre bygninger intakt.

Flåten/Fløta

På Fløta står et våningshus, uthus og fjøs. Våningshuset (1828-003-030) er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Vinduer og tak er skiftet, og et tilbygg satt opp.

Fløta er fraflyttet, men det gamle nordlandshuset er bevart.

Haugen
Haugen hadde flere tilhørende husmannsplasser (Sjyskaret og tre plasser ved Nordsjyen). Fra 1888 til 1895 var det også skole i våningshuset på gården. I 1893 druknet leilendingen Amund Pedersen på lofotfisket. Enka Kristine Sylvesterdatter dreiv gården alene inntil hun flyttet til Bardal i 1915. Hanna og Heitmann Antonsen fra Lovund ble nye leilendinger på Haugen. De flyttet inn med sine 11, etterhvert 12, barn. Heitmann og flere av sønnene var dyktige snekkere. De bygde hus, vinduer, dører m.m.

Sønnen Kristian overtok Haugen etter foreldrene. Han kjøpte den fra Gidske på Husby i 1956, og fikk tinglyst skjøte i 1960. Gården eies og drives i dag av hans oldebarn. Hun har også kjøpt nabogården Toften som ble slått sammen med Håjen. Familien foredler og selger økologiske kjøttprodukter. Et eget røykeri ble bygd i 2013, foredlingskjøkken i 2014 og tørkehus i 2018. Haugen har i dag seks bygninger hvorav fire er SEFRAK-registrert.

Våningshuset (1828-003-014) er av typen nordlandshus, bestående av ei svært lang tømmerkasse. Bygd ca. 1850 (SEFRAK). Tidligere fylkeskonservator mente den var fra ca. 1710, blant annet basert på dører som var typiske for begynnelsen av 1700-tallet (Evjenth, 2019).

Tidlig på 1900-tallet (etter 1910) ble et tilbygg satt opp på tvers av huset ut fra kjøkkenet. Materialene til dette bygget var blant annet hentet fra ei gammel, strandet jekt som lå i Vikafjæra (Gården, s. 112). Dette tilbygget ble siden byttet ut. Huset hadde også ei stor grue som ble fjernet. I 2. etasje var en rekke svært små rom. Taktekke er byttet til eternitplater og panel og vinduer skiftet. I 1790 skal dette ha vært en av tre «stor-låner» på «innersia» av Hugla. Det var Hallandsvollen (revet), Håjen og Vik (revet) (Evjenth, opplysninger fra Ole Antonsen).

Det lange nordlandshuset på Haugen.

Fjøsen (1828-003-015) ble bygd i to etasjer ca. 1850 (SEFRAK). Siden har den fått et tilbygg mot nord. Fjøsen står på pilarer av stein. Fasadekledningen er av metallplater, og taktekke består av naturstein. Skøtet (1828-003-016) skal også være fra ca. 1850 (SEFRAK). Det har aluminiumsplater mot vest og øst, trepanel forøvrig og taktekke av eternitplater. På 1900-tallet ble ny mur lagd. Fasadekledning, vinduer og taktekke er skiftet. Skøtet brukes som redskapshus og lager for brensel. Jordkjelleren (1828-003-017) er også bygd ca. 1850 (SEFRAK). Ytterveggene består av naturstein, fasaden av jord, med buet tak i stein. Ved sjøen står en gammel la som er tørrhøy- og potetlager. Værene bruker rundt 1/3 av bygningen som ly når været er dårlig.

Haugens la ved sjøen.

Oppe i utmarka står en sommerfjøs igjen. Den brukes til oppbevaring av høy.

I sommerfjøsen som tilhører Haugen lagres høy.

Toften
Toften og Gården var en gård fram til ca. 1842. Da ble denne delt av to brødre. Han som fikk Gården fikk fjøset og han som fikk Toften fikk våningshuset. Det sto da på «Bakken» på sørsiden av stua på Håjen. Der sto også stabbur og eldhus/smie. Våningshuset (1828-003-025) på Toften ble flyttet til sin nåværende plass ca. 1884 for å få en mer praktisk plassering i forhold til fjøset. Våningshuset er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Huset har hatt grue som er fjernet. Taktekket av torv og never ble før 1991 byttet med eternitplater. Et utbygg mot nord var også satt opp. Til Toften hørte fjøs, uthus og jordkjeller. Fjøsen var en såkalt «svenskefjøs» med grunnplan i stein fra Fremmerhåjen og låvedel og tak i rammeverk av rundstokk med tømmermannskledning. Den ble revet rundt 2005. Toften er nå inngått i Haugen, og våningshuset solgt ut av gården.

Våningshuset på Toften.

Dolstad
Eiendommen ble opprettet i 1901. Den har et hus og to naust, og brukes som fritidseiendom. Våningshuset (1828-003-018) er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Ifølge opplysninger i SEFRAK-registeret var det bygd før 1900. Bygningen ble flyttet fra Herøy til Dolstad i 1916 av Peder Sylvestersen. I 1950 ble et tilbygg mot nord satt opp. Trolig fikk huset også da takplater av eternit. Bordkledning ble skiftet i 1970 og vinduer i 1985. Huset er totalrenovert de siste årene.

Nordlandshuset på Dolstad, et renovert fritidshus.

Haugland og Strandheim
To nyreisningsbruk med fjøs/låve ble etablert av familien Antonsen på 1930- 1940-tallet. Begge er i dag fritidseiendommer. Det ene bruket består av bolig, fjøs og naust. Det andre bruket består av bolig, uthus, låve, naust og skjå.

Låven på Haugland.

Bureisningsbruket Strandheim.

Ungdomshuset «Kveldsro»

Ungdomslaget U/L Hugltind sørget for å få satt opp bygningen i 1926. Det ble tømret på Mo, og tømmerbølingen hentet der. Bygget er modernisert flere ganger.

Hugla har et eget ungdomshus.

Vik

Vik med Vikholmen har strategisk beliggenhet, god havn og funksjon som senter. Gården Vik var bebygd allerede i 1346, og den første gården i Nesna som nevnes i skriftlige kilder. I 1922 reiv tidligere eier Theodor Zahl halve stuebygningen og tok den med til Nesna hvor han bygde den opp. Dette er en del av huset som seinere var eid av Terje Langset. Gården Vik ble nedlagt i 1962. Den eldre bebyggelsen fra den gamle gården Vik er borte. Bygda består av nyere boliger. To av husene skal være bygd av tømmer fra våningshuset på Enga.

Vikholmen

Den opprinnelig omflødde holmen var først husmannsplass under Vik. Vikavågen er ei god havn, og her ble jektefart og handel etablert allerede på slutten av 1600-tallet. I 1822 fikk handelsmannen gjestgiveriprivilegier. Vanlig lokal landhandel kom først på slutten av 1800-tallet. Utover 1800-tallet ble Vikholmen et kommunikasjonssentrum i Nesna, og fra 1919 industristed. I 1851 ble Vikholmen fradelt Vik, og kjøpt av handelsmann Ebbe Moss Klæbu på Saura. I 1853 overtok familien Meyer på Strand eierskap. Et utstrakt jordbruk ble også drevet. En branntakst fra 1877 viser at gården og handelsstedet besto av 10 bygninger. Ti år seinere avviklet Meyer det hele (Jenssen 2015, s. 185-188).

Handelen fortsatte inn på 1900-tallet med enkelte opphold og drives fortsatt i form av dagligvarebutikk. Christian Fredrik Olsen kjøpte Vikholmen på auksjon i 1889. Da overtok han også som handelsmann, poståpner og ekspeditør. Etter hans død leide enka på begynnelsen av 1900-tallet ut handelen til Peder Tønder. Deretter var det et opphold i

butikkdrifta fram til 1935. Da begynte Augustin og Anne Halland fra Punjhågjen sin handel der. I 1960 overtok sønnen Arne Halland. Dagens butikk er bygd på 1980-tallet.

Fotograf Ole Tobias Olsen tok dette bildet på Vikholmen rundt 1860. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

I dag er Vikholmen preget av nyere bebyggelse. To av husene fra 1800-tallet, våningshuset og låven, finnes. I tillegg er ekspedisjonsbygningen kalt Brakka av ukjent årgang bevart.

På 1970-tallet ble to boliger for NIMROD-ansatte satt opp. Disse eies i dag av private. Dagens butikk ble bygd på 1980-tallet. Inne på industriområdet finnes lagringstanker og bygninger av diverse årgang, muligens tilbake til 1930-tallet, men de fleste er trolig fra 1950-1960 og 1970-tallet. Firmaet K2 Nord (med hovedkontor i Trondheim) har siden 2014 eid de 18 bygningene som utgjør industriområdet og de to gamle gårdsbygningene.

Våningshuset (1828-003-027) er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Bygd ca. 1850 (SEFRAK). Et foto tatt av Ole Tobias Olsen fra ca. 1860 bekrefter at det sto da. Siden er et tilbygg tilført. Taktekke, vinduer og fasade er skiftet før 1991. Bygningen har annerledes detaljer enn tradisjonell byggeskikk, blant annet med et vannbord under panelet (Evjenth, 2019). Låven er ikke SEFRAK-registrert, men trolig fra 1800-tallet. Den har grue.

Låven på Vikholmen, trolig bygd på 1800-tallet.

Den gamle sildoljefabrikken
Sildoljefabrikken Nimrod på Vikholmen ble påbegynt i 1918, med produksjonsstart i oktober året etter. Eierne kom fra Melbu. Nimrod ble en hjørnesteinsbedrift, og var i drift som sildoljefabrikk fram til 1986. Fabrikken ble stadig utbygd og modernisert. Den første sildoljetanken ble muligens satt opp på 1930-tallet, evt. etter 2. verdenskrig. Et bilde fra 1949 viser at to av tankene sto allerede da. De var klinket. Den ene tanken finnes fortsatt.

På 1950-tallet kom nye eiere (fra Tromsø) inn i bildet. Ny fabrikk sto ferdig i 1954. Fabrikkbygningene er trolig fra den gang, men noen kan være eldre. Siden har det vært vekslende aktivitet, fornying, teknisk utvikling, nye bygninger og gradvis flere sildoljetanker. De kom opp på 1960-tallet og 1970-tallet. Etter opphøret i 1986 har det periodevis vært virksomhet innen oppdrett, fiskeslakteri og fiskeavfall. Totalt 18 bygninger inkludert tankene utgjør industriområdet, som fortsatt er i bruk.

Oppbevaringstanker av ulik årgang.

Svaleng
Svaleng ligger på et lite nes på nordsiden av Hugla, og er en gammel husmannsplass under Enga. I dag har området flere hytter, og ikke helårsbosetting. Lensmann Birger Motzfeldt flyttet dit i 1891, slik ble Svaleng også lensmannsgård. Tidligere skal det ha bodd en skredder på husmannsplassen. Motzfeldt fikk satt opp bolighus, kontorbygning, naust og fjøs på sin nye gård, som han kalte Svaleng. Da han døde i 1913 ble gården solgt på auksjon til Kristian Karoliussen og familien. De tok etternavnet Svaleng. Etterkommerne eier stedet, og bruker det til fritidsformål. Til bygningsmiljøet hører våningshus, fjøs og uthus. Våningshuset (1828-003-026) er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Det kan dateres til ca. 1890. Et tilbygg er satt opp mot vest. Rundt 1950 fikk bygningen et tilbygg mot øst. Vinduer, taktekke og fasadekledning er skiftet, og kjeller bygd under huset.

Feøya

Øye ble bosatt på midten av 1700-tallet, og fraflyttet på 1950-tallet. Den gjenværende bygningsmassen består av seks bygg, hvorav fem er registrert i SEFRAK. Det sjette er et nyere naust. To av bygningene har de siste årene falt sammen. På Feøya finnes også to automatisk fredete gravminner, og rundt 30 ærfuglhus av stein. Øya brukes som beite og fritidsformål. Våningshuset (1828-003-032) er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Det er bygd før 1800-tallet (SEFRAK). Vinduer, taktekke og fasadekledning ble byttet før 1991. I den seinere tid er ny ytterdør satt inn og noe panel skiftet.

På Feøya er nordlandshuset fra 1800-tallet bevart.

Fjøset (1828-003-033) besto av en steinmur og en etasje (låve) av tre oppå. Bygd før 1900 (SEFRAK). Brufoten ble murt av Peter Rudolfsen fra Handnesøya (Gården, s. 115). Årstallet 1905 og initialene P.R. er innhugd i brufoten. Fjøsen har de siste årene rast sammen. Steindelene av bygningens står, med treverket ligger sammenrast over. Stabburet (1828-003-035) ble bygd før 1800 (SEFRAK).

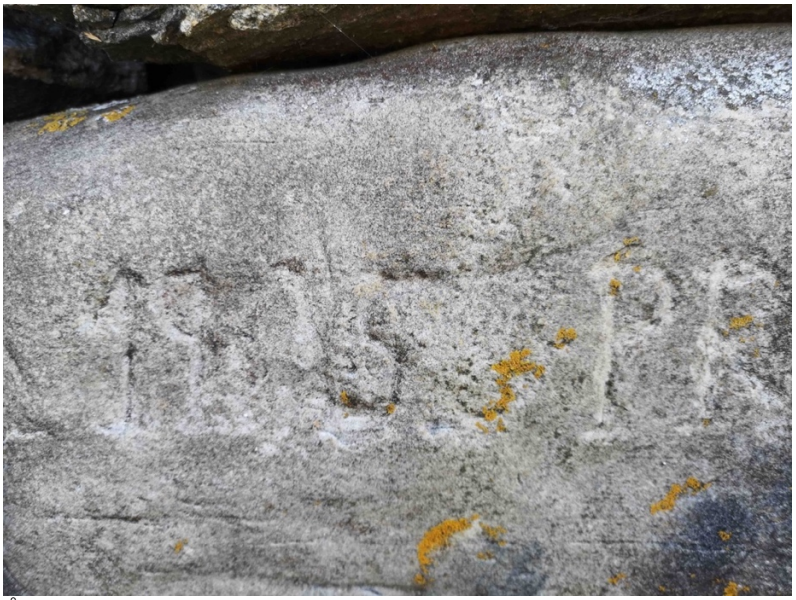

Årstall og initialer innhugd i stein på brufoten til låven.

Uthuset (1828-003-034) med ovn, trolig eldhus, ble bygd før 1900 (SEFRAK). Dette huset har ramlet ned etter 1991, kun deler av pipa og muren står tilbake.

Eldhuset har ramlet ned, men stabburet står.

Låven er ødelagt av vind og nedbør.

Jordkjelleren (1828-003-036) ble bygd før 1900 (SEFRAK). Kjelleren er lettere skadet. Den har en yttergang og et indre rom slik det var vanlig med jordkjellere.

Nesna fastland

På Nesnastranda og Strandlandet er de bevarte bygningsmiljøene dominert av gårdsdrift. På tettstedet er bebyggelsen sentrumspreget med boliger med hager, skoler, butikker og andre næringsbygg. Både transport og fiske har vært vesentlig, men sporene etter dette er stort sett borte, bortsett fra nyere kaier, havneanlegg og veier.

I SEFRAK-registeret fra 1991 var 74 bygninger på fastlandet registrert med eget SEFRAK-nummer. For det meste dreide det seg om bolighus. Minst 20 av bygningene var bygd etter 1900. I tillegg var flere satt opp på nåværende sted etter 1900, men av eldre tømmer. Særlig på tettstedet ble nyere bygninger registrert, fortrinnsvis de som var bygd før 1927 slik retningslinjene i SEFRAK for tettsteder tilsa. Kirka ble ikke registrert, selv om den er eldre enn 1900. Lærerskolens hovedbygning fra 1921 ble heller ikke innskrevet. Av de 74 SEFRAK-bygningene er 11 borte.

Mehus

Mehus besto lenge av tre bruk og utgjorde alt land mellom Hammerø og Strand. Periodevis foregikk jektebruk og handel på Mehus. Etter en konkurs i 1867 ble det største bruket (bruk 1) utparsellert og solgt i mindre stykker. Slik oppsto noen småbruk, som til dels ble slått sammen med Mehus igjen etter noen år.

Svarthammeren

Husmannsplassen Svarthammer på Mehus ble eget bruk i 1897. Fjøsen ble bygd vegg i vegg med bolighuset, slik at bygningen ble en kombinert bolig og fjøs (1828-004-022). Ifølge SEFRAK-registeret var bygningen antatt satt opp ca. 1850. På 1970-tallet ble mesteparten av fjøsdelen revet, men deler av grunnmuren fra den er bevart. Det gamle huset er ellers i dårlig stand. Litt bort fra huset skimtes et brønnhus av stein, restene av drikkevannskilden på Svarthammeren. Eiendommen har også en frittstående jordkjeller av stein og torv.

Linas og Inga bodde lenge på Svarthammeren. En av sønnene Hjalmar Nilsen Svarthammer overtok småbruket. Sammen med kona Jorunn Erlandsen bodde han i det gamle huset til etter 2. verdenskrig. I 1952 bygde de nytt hus lenger ned mot veien. De la ned jordbruksdrifta i 1960 (Jenssen 1998, s. 223 og 2015, s. 95). På slutten av 1960-tallet fikk ungdommen i området låne huset av Hjalmar Nilsen. De hadde det som et slags ungdomshus.

Huset på Svarthammeren var sammenbygd som bolig og fjøs.

Nygård og Utheim
Nygård ble fradelt Mehus etter 1897. Bolighuset (1828-004-023) skal være fra 1880. Det brukes fortsatt som bolig, men er utbygd og ombygd. Uthuset (1828-004-024) er revet. Til eiendommen hører også en eldre fjøs, og en sommerfjøs som står ca. 100-150 meter ovenfor gårdstunet. På naboeiendommen Utheim fantes et eldre nordlandshus som ble revet i 1995 (1828-004-050). En garasje ble bygd på tomta, og ny bolig for ny generasjon satt opp ved siden av. Ovenfor står fortsatt et eldre uthus. Fjøset lenger ned i bakken er revet.

Øver-Storækra
Dette var bruk 3 på Mehus. Petronelle Kristine Hansdatter og Jacob Møller Nilsen fra Hugla kjøpte bruket i 1877. Siden har gården vært i slekta, og drives nå av femte generasjon. Bygningene skal delvis ha blitt satt opp av tømmer fra hus på Handnesøya, men som opprinnelig kom fra Korgen. Familien bygde først stabburet, og bodde der mens de bygde våningshuset. Stabburet var kombinert bolig, fjøs og stabbur. Fjøsdelen ble lagd av plank.

Gården Øver-Storækra på Mehus er ennå i drift, og våningshuset er helårsbolig.

Gården har flere nyere bygninger, men det gamle nordlandshuset (1828-004-025) er bevart og brukes som bolig. Det ble trolig satt opp i 1856 (Mehus 2019). Dette er en lang, smal tømmerbygning (18 meter lang og 6-7 m bred). Huset har gjennomgått flere ombygginger, men tømmerkassa, bygningskroppen og vindusåpningene er original. I 1955 ble en større ombygging foretatt. Huset fikk kjeller, inngangspartiet ble flyttet fra nedsiden til oversiden og flere endringer gjennomført. Vinduer ble også byttet, men er på 1990-tallet igjen skiftet slik at de ble mer lik originalene. På 1970-tallet fikk huset to nye inngangsparti. Eternitplater var lagt over det gamle never- og torvtaket, trolig i 1955. På 1990-tallet ble en større renovering gjennomført. Utvendig panel og vinduer ble skiftet. Eternittaket ble fjernet og nytt tak lagt med tro oppå den gamle troa, oljepapp, vortepapp og torv. Stabburet (1828-004-026) fra ca. 1850 var SEFRAK-registrert. Det ble revet rundt år 2000 da tomta skulle brukes til stall. Jordkjelleren ble fjernet i forbindelse med opparbeidelse av en åker før 1970-tallet. Sommerfjøsen ligger i ruin oppe i utmarka (Mehus, 2019).

Strand

Strand var delt i to gårder, øvre og nedre. Til stedet hørte jekt og jektefart, og et handelssted ble etablert her. På deler av 1800-tallet eide handelsmannen begge gårdene, i tillegg til flere andre gårder slik at Strand ble en proprietærgård. Stedet hadde sin storhetstid på 1800-tallet. Handelsstedet gikk konkurs i 1897. I 1900 rammet en brann store deler av bygningsmassen på Nedre Strand. Krambubygningen var revet i forkant, men hovedbygningen og de to fløybygningen brant. Etter det ble flere bygninger revet og solgt, slik at det eneste som etter noen år sto igjen etter Nedre Strand og handelsstedet var en murt brennevinskjeller (1828-004-028). Den ble brukt til lagring av brennevin og poteter. Selve kjellerdelen er svært solid av tørrmurt stein. I nyere tid er den reparert med betong for å hindre utsig. Før brannen hadde kjelleren en trebygning oppå. Ny trebygning, delvis av de gamle materialene, er ført opp de seinere år. Langs fjæra kan rester av brygge og kai så vidt skimtes.

Mesteparten av den eldre bebyggelsen er borte, men brennevinskjelleren er bevart.

På Øvre Strand fortsatte gårdsdrifta. Den er nylig avviklet, men eierne bor på gården. Våningshuset fra 1920 og en eldre sommerfjøs står. Sommerfjøsen står i skogkanten mot utmarka i bratt terreng på påler, med solide gulvbord og båser intakt, metallplater som tak, og vegger i plank.

Få sommerfjøs er bevart. Den på Strand er et unntak.

Valbogen

Grunnkjernen i nåværende bolighus består av et eldre tømret nordlandshus som har blitt flyttet flere ganger. I 1905 ble det fraktet fra Sjonhagen i Sjona til Valbogen. Det ble bygd opp igjen litt lenger opp i terrenget i forhold til dagens plassering. På en av tømmerstokkene i huset står det notert at huset var revet og flyttet for tredje gang i 1958. Deretter følger signaturen til Asbjørn Walbog og tre menn til. Altså ble det da satt opp der det står i dag. Nåværende eiere kjøpte Valbogen i 2001, og totalrenoverte og bygde på huset. De fant denne tømmerstokken og avispapir fra 1864 klistra på andre tømmerstokker. Den originale tømmerkassa med gulv er innebygd i det nye huset. Tømmeret går opp til omtrent midt i andre etasje. En fjøs fra første halvdel av 1900-tallet hører til eiendommen. Også den er flyttet dit den står i dag fra øvre del av gården. Sommerfjøsen ble nylig revet (Smukkestad 2020).

Husene i Valbogen før flytting i 1958. Arkiv: Helgeland Museum.

Sandnes

Fram til 1806 var Sandnes et bruk. Deretter ble gården delt i to, ytre og indre. Indre Sandnes ble klokkergård. Etter at fast skole med leilighet for klokkeren var bygd på Nesna i 1823 fortsatte klokkeren å disponere Indre Sandnes. Gården var offentlig eiendom. Klokkeren leide den bort, og hadde inntektene derfra. I 1915 kjøpte Alma og Martin Jensen Indre Sandnes. De kom begge fra det som nå er Leirfjord (Bardal og Austvik). Trolig bygde de det gulmalte våningshuset som fortsatt står på oversiden av veien.

Ytre Sandnes (bruk 2) ble selveiergård allerede i 1836 da ei enke kjøpte den. I 1842 solgte hun gården til Ole. A. Paulsen. Han og kona Gjertrud Johansdatter skal ha fått bygd det våningshuset som fortsatt finnes på gården. Ei kårstue sto på tunet. Arnljot Sandnes flyttet den og bygde den om. Ole og Gjertrud hadde ti barn. En av sønnene maler Johan Anton Olsen Sandnes overtok Ytre Sandnes. Han var gift med Christense Augustinusdatter. De lagde en nydelig hage utformet som en palett rundt huset (Jenssen 1998, s. 66 og s. 121-122). Sønnen Leif Sandnes overtok. Han var lensmann i Sulitjelma, men hadde odel og kom hjem. Broren Arnljot Sandnes bygde hus og fjøs og overtok drifta av Sandnes. En eldre låve helt nært veien er bevart. Ytre Sandnes drives som gård av Rune Jensen. Han er barnebarn av Alma og Martin Jensen, og oppvokst på Indre Indre Sandnes (Jensen, 2020).

Elvenes

Pauline-stua
Den beskjedne husmannsplassen Elvenes under prestegården ble sjøleierbruk i 1934. I dag er dette en stor gård. Opprinnelig sto husene lenger ned mot elva og fjæra i Djuphøla. Ei datter på plassen, Kristine, giftet seg med Einar Johansen fra Osen i Husby på Tomma. De overtok Elvenes i 1910. I 1913 kjøpte de et hus på Handå, reiv det og satte det opp nærmere Nerveien (fortsettelsen av Strandvegen). Huset kaltes Pauline-stua. Einar reiv husene som sto lenger ned mot fjæra. Han fikk flyttet husmannsstua fra Husby og bygde den på Pauline-stua i vinkel. Tilbygget ble siden revet. I 1934 kjøpte Einar Johansen husmannsplassen. Den ble et selvstendig bruk. Han kjøpte også den fraflyttede Blomkvistplassen, husmannsplassen ved Olabergan, og innlemmet jorda i Elvenes. Sønnen Arne Johansen overtok. Han giftet seg med Pauline Pettersen fra Hugla. De hadde ikke barn, og døde i 1988 og 1997. En slektning overtok gården (Jensen 2015, s. 145-147). Pauline-stua står ved siden av nyere bolig og driftsbygning.

Elevenes 2020. Pauline-stua til venstre.

Tettstedet

Refsneset, Refsnesvegen 47
Ytterst på Nesna ligger Refsneset. På denne odden har det vært husmannsplass, gårdsdrift med fiske, slip, sag og betongfabrikk. Gården var opprinnelig en husmannsplass som først tilhørte Zahlsgården, deretter prestegården. På 1800-tallet bodde blant annet ei jordmor og en smed på husmannsplassen. Bygningen hvor smia engang var står fortsatt. En av smedens døtre het Julianne (f. 1870). På en tømmerstokk i våningshuset står navnet Julianne Augusta Larsen og årstallet 1873 innskrevet.

Tomas og Olga Johansen overtok husmannsplassen i 1911. I 1920 fikk familien omsider kjøpt jorda. Samme år kjøpte Tomas «Taylor», en engelsk båt som han bygde om til snurper slik at det kunne fiskes med not. Dette var Nesnas første snurper. Tomas Johansen ble en velkjent og ansett notbas, og en aktiv organisasjonsmann. Noen år var det også sagbruk med motordrift i Refsneset. Tømmeret kom fra Rana. Eldste sønn Ingvart overtok gården. Han giftet seg med Andrea Solvoll fra Hugla. De hadde ikke barn, men leide ut rom til elever. Gården ble avviklet i 1987. Etter at Ingvart døde ble Andrea boende alene i huset. Hun døde i 2001. Jorda ble skilt ut og solgt til en gårdbruker, og tomta med husene solgt for seg.

På et kart fra 1888, over prestegårdens eiendommer vises flere bygninger fra Refsneset, omtrent på noenlunde samme sted som et par av dagens bygninger står. Det ene er trolig den gamle smia. Omtrent der en av de andre bygningene er tegnet inn, rett ved dagens bolighus, har nåværende eiere funnet rester av grunnmur. Bolighuset (1828-004-014) skal ifølge SEFRAK være bygd i ca. 1912, men er nok eldre. Det er tydelig tegnet inn på kartet fra 1888. Bygningen er av typen nordlandshus, tømret og panelt. Den er pusset opp på 2000-tallet og brukes som helårsbolig. Under oppussinga ble Christianiaposten fra 1830 funnet mellom tømmerstokkene i 2. etasje. Bordkledning, tak, vinduer m.m. en skiftet ut. Bygningskroppen er intakt, og det vises tydelig at dette er et gammelt nordlandshus. Ved sjøen står to naust. Det ene er av eldre dato, men pusset opp. Det ble flyttet fra tunet lengre opp og ned til sjøen for 70-80 år siden, men selve bygningen kan være flere hundre år gammelt. Tømmerstokkene er økset, noe som tyder på at tømmerkassa er gammel, og de er merket. Kanskje var tømmeret opprinnelig et fjøs. Eiendommen har også et uthus som ble bygd på 1930-tallet, og et nyere lafta bygg som er sauna.

Refsneset i 1911. Arkiv: Helgeland Museum.

Slip og mekanisk verksted

I 1916 etablerte Leonard Carm «Nesna slip & Mek. Verksted», helt nede på odden i Refsneset. Carm kom opprinnelig fra Ålborg i Danmark. Han hadde flyttet til Haugesund i 1910, giftet seg med Sophie der og stiftet familie. Med den pågående motoriseringa av fiskeflåten var markedet for motorbedrifter gunstig. Familien flyttet til Nesna. Carm var en tusenkunstner med stor kunnskap innen mekanikk, motorer og båter. Han bidro til at båtene i Nesna fikk montert motor, men slet økonomisk. Bedriften gikk konkurs i 1920 på grunn av gjeld til Nesna Sparebank. Han skyldte også skatt, og Nesna kommune tok pant i eiendelene som sto lagret i Walnums brygge. Familien Carm flyttet først til Haugesund, deretter til Sandefjord hvor Carm etablerte Ergo slip og båtverksted. Slipen på Refsneset ble overtatt av

Gunnar Flaaten. Han dreiv med sveising, og skaffet seg moderne sveiseapparat som vakte behørig oppsikt på stedet. Tidlig på 1960-tallet fikk han jobb på sildoljefabrikken Nimrod på Vikholmen, tok familien med og flyttet dit. Slipen ble nedlagt. Den skal også ha vært drevet av M. Dehlin (Jenssen, 1998 s. 489). Rester av kaia vises og tuftene etter driftsbygningen er synlige i terrenget. I tillegg finnes en svært stor stø for opptrekk og utsett av båter ytterst på Refsneset. Den stammer trolig fra Carms dager.

Stor stø i Refsneset.

Betongfabrikk

Olav Tobias, den yngste sønnen til Olav og Olga, hadde utdannet seg til ingeniør. Han var gift med Olava som var sykepleier. Etter blant annet å ha bodd i Neiden og Narvik kom de tilbake til Nesna hvor Olav Tobias, også kalt OT, jobbet som ingeniør. På midten av 1970- tallet grunnla han en betongfabrikk på Refsneset. Her ble det produsert betong og betongelementer, blant annet til Helgelands Kraft, administrasjonsbygget på Nesna da det ble bygd i 1987 og Lærerskolen. Fabrikken ble avviklet rundt 1990. Bygningen står fortsatt. Mye av utstyret fra betongproduksjonen er bevart.

Betongfabrikken ble bygd på 1970-tallet. Den gamle smia fra 1800-tallet til venstre.

Refsnesveien 34
Anton-stua i Refsneset ble rundt 1912 flyttet nærmere Matiasbakken. Anton Nilsen var skysskar for doktoren og hadde sammen med kona Gidsken og barna bodd på den skrinne plassen. På begynnelsen av 1920-tallet ble eiendommen som husene var flyttet til solgt til skolestyrer og klokker Svein Bergstrøm og kona Signe. Våningshuset (1828-004-051) ble ifølge SEFRAK flyttet til eiendommen i 1922. Nåværende eier mener det er fra 1903. En større utbygning ble gjennomført i 1992-1995 slik at huset i dag er nokså ugjenkjennelig. Tømmerkjerna er imidlertid intakt. Huset hadde en veldig flott hage på midten av 1900-tallet. Bergstrøm var svært hageinteressert. Han grunnla hagelaget på Nesna (Jenssen 2018, s. 116).

I 1922 ble boligen til ekteparet Bergstrøm satt opp i Refsnesvegen.

Sykehjem
Nåværende sykehjem på Nesna sto ferdig i 1980. Bygningen skulle etter hvert overta funksjonene til to andre hus på Nesna. Sykestua hadde siden 1950 vært i det lange hvite huset i Skolevegen 18 ved rundkjøringa. Mens gamlehjemmet hadde holdt til i bygningen som nå huser Frikirka, i strandlandsvegen.

Rabben 4
På denne tomta ligger et gammelt snekkerverksted. Det ble flyttet fra Movegen i 1954 eller noe seinere. Bygningen hadde tidlig på 1900-tallet blitt satt opp i Movegen som bakeri. Levi Pedersen som noen år tidligere hadde etablert seg som baker på Nesna fikk bygd eget forretningsbygg i 1915. Han skaffet ytterligere en bygning rett ved siden av. I de to husene hadde han kafé, pensjonat og bakeri. I tillegg leide urmaker Landeng lokaler i andre etasje. Der var det også rom til utleie. Det ene bygget ble flyttet til Rabben. Det andre ble en periode radioforretning, og deretter revet i 1970. Sigurd Solum flyttet det gamle bakeriet til Rabben. Eiendommen var opprinnelig en del av husmannsplassen Rabben, som familien eide. Solum dreiv snekkerverksted med vindusproduksjon i den 2. etasjes tømrete bygningen. I 1. etasje besto verkstedet av et stort åpent rom, sag, verktøy og utstyr. 2. etasje inneholdt tørkeloft for materialer. Bygningen hadde strøm, men ikke innlagt vann.

Etter nedlegging av verkstedet sto bygningen tom i mange år. Veggene begynte å sige, og murene råtnet. Den ble vurdert revet. Truls Dahl og Merete Rottem Dahl kjøpte huset i 2002.

Siden har det gjennomgått en grundig oppussing. Gulvet er nytt, bjelkelaget forsterket, bordkledning, tak og vinduer skiftet og bygningen etterisolert utvendig. Første etasje er innvendig kledd med perlestaff. I andre etasje er tømringa synlig innvendig. Andre etasje var festet med fire stålstrenger. Disse er erstattet av bjelker. I første etasje har Truls Dahl drivhus og verksted. Andre etasje er innredet til selskapslokale (Dahl, 2020).

Strandvegen 22

Bolighus (1828-004-061) av tømmer, satt opp i 1926 på Teigen i Utskarpen og flyttet til Nesna samme år. Første eiere var Vigdis og Henrik Buvik. Han hadde flyttet fra Buvika i Nordsjona til Nesna da lærerskolen ble bygd, og fikk jobb ved anlegget. I 1940 kjøpte Erling og Lilly Johansen bygningen. De kunne ikke flytte inn før i 1943 siden huset var rekvirert av tyskerne som hadde det til skomakerverksted. Erling var fisker, mens Lilly sydde klær og Nesnalobber på kjøkkenet. Erling og naboene Johan Nilsen, Johan Arctander Røsnes og Nils Nilsen rodde alle lofotfiske. Når de var borte samlet kvinner og barn fra nabolaget seg i Strandvegen 22 under uvær, og lå på flatseng. Huset var av tømmer og solid bygget, så de regnet med at det sto, for det hadde det gjort i mange år. I 1978 døde Erling. Lilly bodde i huset fram til 1991. Da ble det solgt ut av familien. Huset er på 2000-tallet påbygd til det dobbelte i lengden og sterkt ombygd. Til eiendommen hører naust og uthus. Uthuset har eldre dører fra en gård i Fagervika i Leirfjord.

Buvikhuset fra 1926 ble på 2000-tallet forlenget til det dobbelte.

Myravegen 2

Funkishus bygd i 1947 av det nygifte ekteparet Ingvald og Fanny Lillevik. Det er noe ombygd de seinere år, men opprinnelig bygningskropp er intakt. Huset er et eksempel på den bygningstypen som kalles «kaffekverna», en variant av folkefunkis.

Denne type hus ble kalt «kaffekverna» på grunn av takkonstruksjonen.

Thea-huset, Strandvegen 20
Kobberslager Martin Stand kom til Nesna fra Ballangen i 1923 i forbindelse med bygging av Lærerskolen. Året etter ankom kona Thea og sønnen Øyvind. På Nesna ledet Martin Strand arbeidet med hovedvannledninga fra vannkummen ned til den nybygde Lærerskolen. Familien leide først rom, og Martin hadde sin smie ved kirka. I 1924 bygde han verksted i Strandvegen. Bygningen hadde vært en husmannsstue på Strandlandet, og huset en barnerik familie der. Martin Strand bygde den ut til dobbelte. Halvparten av verkstedet hadde jordgulv. Bolighuset sto ferdig i 1929. Tømmeret var fraktet med båt fra Korgen. På Nesna snekret Kristian Solum det hele sammen.

Thea-huset med uthus, en gang hjemmet og verkstedet til en kobberslager og hans familie.

Familien Strand hadde kjøkkenhage og geit. Martin bygde en liten fjøs med høyløe nedenfor verkstedet. Han jobbet som kobberslager, men også som blikkenslager og med rørleggerarbeid. I 1952 døde han. Thea levde som enke i 36 år, og huset ble kalt Thea-huset. Stua leide hun ut som hybel for lærerskoleelever. Fra ca. 1975 bodde hun kun periodevis i huset. Thea døde 97 år gammel på sykehjemmet i 1988. Etterkommerne brukte huset og verkstedet som feriested fram til 2005. Deretter ble det solgt, og er nå helårsbolig. Huset er bygd ut og pusset opp, men den opprinnelige boligen er bevart inne i det nye. I tillegg står det gamle uthuset nokså urørt.

Rabben/Solum, Myravegen 8-10
Husmannsplassen Rabben lå i nærheten av nåværende sykehjem. Bolighuset (1828-004-073) ble satt opp på en forhøyning i terrenget, omgitt av myrer med torvskjåer. Rabben ble i 1913 overtatt av familien Solum. Kristian Iversen og Ragna Eliasdatter hadde bodd på en husmannsplass på Strandlandet før de flyttet til Rabben. De kjøpte eiendommen av staten på 1930-tallet, og den ble skilt ut som småbruket Solum. Kristians far kom fra Trøndelag. Navnet Rabben hadde han med derfra. Kristian var snekker.

Bolighuset i Rabben renoveres vinteren 2020.

Den eldste delen av boligen skal ha blitt bygd i 1915, og utgjør midtpartiet av dagens hus. Denne tømmerkassa ble påbygd i begge ender rundt 1930 og på 1960 / 1970-tallet, og sammenbygd med uthuset. Bygningen var lenge tomannsbolig, men er nå helårshus for en familie (Engen, 2020). En fjøs ble satt opp vest for bolighuset. Den ble seinere revet. Kristian og Ragna hadde ni barn. Datteren Kristine og hennes mann Ole Hines fra Handnesøya overtok Rabben. Gårdsdrifta ble etter hvert nedlagt og jorda delt mellom Kristines søsken. Tre av søsknene bodde i det opprinnelige huset. En søster Gudrun fikk bygd hus der fjøsen sto (Jenssen 2015, s.148-149). Dette er seinere revet og nytt hus satt opp. Et eldre uthus hører til eiendommen.

Hagevegen 8

I 1997 overtok Rolf Julin Hageveien 8 og fikk flyttet et gammelt nordlandshus fra Mehus på Strandlandet til eiendommen. Tidlig på 1900-tallet eide Martine (pikenavn Mortensen) og Nikolai Adamsen Huske dette huset. Martine kom fra Mehus. Nikolai kom fra Huskereina på Huske. De dreiv gård der. Martine var mye benyttet som jordmor. Nikolai var fisker, satt i Sparebankens forstanderskap og var fattigforstander for Nesnastranda (Jenssen 2015, s. 43). To av sønnene, Arthur og Magnus, emigrerte til USA på 1920-tallet. De dreiv laksefiske i Alaska. En annen bror Anders Huske ble boende i Nesna. (Rana Blad, 18. oktober 2002). Denne stua hadde nok stått på Martines hjemplass.

Huset i Hagevegen 8 ble flyttet fra Mehus til tettstedet.

«England», Strandvegen 19

Huset ble bygd rundt 1920 av trygdekasserer August Hauknes. Etter noen år kom andre eiere inn i bildet. Under krigen rekvirerte tyskerne huset. De som bodde der skal ha hatt ulovlig radio under okkupasjonen. Derav navnet England. Hans Nilsen fra Tomma kjøpte huset. Sønnen arvet det i 1959, leide det ut og det har hatt en rekke leietakere. I 2004 ble eiendommen solgt til nåværende eiere som har pusset det opp, og har det som helårsbolig. Et eldre uthus hører med til bygningsmiljøet.

«Grønland», Strandvegen 17

Maleren Aksel Sørensen fikk bygd boligen på begynnelsen av 1920-tallet. Han kom til Nesna i 1921 for å male lærerskolen utvendig og innvendig. Sørensen var også kunstmaler. Huset var grønnmalt da tyskerne rekvirerte det under andre verdenskrig. Dermed fikk det navnet

Grønland. Aksel Sørensen var gift med Helmine Silen. Hennes bror bodde i nabohuset (England), og søsteren dreiv pensjonat i Movegen. Søsknene kom opprinnelig fra Sila i Lurøy. Sørensen solgte huset. Thorvald og Louise Zahl flyttet inn i 1946. Seinere kjøpte Edny og Vidar Eggesvik det (Jenssen 2015, s. 235). Nåværende eiere overtok for noen år siden.

Alma Langseth-huset, Strandvegen 12
Edvard og Alma Langseth fikk bygd denne boligen (1828-004-062) i 1932-1933. Edvard hadde arbeidet på sagbruket i Refsneset, men ble på 1930-tallet betjent hos kjøpmann Zahl. Alma bodde som enke noen år i huset før hun kom på sykehjemmet og døde. Thor og Ingvild Dalslåen kjøpte huset. I 1997 bygde de ut. Et tømmerhus som hadde stått i Strandlandvegen ble tatt ned, flyttet og føyd til huset i Strandvegen 12. Tømmerhuset var produsert i Svenningdal i Grane rett etter krigen (Dalslåen 2019). Det har i dag nye eiere.

Anders Pettersen-huset, Blomstervegen 2
Anne og Anders Pettersen fra Hugla fikk bygd dette store 3- etasjes huset i 1921 / 1923 (1828-004-052). De hadde vært i Amerika, men kom tilbake i 1913. Da huset i Blomstervegen ble bygd jobbet Anders på Nimrod på Vikholmen. Boligen ble bygd såpass stor med tanke på utleiemuligheter til lærerskolestudenter. Ungdom fra Hugla bodde også her når de gikk konfirmasjonsskolen. Sønnen Algot Pettersen og kona Ovedie Mehlum overtok bygningen. Eldste datter Anne Margrethe og mannen Jon Vika ble siste generasjon eiere fra denne familien. Den nye eieren (fra 2006) har huset som helårsbolig med utleie (Jenssen 2015, s. 234-235). En garasje av ukjent årgang hører til eiendommen.

Dette huset har vært bolig for mange siden det ble satt opp i 1921 / 1923.

«Klubbenhuset», Strandvegen 15
Dette bolighuset (1828-004-053) ble bygd i 1922/1923. Lenge kaltes det Klubbenhuset etter den første eieren Einar Klubben Hansen fra Levang. Han giftet seg med Hildur Mikkelborg fra Handnesøya. De fikk satt opp boligen av tømmer fra et hus som hadde stått i Levang. Tømmeret ble slept over fjorden. Ekteparet hadde sju barn. Hildur solgte middag til lærerskolelever. Opp mot 20 elever deltok til hvert måltid. Ekteparet flyttet til Narvik. Odd og Augusta Motzfeldt kjøpte huset og bodde her en periode. I en bygning ved siden av dreiv Odd

Motzfeldt Nordnorsk filmsentral (Jenssen 2015, s. 234). Deretter har eierskap skiftet flere ganger før nåværende eiere overtok det på 2000-tallet.

Klubbenhuset i Strandvegen 15.

Det gamle Samvirkelaget, Strandvegen 10

I 1947 bygde Nesna Samvirkelag egne lokaler etter å ha leid i Movegen siden 1938. Forretningen var ment å være midlertidig, men Samvirkelaget holdt til der i 16 år. Bolig ble bygd i tilknytning til forretningen, samt kai og lagerhus og en liten jernbane med tralle for frakt ned til sjøen. I 1950 utvidet man lagerhuset til også å omfatte ishus og fiskepakking. Da nytt Samvirkelag ble bygd opphørte det hele. Kaistolpene, jernbanesvillene og tralla ble solgt til familien Fagervik på Strandlandet som rundt 1970 flyttet det til et naust der. Huset var siden utleiebolig. Det ble solgt for en del år siden, er pusset opp og brukes som helårsbolig. I hagen står en bunker fra andre verdenskrig.

Huset i Strandvegen 10 ble bygd i 1947 som Samvirkelag.

Ankervollhuset, Strandvegen 6
Bolighuset (1828-004-063) var satt opp før 1930 (SEFRAK). Herbjørg Walla Ankervold fra Valla på Handnesøya og Einar Ankervold fikk bygd huset på nedre side av Strandvegen. Huset var først i en etasje, men ble påbygd til to. Herbjørg startet i 1953 kafé her. Ankervold kafeen var i drift til 1964. Bygningen har deretter hatt forskjellige eiere, og er helårsbolig.

Fra 1953 til 1964 var det kafé i Ankervollhuset.

Berghuset/Wintherhuset/Ørneshuset, Strandvegen 7
Bolighuset (1828-004-060) ble satt opp en gang før 1910 for klokker og lærer Gunnar Berg og kona Kaja (pikenavn Benjaminsen). I 1914 gikk klokkeren av med pensjon og ekteparet flyttet dermed ut av Klokkergården. Bygningen, i det som siden ble Strandvegen, må likevel ha vært satt opp før 1910 siden den står inntegnet på et kart fra1910. Tømmerkassa skal opprinnelig ha vært kårstue på Nålkyten i Leirfjord (mellom Levang og Fagervika). Ekteparet hadde tre barn, men en sønn døde ung. Klokker Berg døde julaften 1925. Trygdesjef Torgrim Winther, kona Ragna (pikenavn Walnum) og datteren Else bodde siden her. Bygningen fikk derfor navnet Winther-huset (Jenssen 2015, s. 233). Edvard Ørnes eide og bodde seinere i huset. Det er for et par år siden ombygd til omtrent det dobbelte i lengden, men den opprinnelige tømmerkassa er intakt. I hagen står et eldre uthus. Kanskje det samme som er inntegnet på kartet fra 191? Bygningen er helårsbolig for nåværende eiere.

Huset som klokker Berg fikk bygd er i dag dobbelt så langt.

Zahls gamle forretningsgård, Havnevegen 1
Thorvald Zahl (d.e.) fikk bygd ny, staselig forretningsgård i 1907 (1828-004-012). Bygningen var stor og fasjonabel med enkelte sveitserelementer. Den besto av kjeller, to etasjer og loft. Materialet var tømmer/sideskåren plank, stående panel, taktekke av lappheller og kjeller i pusset naturstein. I andre og tredje etasje bodde familie og ansatte. I første etasje holdt butikk, postekspedisjon og kontor til. Til bygningsmassen hørte den gang også ei brygge, et uthus og et pakkhus. Disse er revet.

I 1953-1954 ble en større ombygging og påbygging foretatt. Det opprinnelige huset ble påbygd i lengden. På vestsiden ble et større påbygg i én etasje med lager oppført. Forretningsdelen er utvidet flere ganger, blant annet i 1975. Hans Zahl døde i 1986. Eldste sønn Thorvald Zahl overtok virksomheten. I 1990 ble bygningsmassen oppgradert. Villaen fra 1908 fikk nytt tak (stålplater). Bad, soverom og stue i andre etasje ble pusset opp. I 2000 ble butikken avviklet. Elly Zahl bodde i 2. etasje fram til hun døde i 2003. Nesna kommune kjøpte bygningen i 2006 for å bruke den som museum. Jula 2009 ødela en større vannskade deler av huset. Dette er delvis pusset opp. Et tårnbygg ble tilføyd, fasaden byttet og en baldakin tilføyd i 2010. Huset eies av Nesna kommune og forvaltes av Helgeland Museum. Det brukes til utstillinger, kontor og lager.

Zahls gamle forretningsbygg har siden 2006 vært museum.

Vibstadhuset, Movegen 2
I 1904 bygde Peder Vibstad kombinert bolighus og butikk (1828-004-015). Han hadde vært handelsbetjent hos familien Walnum rett ved siden av. Fra 1894 hadde han også leid krambua deres og drevet handel. Det ble et særpreget hus på Nesna, annerledes enn de gamle, tradisjonelle nordlandshusene og de nyere mer sveitserpregete bygningene. Bygningen var bred så den nesten ble kvadratisk med originale takvinkler. Første etasjen inneholdt butikk, andre etasje bolig. Lageret holdt til i ei brygge som tilhørte Walnum.

Erling Langset var en av to betjenter hos Vibstad. I 1927 flyttet Vibstad tilbake til Namdalen. Erling Langset kjøpte sammen med fetteren Arne Langset forretningen og bygningen. Året etter giftet Erling Langset seg med Hanna Stokka fra Handnesøya. De fikk tre døtre. I løpet av de neste tiårene utvidet Langset med et større lagerbygg for trelasthandel og bygningsartikler, den såkalte Langsetbrygga/Zahlbrygga. Boligen ble siden solgt ut av familien. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Movegen 4
Dette er en eldre bygning, definert som anneks og som tilhører samme eiendom og eier som Movegen 2. Bygningen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø. Den er satt opp etter 1910 da den ikke er avmerket på oversiktskartet fra 1910, men før 1937 (Bergesen, 2020). Bygningen var uthus på Erling Langsets eiendom, med verksted og lager nede, og bolig oppe. Der bodde betjentene som jobbet hos Langset. Rundt 1950 leide Magnus Julin første etasjen og hadde rørleggerverksted der fram til han fikk bygd eget hus omtrent i 1954.

Langset-/Zahl-brygga
I havneområdet sto det tidligere flere naust og 4-5 brygger. Nå er kun ei brygge igjen, og den er på grunn av utfyllinga av området ikke tilknyttet havet mer. Denne brygga kalles i dag Langsetbrygga, etter Erling Langset som fikk brygga bygd ca. 1937. Han dreiv butikk på den andre sida av veien, og hadde tidligere leid bryggeplass fra andre for oppbevaring av varer. Brygga bruktes som lager for trelast og bygningsartikler. Butikkdelen på oversida av brygga ble satt opp fra 1948 og tatt i bruk året etter. En arkitekt fra Trondheim tegnet den. I 1966 solgte Langset mye av eiendommen, inkludert brygga, til Hans Zahl. Handelshuset Zahl tok brygga i bruk til lager. Hans Zahl hadde visjoner. Rundt 1977-1978 fikk han satt opp et digert nybygg. Jernvarehandelen, malingsbutikken og alt det andre som hadde vært i den gamle brygga og butikken ble da flyttet dit.

I brygga ble det i årene som fulgte kun lagret såkalte ukurante varer. Fra 1980 og noen år framover ble butikkdelen tatt i bruk som gullsmedverksted og utsalg. Alexander von Schwind, svigersønn til Hans Zahl, etablerte seg her. Etter han overtok keramiker Anne Gundersen lokalene noen år før maler og illustratør Gro Rykkelid på midten av 1990-tallet hadde verksted i den gamle butikken.

I 1996-1997 ble brygga tømt for mye av de gamle varene, blant annet spiker og andre jernvarer. Om somrene var det et par år kunstgalleri i bygningen. Zahlbryggas venner ble grunnlagt, og prøvde å utvikle brygga til et kulturhus. Da dette ikke ble gjennomført solgte Zahlfamilien i 2006 brygga til kommunen. I 2008 overtok Nesna Kystlag disposisjonsretten for brygga, fra 2013 som eiere.

«Prestsjyen», Havnevegen 2
Navnet Prestsjyen kommer av at stedet opprinnelig var sjøtomta til prestegården, altså skyss-sted for prest og menighet. Ved sjøen sto noen naust og det bodde et par strandsiterfamilier i nærheten. På andre halvdel av 1800-tallet ble Prestsjyen utviklet til et handels- og

kommunikasjonssentrum bestående av dampskipsekspedisjon, moderne landhandel, bakeri, gjestgiveri, bibliotek, møtested for herredsstyret og telefonstasjon. Familien, ansatte og losjerende bodde i huset.

Prestsjyens midtpunkt fram til hun døde i 1931 var Petrine Walnum. Hun ble tidlig enke, men sammen med barna drev hun virksomheten videre, blant annet hadde hun telefonstasjonen. Sønnen Andreas og hans kone overtok, deretter deres sønn Rolf og kona Unn. Den gamle brygga ble tatt ned i 1952, og materialene brukt til bolighus. Materialene fra gammelbua og eldhuset ble til hytter på Sjonfjellet.

Havneområdet er totalt endret med fyllmasse, kai, lager område m.m. Eiendommen består av bolig og bensinstasjon som er bygd på det gamle hovedhuset (1828-004-006). Dette var bygd for doktor Sand i 1848, og sto omtrent der landbruksverkstedet nå holder til. Bygningen ble flyttet til Prestsjyen på 1860-tallet. I 1948 ble tredje etasje bygd på hovedhuset. I 1955 fikk det påbygd butikklokaler mot nord og i 1968 bensinstasjon.

Nesnalobben
Høsten 1955 startet Nesna fabrikker produksjonen av fottøyet Nesnalobben. Nesna fabrikker var stiftet som andelslag 31. januar 1953. Kommunen og private eide andeler. Samlesentralen for ferdigstilling og ekspedisjon ble lokalisert på Nesna som planlagt. Først midlertidig i et lite kafé-rom som bedriften leide av maler Sørensen, deretter i eget bygg på tettstedet – en enetasjes murbygning i nærheten av kaia, som inneholdt arbeidsrom, kontor og lager.

Andreas Alstads forretningsgård bygd ca. 1908 og med bakeri fra 1921 ble overtatt av baker Breivik i 1926. Han solgte ca. 1955 bygningen til Nesnalobben. Etterhvert som produksjonen økte, ble fabrikkbygningen utvidet i flere omganger. Nesnalobben ble nedlagt i 2007. Bygningsmassen er i dag næringshage med påbygd boligetasje på toppen.

Andersenhuset, Bjørkvegen 4
Her står et bolighus (1828-004-056) bygd. ca. 1916. Fotograf Anders Mathias Andersen var født i 1882. Han vokste opp på Fuglstrand på vestsiden av Elsfjorden. I 1916 flyttet han til Nesna. Den første tida bodde han i Marie Silens nybygde hotell, men innen ett år hadde han leid nabotomta til hotellet og fått bygd kombinert fotoatelier og bolig. Periodevis fortsatte han også å ta bilder rundt i distriktet.

I 1923 hadde M.B. Hansen bygd en liten butikk rett ovenfor Andersens hus. I 1927 overdro han butikken til Anders Andersen. Jenny Berglund ble ansatt som butikkhjelp. Hun giftet seg med Andersen i 1931 og de fikk sønnen Anders Andersen d.y. Bygningen som huset atelier og bolig ble rundt 1933 påbygd og modernisert. Anders M. Andersen døde i 1962. Jenny Andersen dreiv butikken fram til 1969. Sønnen Anders Andersen d.y. arvet eiendommen. Den gamle butikken ble overtatt av Nesna historielag. Etter at Anders Andersen d.y. døde ble bolighuset solgt.

Andersenbutikken, Movegen 11
(1828-004-055). Bygd i 1923. Se ovenfor. Eies av Nesna historielag.

Tønders hotell, Skomakervegen 6
Peder Tønder fra Halland på Hugla fikk bygd hotell i Skomakervegen på Nesna i 1917. Tønder var initiativrik og kunstnerisk. Han dreiv en mangfoldig virksomhet, blant annet som

fotograf og innen handel. I hotellet hadde han et lite butikkutsalg og et privat museum med diverse kuriosa.

Rundt 1932 ble bygningen overtatt av familien Eggesvik, deretter av Herbjørg Walla Ankervold. Sistnevnte kalte hotellet for Capri. Under krigen beslagla tyskerne bygningen. Da freden kom, kjøpte ekteparet Normann det. Navnet ble Grand gjestgiveri. Etter en del år ble hotellet avviklet, og rommene ble leid ut, blant annet til studenter og elever. For noen år siden ble bygningen solgt ut av Normann-familien. Den er nå privatbolig.

Tønders hotell på 1920-tallet. Arkiv: Helgeland Museum.

Skomakervegen 5
På gårdskartet fra 1888 står det avmerket to hus på dette stedet, trolig et våningshus og et fjøs eller uthus. Eier var Maren Nicolaidatter. Hun oppgis i folketellinga i 1875 å være født i 1838 i Lurøy, og bosatt ved «Nesnesøen». Mannen Jens Olsen (f.1808) var strandsitter og garnbinder. Sønnen Ole Ivarsen (f. 1865) bodde sammen med dem. Siden bosatte det eldre ekteparet Andreas Dass Olsen og Gidsken Andersdatter seg på eiendommen i Skomakervegen. De hadde bodd i prestegården fra før 1895, og tok med seg et eldre hus derfra da de flyttet.

Skomakervegen 5 vinteren 2020.

På kartet fra 1910 står Andreas Olsen oppført som eier av bygningen i Skomakervegen. Fjøsen bygde de på den andre siden av veien. Andreas jobbet som snekker. Paret hadde tre barn. Sønnen Oskar, gift med Karen Remmen, bodde siden med sin familie i huset. Deres sønn Karsten og kona Else Marie bosatt i Mo i Rana overtok det og brukte det som fritidsbolig. En annen sønn Anfinn bygde skobutikk- og bolig der fjøsen sto (Jenssen 2015, s. 111-112). Under krigen tok tyskerne Skomakervegen 5 i besittelse. Gjennom store deler av husets historie har enkelte rom blitt leid ut. I de siste 50 årene mest til studenter. Bygningen består av en tømmerdel og en nyere påbygd del i reisverk. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Gammel skobutikk, Skomakervegen 4
På denne tomta sto en fjøs, eid av Anfinn Olsens familie. Her begynte han og kona Sigrid med skosalg rundt 1950. I 1958 bygde de nytt hus på samme tomta, kombinert skobutikk og bolig. Da Anfinn døde i 1984 ble drifta avviklet. En periode på 1990-tallet var det sportsbutikk. Nesna Sanitetsforening leide lokaler. Huset ble solgt og siden ombygd til bolig.

Bergesens bakeri, Movegen 10
I 75 år, fra 1895 til 1970, dreiv familien Bergesen bakeri på Nesna. Birger Bergesen kom til Nesna som baker i 1895. Han dreiv først bakeri hos Walnum. I 1905 kjøpte han huset etter skredder Hans Olsen (døde i 1902). Bygningen var satt opp før 1888 da det er inntegnet på et gårdskart. Bergesen fikk bygd på huset med et tilbygg. Tidlig på 1900-tallet utvidet han med en filial i Træna. I noen år hadde han begge bakeriene. Broren Karl overtok bakeriet i Træna rundt 1918. Hans sønn Einar Bergesen overtok bakeriet på Nesna i 1937. Han hadde vært baker i Kabelvåg, og der møtt Hanna Olea Horn. De giftet seg og fikk datteren Grete (f.1935).

Birger Bergesen døde i 1940. Datteren Ingrid arvet huset. I 1943 solgte hun det til Einar og Hanna Olea Bergesen. De restaurerte og bygde ut i 1947-1948. Bygningen ble utvidet i den ene enden, så bakeriet kom i flukt med huset. Butikken ble bygd som en egen avdeling ned mot Movegen. Utbygget var arkitekttegnet for ikke å ødelegge den gamle bygningen. Arkitekten kom fra Trondheim og var den samme som Erling Langset brukt til tilbygget på brygga.

Bygningen som i mange år huset Bergesens bakeri ble satt opp før 1888.

Våren 1970 stengte Bergesens bakeri for godt. Grete Bergesen flyttet tilbake til Nesna og barndomshjemmet i 2002. Til eiendommen hører også et eldre uthus. Tidligere inneholdt det kull, ved og utedo. Nå brukes det til oppbevaring av redskap m.m. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Ankerhuset, Movegen 6
Bolighuset (1828-004-003) og uthuset (1828-004-004) ble bygd av urmaker Ivar Anker Olsen fra Langset ca. 1897. Han var gift med Hanna Hansdatter fra Lofoten som døde i 1915. En av døtrene, Aagot Anker, overtok huset. Hun var en dyktig skredder, og dreiv i tillegg losji. Aagot døde i 1976. Huset ble solgt til ut av slekta og er helårsbolig. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Godtfredhuset, Skomakervegen 1
Bolighuset (1828-004-019) ble bygd av Fredrik Zahl ca. 1883. Han utvandret til USA før 1900. Kona Ane og de to døtrene ble igjen på Nesna, og hørte ikke mer fra Fredrik. I 1938 giftet skysskar Godtfred Nilsen seg med jordmor Aslaug Nordås Nilsen. De kjøpte huset, som på folkemunne ble hetende Godtfredhuset.

Aslaug Nordås Nilsen virket som jordmor på Nesna i nesten 40 år. Godtfred Nilsen jobbet som skyssmann for doktoren og kjørte skyssbåten. Godtfred druknet i 1964. To år seinere flyttet Aslaug tilbake til Vefsn. Senere kjøpte Robert Aspelund huset, som var sommerbolig og i perioder utleid. Nåværende eiere har bygd ut helårsboligen.

I hagen til dette huset ligger en nokså stor gravhaug, datert til jernalderen. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Andrea-kafeen, Skolevegen 1
Skomaker Monrad Antonsen fra Træna og kona Petra Antonsen kom til Nesna i 1920. De fikk bygd et eget forretningsbygg med kombinert bolig og skomakerverksted (1828-004-054). Men skomakeren gikk konkurs. Huset ble solgt på tvangsauksjon i 1935 og Antonsen leide lokaler hos Johansen (Movegen 15).

Ingvald Seljelid, handelsbetjent hos Zahl, kjøpte bygningen. Hos Zahl hadde han bestyrt posten. Fra 1936 ble han poståpner i Nesna. Han og kona Judith fikk fem barn. Ingvald døde i 1947. Da Judith seinere flyttet til Oslo solgte hun huset til Thorvald Zahl. Det ble leid ut.

Andrea Solvoll (Andrea i Refsneset) dreiv kafeen i nabobygningen. I 1969 kjøpte hun Skolevegen 1, og bygde ut. Da hun fylte 85 år i 1996 var det slutt med kafeen for hennes del. Siden ble bygningen solgt. Her har vært kafé, pub, snekkerverksted og utleiebolig. Bygningen er pusset opp og brukes som helårsbolig.

Motzfeldthuset, Skolevegen 2
Her skal Torkelstua, hvor postmannen Torkel Andersen bodde, ha stått. Hans lille hus var sannsynligvis satt opp før 1900. På et gårdskart fra 1888 er Torkelstua avmerket mye lenger opp på Nesna. Den kan ha blitt flyttet seinere. Da Torkel døde overtok lensmann Birger Motzfeldt på Svaleng huset. Torkelstua ble deretter lensmannsfilial med faste kontordager.

Birger Motzfeldt døde i januar 1913. Enka holdt auksjon på Svaleng, og flyttet til Nesna. Hun fikk i 1916 bygd seg nytt hus utenpå Torkelstua (1828-004-057). Tømmerkassa utgjorde en del av kjøkkenet i det nye huset, og vises i interiøret.

Wella frisørsalong, Skolevegen 8
Åsa Solum åpnet like etter 2. verdenskrig frisørsalong i familiens nybygde bolig (1942) i Skolevegen. Hun kom fra Hemnes og var gift med Ragnar Solum som var radioreparatør, først i leide lokaler, fra 1954 i eget forretningsbygg i Movegen (Jenssen 2015, s. 393).

Orkide frisør, Skolevegen 16
Walborg Hilling Iversen var frisørlærling hos Åse Solum. Hun giftet seg med Leif Iversen, som var sjømann. De fikk to sønner, og bygde bolig i Skolevegen rundt 1950. I tilbygget hadde Walborg Hilling Iversen Orkide frisør. Etter at hun døde ble huset solgt. Det er i dag privatbolig.

Dette huset var i mange år kombinert bolig og frisørsalong.

Sykestua, Skolevegen 18
Nesna kommune kjøpte i 1946 én stor og to små tyskerbrakker. Disse fikk Sanitetsforeningen overta vederlagsfritt. De skaffet seg tomt, og brakkene ble bygd sammen til sykestue. Innvielsen var i 1950. Snart var en utvidelse påkrevd.

Påbygget, kalt helsehuset, åpnet i 1959, og utgjorde omtrent halvparten av dagens bygning. Fram til cirka 1964, og i enkelte tilfeller etter det, fungerte sykestua også som fødestue. Tidlig på 1970 tallet ble taket reparert. I 1980 åpnet nytt sykehjem og sykestua nedlagt. Bygningen er i dag privateid.

Doktor Berg-gården, Movegen 20
Bygningen ble satt opp cirka 1855 (1828-004-007). Daværende klokker og lærer Johan Augustinussen fikk det bygd veggfast med skolen (Klokkergården). Etter at Augustinussen

døde i 1888 ble huset solgt til kommunelege Henrich Thommesen, som hadde det til bolig og doktorkontor.

Da Trygve Berg ble distriktslege i 1904 kjøpte han og kona Anna Josefine huset. Seinere overtok deres datter Ragnhild Bakke. Rundt 1970 fikk hun restaurert huset og samtidig flyttet det noen meter vekk fra Klokkergården. En garasje ble påbygd i 1970.

Huset ble for noen år siden solgt ut av familien og er helårsbolig. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Dr. Berg gården, sannsynligvis bygd rundt 1850.

Bokhandelen, Movegen 15
Bygningen var kombinert bolighus og butikklokale (1828-004-068), og er i dag bolig. Klokker Johannes Johansen og kona Berit med familie bodde først i Klokkergården rett over veien, men bygde fra 1920 sitt eget nærings- og boligbygg. Bygningen hadde stått på Tro på Tjøtta. Berit hadde drevet bokhandel i Klokkergården, og denne ble med over i det nybygde huset. I kjelleren leide en skomaker en periode lokaler. I 2. etasje leide Lærerskolen lokaler og elever hybler. En av døtrene Karen Pettersen og hennes familie overtok bygningen og bokhandelen. Bokhandelen ble avviklet i 1991. I hagen står et eldre uthus. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Herseths kafé og pensjonat, Movegen 17
Tomta har er bolighus (1828-004-066) og et eldre uthus (1828-004-067). Søstrene Borghild og Eli Herseth dreiv i mange år pensjonat i hovedbygningen. Faren deres Anders Eliassen fikk bygd det store huset i 1922. Familien hadde bodd på Hersetremmen på Nesnastranda. Anders var blitt enkemann og pensjonert lærer. Han solgte gården.

Huset i Movegen ble bygd med tanke på utleie. Det var tømret ferdig i Rana og fraktet til Nesna. Ifølge muntlig tradisjon skal deler av bygningen være fra 1600-tallet (Notat fra Rana Museum, 13. mai 1980). Anders døde i 1924, og de to døtrene dreiv virksomheten i mange år.

Bygningen var etter datidens forhold voluminøs. Den hadde tre etasjer, med til sammen åtte hybler for utleie. Første etasje hadde et stort kaférom, et par stuer, kjøkken og kammers. Herfra solgte søstrene middag til de faste losjerende og til andre gjester. På 1950-tallet la de ned pensjonatet, men ble boende der til Borghild døde i 1967. Siden ble huset solgt ut av familien, og er privatbolig. Huset fikk tilbygg, og store endringer er gjort innvendig og utvendig.

Uthuset inneholdt opprinnelig et fjøsrom. Familien Herseth hadde med seg ku da de flyttet inn fra landet. Etter hvert måtte de slutte med kuholdet. Uthuset fikk et ekstra skøt hvor lærerstudentene kunne ha brenselet sitt. I andre etasje var det to små hybler. Der bodde det folk om somrene. Elis sønn Arne hadde den ene hybelen i den varme årstida. Denne eiendommen/bygningen ligger innenfor hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Hansens hus, Movegen 19
Dette huset ble i 1923 demontert på gården Strand på Strandlandet og satt opp på tettstedet. Petter Laurits Hansen var los på hurtigrutene, opprinnelig fra Vevelstad. Han giftet seg med Kristine Olsen. Paret bodde først i Bergen. De fikk etter hvert sju døtre. Familien flyttet til Strand på Nesna i 1901, og kjøpte etter noen år gården Nedre Strand. På nedsiden av veien fikk de bygd et staselig bolighus i sveitserstil. Petter døde i 1920. Enka solgte gården til Erik Nilsen Enga fra Bardal, men tok med boligen til Nesna tettsted. Der bodde hun til sin død i 1938. Den nest eldste datteren Gudrun overtok huset etter foreldrene. Den eldste datteren Hildur bodde sannsynligvis også der på deler av 1930-tallet. Hun døde i 1971. Gudrun og Hildur ble kalt for søstrene Strand.

Fra 1942 til 1945 og noen år etter 1953 var dette huset lensmannskontor. Adolf Tjelta fra Jæren var lensmann på Nesna fra 1952 til 1964. Han kjøpte huset og bosatte seg der. Da han dro tilbake til Jæren kjøpte Arild Bang huset. Siden ble det overtatt av hans bror Gunnar Bang. Ingeborg Herseth kjøpte huset i 2011 (Jenssen 2015, s. 111). Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Hansens hus fotografert en 17. mai i mellomkrigstida.
Arkiv: Helgeland Museum.

Husbyhuset, Movegen 21
Lensmannsbetjent Normann Husby fra Husby på Tomma ble i 1922 ansatt som kommunekasserer, ligningssekretær og formannskapssekretær. Han hadde først kontor i skolen, deretter i provianteringsbrygga. Han giftet seg med Borghild Jacobsen fra Træna. De bygde dette bolighuset (1828-004-013) rundt 1930. Bygningen ble flyttet fra gården Haugen på Alsøy på Tomma til tettstedet. Da de satte det opp ble en båtgrav (datert til yngre jernalder) funnet på tomta. Kommunens kontor holdt etter 1934 til i det nyoppførte huset (Jenssen 2015, s. 79-80). I 1990 fikk bygningen påført en veranda, men er ellers lite endret. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Administrasjonsbygg, Movegen 24
Kommunens administrasjonsbygg er fra 1987. Folkeskolen fra 1886 hadde stått på tomta, men blitt revet noen år i forkant.

Landbruksverksted, Movegen 23
Nesna meieri ble etablert av melkebønder i Nesna og Dønnes. Det var i drift fra 1938, og holdt først til på tomta etter prestegårdsfjøsen, omtrent der Steiro seinere bygde butikk. Et nytt meierianlegg ble tatt i bruk fra 1952. Siden ble meieriet avviklet. Bygningen eies av kommunen. Det leies delvis ut til landbruksverksted, og er brannstasjon.

Samfunnshus, kafeteria og hotell
Samfunnshus, hotell, kafeteria og utleiedel for Samfunnshuset ble på begynnelsen av 1960-tallet satt opp som fire separate, men sammenhengende bygg. Hotellet ble bygd i 1960, kafeteriaen «Terian» sto ferdig sommeren 1961, og Samfunnshuset var klart i 1962. Samfunnshusets utleiedel fikk leietakere som lensmannskontor, postkontor, trygdekontor, tannlege, veterinær, Nesnaradioen, vaskeri, hybler m.m. Hotellet og kafeteriaen brant i 1999. Samfunnshuset og den gjenværende utleiedelen ble for et par år siden solgt.

Signe Pedersens butikk, Movegen 28
Signe Pedersen etablerte manufakturforretning i 1933. Mannen Anker Pedersen var handelsreisende. Bygningen var også deres bolig. Siden var her en periode regnskapskontor. For noen år siden ble bygningen pusset opp og omgjort til privatbolig av nåværende eiere. Et eldre uthus står i hagen.

Den tidligere klesbutikken. Foto fra 2008.

Fammy
På 1960-tallet bygde Signe og Anker Pedersens sønn Karl Pedersen en større butikk og bolig ved siden av foreldrene. Seinere ble butikken utvidet til Fammy. Her har vært fotobutikk og galleri, i tillegg til bolig. Nå også det kontor og kafé i 1. etasje.

Seljeheimen
Seljeheimen ble bygd som bedehus av Nesna kristelige ungdomslag, og sto ferdig i 1938. Marie Silen var en viktig pådriver. 16. september 1940 konfiskerte okkupasjonsmakten Seljeheimen. Først for innlosjering av soldater, men etter hvert ble bygningen omgjort til fangeleir, gjerdet inn med piggtråd og satt under streng bevoktning. I dag fungerer Seljeheimen på Nesna som menighetshus og ungdomsklubb.

Seljeheimen var fangeleir under andre verdenskrig.

Raustua, Kjærlighetsstien 7
Bolighus (1828-004-027) som har vært flyttet fire-fem ganger rundt på Nesna. Byggeår er ukjent, men tradisjonen sier at tømmerkassa skal være fra 1700-tallet. Det ble satt opp der det nå står i 1980, og er bygd av materialer fra Herseth-huset i Strandlandsvegen. Dette var trolig bygd rundt 1919 av Bernt Herseth. Noe av huset var flyttet fra Hersetremmen. Kjell Johnsen kjøpte Herseth huset. Han reiv deler av det og bygde nytt, men noe av det gamle huset ble satt opp i Kjærlighetsstien i stil som et tradisjonelt nordlandshus (Jenssen 2015, s. 114).

Boligbyggelag
Mo og Omegn Boligbyggelag (MOBO) ble etablert i 1946. På 1970-tallet bygde de flere boliger på Nesna. De bygde boliger beregnet på ansatte i kommunen, Nesna Sparebank og Lærerskolen. Totalt administrerte laget 27 leiligheter for borettslag på Nesna. For Nesna kommunale borettslag ble totalt åtte eneboliger og 12 toromsleiligheter bygd i perioden 1970 til 1976. Rudivegen borettslag var ferdig i 1975/1976 med tre eneboliger og to tomannsboliger. Boligene var opprinnelig forbeholdt ansatte ved Lærerskolen og Sparebanken.

Kvilhaugvegen/Rudivegen
I 1930-årene ble Kvilhaug utskilt fra prestegårdsjord som bureisningsbruk. Kristian Herseth bygde i 1951 bolig på dette jordstykket. Foreldrene hadde huset sitt på en annen tomt, men brukte eiendommen som jordbruksland. De hadde kyr, sauer og høns på småbruket. I 1960

kjøpte Kristian Herseth det av faren, og etablerte Rudi Minkfarm, dermed navnet Rudivegen. Nå er en mengde boliger bygd på det som tidligere var jordbruksland. Bolighuset fra 1950 står fortsatt, og et større uthus i hagen (Jenssen 2015, s. 228).

Kirkelund, Movegen 38
Bolighus (1828-004-064) fra 1920. Ida og Konrad Nilsen kjøpte gårdsbruket Ner-Herset i 1918, men flyttet til Nesna i 1920, og bygde seg bolig rett ovenfor kirka. Konrad var graver på kirkegården. Ida kom fra Brønnøysund. Først bygde de fjøs og bodde i fjøsen inntil boligen sto ferdig. De fikk sju døtre og to sønner. Én av sønnene, Kåre Nilsen, og kona Gudrun overtok heimen. De døde i 2008 og 2009. Til Kirkelund hører også et uthus.

Frikirka, Strandlandsvegen 2
Albert Steen fra Vik i Sømna begynte oppføringen av kombinert bolig og forretningsbygg (1828-004-065) ved Strandlandsvegen, rett ved kirka på Nesna høsten 1922. Steen hadde drevet oppkjøp av huder og skinn i Sømna. Som så mange andre kom familien til Nesna på grunn av lærerskolen. Tømmeret var opprinnelig ei brygge i Sømna. Det ble fraktet til Nesna som flåte. Bygningen sto ferdig i 1923. Det voluminøse og staselige huset hadde opprinnelig en fasade med mange elementer fra sveitserstilen. Første etasje inneholdt leilighet og butikklokaler. Datteren Olga Steen hadde en kort stund kolonialforretning her. Deretter dreiv Karlsen fra Finnmark butikk. En periode holdt en manufakturforretning til i 1. etasje. I andre etasje var det hybler for ti lærerskoleelever.

Albert Steen returnerte til Vik etter noen år. Sønnen Birger Steen overtok bygningen i 1928. Under okkupasjonen overtok tyskerne også Steen sitt forretningsbygg. Birger Steen solgte huset til ingeniør Korsvold i 1941. Fra 1943 leide flere husløse familier rom her. Korsvold solgte huset til kommunen i 1947. I mellomtiden bodde det leieboere der.

Bygningen fungerte som aldersheim fra 1955 til 1984. Flere oppussinger fulgte, og utseendet ble totalt endret. Det sto tilbake ribbet for sveitserstilens detaljer. Den Evangelisk Lutherske Frikirka kjøpte bygningen, og gjorde den om til sitt menighetshus og hybler fra 1985. Da Nesna skole ble revet i 2006, hadde to av småskoleklassene undervisning her fram til den nye skolen sto ferdig høsten 2008. I mellomtiden var bygningen solgt til entreprenør Jon Harald Johnsen. Han eier den fortsatt. Frikirkemenigheten på Nesna bruker huset slik de har gjort de siste årene, men er nå leietakere.

Bygningen har siden 1985 vært frikirke.

Remmen-gården, Strandlandsvegen 3
I 1934 fikk ekteparet Emil Remmen og Natalie Skog flyttet et hus ved Torghatten og satt det opp som en romslig 2 etasjes bolig sentralt på Nesna. Etter ti år forlot de stedet. Huset fikk forskjellige eiere og leietakere inntil Helene og Oskar Kristiansen kjøpte det i 1960. Fra 1999 sto huset lenge tomt, og forfalt. I 2010 fikk det ny eier som renoverte det utvendig, og bodde der en periode (Jenssen 2015, s. 239).

Ekteparet Remmen fikk bygd hus i 1934.

Tryglund/Katrine Juul-huset, Strandlandsvegen 4
Bolighuset (1828-004-071) ble bygd i 1919/1920 av John Juul og Jensine Olsdatter. De kom fra Bodin, og hadde i 1909 kjøpt gården Nermoen på Einmo på Nesnastranda. Rektor ved Lærerskolen Ivar Hjellvik overtalte Juul til å bygge hus på tettstedet med utleiehybler til elever. Juul solgte Nergården i 1919, og fikk satt opp bolighus med hybler. Sønnen Helge og hans kone Ragna bosatte seg i lensmann Parelius sitt gamle hus. Datteren Kathrine Juul overtok foreldrenes hus. Hun fortsatte utleie av hybler (Jenssen 2015, s. 113-114). Mange lærerskolelever har bodd der. I dag brukes det som helårsbolig av eieren.

Mathilde Kristiansen /Ruth Remmen, Strandlandsvegen 53
Bolighus (1828-004-072) bygd i 1923. Mathilde Kristiansen kom opprinnelig fra Bardal. Hun giftet seg og bodde på Sunndalsøra da mannen omkom i en arbeidsulykke. Med sine fem barn flyttet hun til Nesna i 1920-1921. Hun jobbet som kokk på kantina på Lærerskolen.

Mathilde Kristiansen leide ut rom til elever, og solgte middag.

Handelsmann Thorvald Zahl hjalp henne med å få flyttet et tømmerhus fra Åsvær til Nesna. Hun leide ut rom til elever på lærerskolen. På det meste bodde fem stykker der. Hun hadde også losji for konfirmanter, og solgte middag.

Langset-huset, Sørvollvegen 2
Langs Strandlandsvegen på Nesna står to særpregete hvite hus, bygd på 1920-tallet. Et tredje hus, litt mer tilbaketrukket fra veien, har likhetstrekk med de to. Husene kalles lektorboligene fordi det var tre ansatte ved lærerskolen som bygde dem.

Bolighuset (1828-004-070) til Camilla og Arne Langset sto ferdig i 1923. De hadde møttes på Volda hvor begge gikk lærerskolen, og forlovet seg. Sommeren 1923 giftet de seg. På Nesna var lærerskolen etablert i 1918 med den nyansatte presten Ivar Hjellvik som initiativtaker. Han fikk fra starten god hjelp av Arne Langset. Lærerskolen skulle bli Arne Langsets livslange yrkesløp som lærer og i flere perioder konstituert rektor. Mange nesnaværinger av den litt eldre generasjon fikk sin skolegang hos Camilla Langset. Hun var lærerinne på stedet i nesten 40 år i perioden 1921-1958. Samtidig ble hun øvingsskolelærer for elevene ved lærerskolen.

Bolighuset til familien Langset sto ferdig i 1923.

Vinteren 1922 ga Ivar Hjellvik tomt til Arne Langset. Den var en del av den store eiendommen Hjellvik hadde kjøpt for å få bygd et eget lærerskoleanlegg. Camilla Langset lagde selv grovtegningen av boligen. Byggmesteren Johan Olsen fra Hemnes kostnadsberegnet det hele. Han hadde hatt ansvar for bygging av lærerskolen. Camilla Langset var fra Kristiansund og stilen bar preg av det. Med halvvalmet tak og nokså stor, nesten kvadratisk bygningskropp, skilte bygningen seg ut fra de mer tradisjonelle nordlandshusene og de små sveitservillaene. Langset sitt hus hadde trekk både av jugendstil og nyklassisisme. Slike bygninger var mer utbredt på Vestlandet enn i Nord-Norge. Huset ble bygd i reisverk, fikk glattpanel og ble malt i hvitt. Vinduene var krysspostvinduer med småruter i øverste ramme.

Langset leide ut hybler til elever, slik mange andre på Nesna også gjorde. I tillegg hadde de noen år ku så de fikk melk. Den sto ved siden av doen i bakgangen. Rundt 1932 fikk huset ny solveranda i sør. Bygningen ble på sikt også isolert utvendig med asfaltplater og steinullmatter. Høsten 1970 ble det bygd garasje. Langset la tømmermannsbordkledning i 1980.

Arne Langset døde i 1971. Camilla Langset døde i 1989. De siste årene bodde hun sammen med Erlend og Olga Langset på Nesna. De hadde flyttet inn til henne i 1985. Etter at Erlend Langset døde bor Olga Langset der. Huset er nylig restaurert. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Vangen, Sørvollvegen 1
Boligen (1828-004-069) til Borgny og Arne Moe ble bygd samtidig med Langset sin, men lengre utpå høsten 1923. Arne Moe var musikklærer, opprinnelig fra Overhalla. Han ble tilsatt ved lærerskolen i 1921 og underviste i flere fag. Moe skulle gifte seg høsten 1923, så han fikk også tomt av Hjellvik. Byggmester Olsen sa ja til å sette opp Moes hus under forutsetning av at han kunne bruke samme tegninger som hos Langset. Da kunne han bestille dobbelt opp av materialer. Dermed ble nabohusene bygd over samme lest, bare speilvendt. Vangen var klart til innflytting to uker før eldste sønn Johannes kom til verden i slutten av august 1923. Seinere fikk de to sønner til, Einar og Mathias Sellæg.

Moe sitt hus var bygd etter samme tegninger som Langset sitt, men speilvendt.

Moe bygde om sitt inngangsparti rundt 1934. Moe leide også ut hybler. De første årene hadde Borgny Moe i tillegg 6-8 daglige middagsgjester. Johannes Moe overtok bygningen etter foreldrene, periodevis med hybelboere. Johannes Moe døde i 2000 og huset ble solgt. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Arnekleivhuset, Sørvollvegen 4
Det tredje store hvite huset er noe annerledes enn de to fra 1923. Men det er noenlunde like høyt og hvitmalt, så ved første øyenkast likner det de to andre. Familien Kristensen; mor, far og fire barn, flyttet fra Lurøy til Nesna i 1922. Da ble Adolf Kristensen tilsatt ved lærerskolen. Han var praksislærer og underviste i tegning, sløyd, musikk og kristendomskunnskap. Først bodde de oppe i Bjynndalshåjen i huset til Fiksdal. Så fikk de flyttet en tømmerbygning fra Lurøy og bygde den opp bak Langset sin bolig. Huset sto sannsynligvis ferdig på midten av 1920-tallet. Den liknet på de to andre lektorboligene, men hadde for eksempel ikke halvvalmet tak. Også Arnekleiv leide periodevis ut hybler til lærerskoleelever. Tomta var såpass stor at de kunne fôra et par kyr, en kalv og noen sauer. Fjøsen er revet for noen år siden. Datteren Leikny giftet seg i 1926 med Sigurd Arnekleiv. De bodde en periode sammen

med foreldrene hennes og overtok etter hvert huset. For cirka 20 år siden ble det solgt. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Tryggstad/Strandlandsvegen 34
Bolighuset (1828-004-074) ble bygd på begynnelsen av 1920-tallet. Møller Hauknes, som hadde solgt Sørvollen til Ivar Hjellvik for bygging av lærerskolen, kjøpte tilbake en parsell. Det var nok jord til å drive et lite småbruk. Han fikk bygd et stort bolighus med mange små rom beregnet på utleie til elever. Enka Gina Hauknes bodde her fram til 1948. Da kjøpte lærer Wilhelm Storvik det. På andre siden av veien bodde Storviks datter Elsa. Jorda ble skilt ut fra eiendommen, og overført til henne. Under krigen lå Tryggstad innenfor det minelagte området, og fikk en bunker i hagen (Jenssen 2015, s. 156-157).

Gammelbanken
Leonard Carm fra Danmark hadde etablert Nesna slip og mekaniske verksted på Refsnesodden i 1916. Her ledet han innsettinga av de første motorene i fiskebåtene i Nesna. Han bygde hus i Strandvegen 22, men gikk konkurs rundt 1920 og flyttet. Nesna Sparebank overtok huset. Først ble det leid ut, men i 1927 ble det flyttet til nåværende tomt i Movegen. I mange år var det bank i bygningen (Jenssen 2015, s. 82). Nå er det privatbolig.

Nesna kirke, Movegen 35 (A 85122-3)
Nåværende kirke er bygd i 1880. Den er en tømmerbygning med korsformet grunnplan og ca. 800 sitteplasser. Den eldste omtalen av en kirke på Nesna er fra 1589. Et alterskap datert til 1470-tallet som har tilhørt Nesna kirke, men som nå eies av Vitenskapsmuseet i Trondheim tyder på en eldre kirke. En ny kirke ble innviet i 1767. Dette var en tømmerbygning med korsformet grunnplan og utvendig liggende rødmalt panel. Etter litt over hundre år ble en ny kirke bygd ved siden av, og den gamle revet. Den gamle var ansett som for liten og dårlig. Storsildtida medførte penger i omløp og ønske om ny og større kirke. Den nye kirka ble tegnet av arkitekt Ekhoff som også tegnet Hemnes, Leirfjord og Nordvik kirker. Byggmester var Hans Forseth, og malermester Ole Talsnes. Kirka sto ferdig i 1879 og ble innviet i 1880. Den er pusset opp flere ganger, sist for et par år siden. Den er registrert av Riksantikvaren 10. januar 2001 og vernet som listeført kirke 12. mars 2001 etter kirkerundskriv fra 2000. Kirka er registrert i Askeladden.

I 1880 fikk Nesna ny kirke.

«Gamal kone»
Rett innenfor porten til Nesna kirke står bronseskulpturen «Gamal kone». Den er som navnet sier figur av en gammel kone, en eldre kvinne sittende med hendene under haka, funderende. På sokkelen er det en plakett med inskripsjonen «Til minne om ætter som fór. Til maning for dei som kjem.» Skulpturen ble lagd av billedhogger Ingebrigt Vik i 1909, og på 1980-tallet gitt til Nesna av brødrene Arild og Wilhelm Haaland. De har familie fra Handnesøya. Tilsvarende figur finnes i flere versjoner og materialer, blant annet på Kunstmuseet i Budapest og på Nasjonalgalleriet som byste i bronse. Andre eksemplarer av «Gamal kone» i helfigur i bronse finnes foruten på Nesna også i Bergen billedgalleri og på kirkegårdene i Alversund og Kvinesdal. «Gamal kone» i marmor står i Budapest.

Prestegården, Movegen 29
Prestegården ved kirka ble etablert først da en res. kapellan bosatte seg her i 1589. Dagens prestebolig (1828-004-005) er fra 1904/1907, etter at den gamle brant. Opprinnelig var huset en del av et større bygningsmiljø med fjøs, bur og uthus. I dag står kun boligen tilbake.

Den gamle kirkegården
Nesna gamle kirkegård ligger øst for et tun på en flate, strandbrem nært sjøen, til dels rundt to av sidene til nåværende kirke. Den antas å ha røtter tilbake til middelalderen, og har ikke væt i bruk etter 1945. I et dokument fra 1750 står det at kirkegården var innhegnet av en «slet Steen-Mur». Det finnes rester av en steinmur mellom prestegården og kirka, så det kam være denne, men det kan også være det gamle gjerdet til kirkegården. De fleste gravstøttene ligger trolig under torva her, men noen står. Deriblant gravstøttene til Maren Petronelle Hersleb Kjerschow og Ebbe Moss Klæbo på Saura. Begge døde i 1853. Også støtten etter skolemannen og stortingspolitikeren Johan Augustinussen skal være her. Den gamle kirkegården er registrert og vernet ved fredning 28. august 2012. Den er innskrevet i Askeladden (85122-4).

En av de eldre gravstøttene i smijern på den gamle kirkegården.

Bårehuset på den nye kirkegården
På kirkegården står et eldre bårehus for oppbevaring av lik om vinteren. På den ene langveggen var det luker som kunne åpnes slik at kistene kunne tas ut. Hengslene er fortsatt synlige på innsiden. Bygningen er laftet i tømmer, men akkurat der bårene skulle tas ut er det kun panelt, bortsett fra to tømmerstokker nederst. Huset brukes som redskapsbu.

Bårehuset på kirkegården er tømret og panelt.

Skorpen, Tingstuvegen 1
Bolighuset (1828-004-020) er av typen nordlandshus. Det ble bygd som forpakterbolig, og har fått navn etter hjemstedet til Eilif Pettersen. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Skorpen fikk navn etter hjemstedet til eieren, og er et langt nordlandshus.

Zahlsgården, Tingstuvegen 5
Bolighuset (1828-004-021) er et nordlandshus, bygd i 1872 av gårdbrukeren Jacob Fredrik Zahl (1821-1895). Han kom fra en handelsfamilie på Handnes, og overtok i 1845 gjennom giftemål bygselen på bruk 3 på Øvre Nesna (Jenssen 1998, s. 192-194). I 1867 ble han ordfører, et verv han hadde i ni år. Bygningen var våningshus på gården. Det er pusset opp i flere runder, har skiftet eier en rekke ganger og er nå en tomannsbolig som leies ut. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Zahlsgården, tingstuvegen 5 til venstre.

Zahlsgården, Tingstuvegen 7
Denne bygningen (1828-004-016) inneholdt på 1870- og 1880-tallet butikk og postkontor. Bygningen kan ha blitt satt opp i forbindelse med at eieren Jacob Fredrik Zahl flyttet landhandelen sin opp til gårdstunet Zahlsgården. Siden 1873/1874 hadde han drevet handel i ei brygge nede ved Øvergårdsjyen der campingplassen er i dag. Da sønnen Thorvald Zahl overtok rundt 1890 flyttet han post og handel til ei brygge på Ner-Nesna. Huset som nå har adresse Tingstuvegen 7 ble da ominnredet til bolig. Det gikk under navnet «bestemorstua» etter Jacob Fredriks kone Anne Malene, som bodde der noen år som enke etter 1895 (Jenssen 1998, s. 201-202). Rundt 1990 ble «bestemorstua» bygd sammen med stabburet, via et mellombygg i form av en vinterhage. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

«Kveldsro», Tingstuvegen 3
Bolighus (1828-004-011) av ukjent årstall. Ved utskifte på midten av 1800-tallet ble husene flyttet fra fellestunet. Kårstua ble ikke flyttet, og den står den dag i dag. Bygningskroppen er bevart. Den har fått et lite påbygg fra nyere tid (1953). Bordkledning, taktekke, vinduer og dører er skiftet. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Kveldsro har eternitplater på veggene, men er et eldre våningshus fra 1800-tallet.

Bolighus og uthus på Bekkevollen/Juulgården, Movegen 51
Boligen (1828-004-001) ble satt opp på 1860-tallet, eller i 1879. Til eiendommen hørte et uthus (1828-004-002) fra slutten av 1800-tallet som hadde blitt brukt som fjøs. Det ble revet etter 1991.

I 1858 tiltrådte lensmann Jacob von der Lippe Parelius som lensmann i Nesna. Ti år seinere giftet han seg med Sophie Wettergren. Hun døde i 1870. Herredstyret hadde i årene som fulgte noen av sine møter i bygningen. Parelius ble avsatt i 1887, og huset auksjonert bort rundt 1890. Kjøper var Simon A. Thorvik, lærer på Hugla. Han giftet seg med Ellerine Zahl. Hun etablerte på slutten av 1800-tallen en liten bokhandel i boligen.

Thorvik var en pådriver for å få bank på Nesna. Da den åpnet i 1896 var det i hans hus, og han var bankens første kasserer. Rundt 1903 flyttet ekteparet til Leka. I 1917 kjøpte Helge og

Ragna Juul huset. Det var en periode eid av Sjåeng, deretter av familien Handå. Liv Handå Julsrud overtok huset i 2006 etter foreldrene Sigrid og Olav Handå. Bygningen er siden sommeren 2017 pusset opp.

Juulgården er pusset opp av nåværende eiere.

Utsyn
Utsyn ligger litt ovenfor tettstedet, tett under fjellet. Lensmann Bodvar Drotninghaug fikk i 1915 satt opp huset som kombinert bolig og lensmannskontor. Kontoret for han og assistentene ble etablert i hovedbygningen, og assistene bodde der sammen med lensmannfamilien. Eiendommen fikk på folkemunne derfor navnet Lensmannshågjen.

Den staselige eneboligen i sveitserstil ble flyttet til Nesna fra Ytre Levang. Der hadde den vært kårstue. Bygningen sto ferdig på Utsyn i 1915. Årstallet er påtrykt portstolpene som fortsatt finnes ved inngangen. En sti av kvadratisk skifer leder inn mot huset. Skiferen har en original bakgrunn. De var opprinnelig gulv i hermetikkfabrikken på Nesna. Fabrikken ble avviklet, og lensmannen overtok skiferen.

Eiendommen besto også av fjøs med et par kyr, stabbur, uthus og en flere mål stor hage rundt bolighuset. Både hovedbygningen, fjøs, uthus og hage er bevart. Uthuset skal ha blitt flyttet fra Slettstrand på Nesnastranda, og være fra 1600-tallet.

Utsyn, kombinert bolig og lensmannslokaler, bygd i 1915.

Nesnastranda

Slettstrand
Opprinnelig var Slettstrand en husmannsplass under Øvre Handå. Den ble eget bruk i 1726. Dagens eiere og brukere kan telle forfedre og -mødre på Slettstrand i hvert fall tilbake til midten av 1700-tallet. Peder Tønder Pedersen og kona Hanna Andrea Andersdatter dreiv gården rundt 1900. Hanna kom fra Måvær i Lurøy, og var jordmor. Deres sønn Augustin Tønder overtok gården. I 1913 giftet han seg med Emilie Pauline Johanna Johnsen fra Meløy. Augustin var også landpostbud for Nesnastranda fram til 1941 (Jenssen 2015, s, 220). Sønnen Anfinn Tønder (1925-1976) overtok Slettstrand. Han hadde ikke barn, så da han døde overtok nevøen Arvid Tønder (Jensen 2015, s. 473).

Et nordlandshus fra 1800-tallet, jordkjeller, et uthus, en fjøs og et naust står fortsatt, i tillegg til nyere bebyggelse. Tømmerkassa til våningshuset kom fra Mosjøen. Huset ble bordkledd på begynnelsen av 1900-tallet, men det har nok stått et eldre hus på samme sted, for da verandaen ble bygd fant eieren bjelker i marka. Vinduer ble skiftet for to år siden. Taket består av eldre skiferstein. Det gamle naustet er i reisverk, og nokså falleferdig. Et nytt står rett ved siden av. Nedenfor det gamle naustet ligger en stø. Sommerfjøsen har blåst ned. Borte på det ene jordet står grunnmuren etter en nedblåst fjøs. Fjøsen var bygd i 1951-1952, og tilhørte husmannsplassen Kvassneshaugen (Slettstrandhågjen, seinere Ytre Slettstrand). Det var en yngre husmannsplass, ryddet rundt 1880 i utmarka til de tre hovedbrukene på Nesna Øvre. Her bodde Hans Mikkelborg Hansen (f. 1841) og kona Oline Birgitte Iversdatter (f.1851). Plassen ble kjøpt av gårdbrukeren på Slettstrand og innlemmet i gården. Våningshuset brant (Jenssen 1998, s. 352).

Handåberget
Handåberget var en eldre husmannsplass under Handå. På 1930-tallet kjøpte Arthur Pedersen og Emma Aspen plassen. De hadde bodd på Sauraholmen. Handåberget ble et eget bruk. Til gården hører et bolighus, to uthus og en eldre garasje (Jenssen 2015, s. 474). En sommerfjøs i utmarka som hørte til Handåberget er borte.

Handåberget er en gammel husmannsplass.

Handå
På Handå er en skiferkniv datert til yngre steinalder funnet. Nøyaktig når gården ble opparbeidet og bosatt er usikkert, men Handå er trolig en gammel gård som kanskje kan ha røtter til ca. år 1000. Gården ble etter hvert delt i flere bruk, og med husmanns- og strandsitterplasser.

En slik plass var «Handaa-søen», nevnt på 1700-tallet, sannsynligvis det som nå er Slettvold. På deler av 1800-tallet bodde klokkeren på Handå. Tidlig på 1800-tallet hadde gården 30 beboere fordelt på tre bruk, en husmannsplass og en strandsitterplass (Jenssen 1996, s- 178-179).

På Øvre Handå står et våningshus bygd rundt 1950. Sigurd og Astrid Handå hadde da fått kjøpt Sigurds hjemplass. De reiv det gamle nordlandshuset og bygde nytt hus av materialene. Skøtet som står ved siden av huset er eldre. Innerst i dette skal det være ved som Sigurds far Elias Pedersen hadde hugd. Skøtet er i reisverk. Sigurd bygde det på i lengden. I skøtet foregikk slakt og bearbeiding av kjøtt. I den andre enden var det et bur, kanskje den opprinnelige delen. Her sto kasser for melsekker, og tønner av tre for salt kjøtt og fisk. Før slåttonna leide de inn Augusta Benjaminsen og datteren Astrid i Hersetåsen for å bake flatbrød. Baksten foregikk i buret.

Sigurd dyrket opp kulturbeite på andre sida av elva. Alle gårdene på Handå hadde jordkjeller. Sigurd leide ut jorda og jordkjelleren ble dosa ned. (Svanhild Handå, 2020).

På Mellå-Handå bodde Sigrid og Johannes Seim. Det gamle huset på Mellå-Handå ble også revet, og nytt bygd, rett etter andre verdenskrig, seinere ytterligere en enebolig. Jordkjelleren her er bevart.

På Ner-Handå sto to SEFRAK-registrerte bygninger. Våningshuset (1828-004-048) brant for 10-15 år siden. Det hadde hatt grue omtrent midt i bygningen. Det andre huset **(**1828-004-049) brukes som bolig. Det er bygd før 1914 da det er avbildet på et foto da. Det kalles «Ruth-stua». Sigrid og Olav Handå som hadde gården bodde der. De flyttet ut ca. 1954. Etter det brukte en søster av Olav huset som sommerbolig. Hun het Ruth.

Buret på gården er flyttet flere ganger. På et bilde ser man at det sto mellom fjøsen og bolighuset. I 1978 var det lagt gulv i det. Det har vært snekkerhus og lager. Grunnmuren etter gammelfjøsen står fortsatt. Sommerfjøsen ble revet og nedgravd. Alt er borte. Det er åker der.

Slettvold
Slettvold er et småbruk hvor husene ligger på nedsiden av veien. Det er også utgått fra Handå. Boplassen het tidligere «Jamthusan», på dagens kart avmerket som «Jamtsteinen» etter en svensk grøftegraver som bodde her på slutten av 1800-tallet. Husene lå ikke på samme sted som dagens, men ved en stor stein kalt Lydiasteinen lengre mot grensen til Herset.

I 1920 ble Ingevart Johnsen og Jonette Evertsdatter bureisere på Slettvold. De bodde først i ei lita stue der lærerskolen ble bygd. Huset ble flyttet til Slettvold. Ingevart og Jonette hadde åtte barn og mange etterkommere på Nesna. I 1933 flyttet de til Nesna.

Emil Huske og Lydia Marie Mehus kjøpte småbruket i 1936. Et lite hus sto på eiendommen. Fjøset var ødelagt av uvær og lå i fjæra, og måtte settes opp på nytt. I 1947 reiv de deler av huset og bygde på kjøkken og gang. Datteren Ingeborg Julin overtok eiendommen (Jenssen 2015, s. 157-158). En sommerfjøs i utmarka hørte til eiendommen, men den er borte.

Herset
Herset er en gammel gård som etter hvert ble oppdelt i fire bruk, deriblant Hard-ækra og Ner-Herseth, og i tillegg husmannsplasser og strandsittere. 23 personer bodde på Herset tidlig på 1800-tallet, fordelt på tre bruk og en husmannsplass (Jenssen 1996, s. 175-176).

I 1923 kjøpte Alf Antonsen og Margit Julie Antonsen Ner-Herseth. De hadde vært i USA, og returnert til hjemlandet. Bebyggelsen på gården var allerede da gammel, men er godt bevart fram til i dag. Nordlandshuset er datert til ca.1800 (1828-004-043), stabburet (1828-004-044) fra før 1900, jordkjelleren (1828-004-045) fra 1898 og fjøsen fra 1900-tallet. En sommerfjøs hører med til eiendommen. Margit fikk en liten arv fra Trøndelag på 1950-tallet og bygde da sommerfjøs. Denne fjøsen sto ikke på grensa til utmarka, men mellom hovedveien og utmarka. Kyrne beitet i utmarka og ble jagd ned dit. På begge sider av eiendommen er lange steinmurer bevart, både på over og nedsiden av veien. Dette er gamle eiendomsgjerder.

Det gamle våningshuset er godt bevart.

Stabburet er fra 1800-tallet.

Huske sanitetshus
Sanitetshuset ble bygd i 1958 på dugnad. Materialene kom fra ei tyskerbrakke i Elsfjord (Jenssen 2015, s. 391).

Huske
Mange førreformatoriske funn er gjort på Huske, og navnet tyder på en gammel gård som nok eksisterte i jernalderen. På bruk 3 Huskekulen er en gårdshaug registrert. Flere ildsteder er funnet under pløying. Gården var oppdelt i fire bruk; Huskekulen, Innerhuske, Bratthuske og Huske-Reina. Fellestunet lå nok på Huskekulen fram til utskiftet av innmarka på 1800-tallet. I tillegg kom minst en husmannsplass.

På Huske-Reina står et våningshus av typen nordlandshus, og en jordkjeller. En eldre låve fra 1800-tallet ble revet for ca. 10-15 år siden. To uthus hører til bygningsmassen. Anders Huske overtok bruket etter foreldrene tidlig på 1960-tallet (Jenssen 2015, s. 475). Eiendommen ble siden solgt til Frank Pedersen. Rett ved husene går et langt steingjerde fra fjellet mot sjøen, trolig et eldre grensegjerde.

Våningshuset på Huske-Reina står på en gårdshaug.

På Bratthuske hadde Tinitus Johansen Nesnastranda landhandel. Butikken ble bygd på andre siden hovedveien i forhold til gården. Det finnes ingen spor av butikken. Gården har et våningshus, fjøs og uthus bygd før 1964.

Huskekulen ble et stykke utpå 1900-tallet overtatt av Helga og Hans Steiro. Sønnen Albert overtok etter foreldrene. Han døde i 1997. Enka Unn Steiro solgte gården. Den gamle steinfjøsen og et eldre uthus er revet. Våningshuset er bygd før 1964. Eiendommen har en jordkjeller.

Remmå
Remmå kan være opprettet som gård på 1500-tallet, og ble selveiergård allerede i 1847 (Jenssen 1996, s. 173). Emil Remmå (etternavnene Erlandsen og Olsen ble også brukt) ble gift med Helga fra Moskogen og overtok i 1913. Bjarne Remmå og Esther ble i 1962 eiere. Ei av døtrene deres Bjørgunn og mannen Per Huskebakk overtok deretter gården.

Våningshuset (1828-004-037) fra ca. 1850 er revet. Huset hadde vært dobbelt så langt mot vest, men den delen var revet allerede i 1923. Et nytt hus ble bygd opp på samme sted i 1924-1925. Den gjenværende delen kaltes Litjstua og var bebodd fram til 1970-tallet. Det ble revet på 1990-tallet. Også huset fra 1924-1925 er borte. Nytt bolighus og fjøs, uthus og garasje er bygd. På eiendommen står en eldre jordkjeller (1828-004-042). Den er delt i to rom og 3-4

meter høy i innerste del. En nyere jordkjeller av sement er bygd like ved. Til eiendommen hører også et murhus fra 1950-tallet på nedsiden hovedveien, en låve og et uthus/bur. Buret sto tidligere 3-4 meter lenger bort, og er av eldre årgang.

Den solide potetkjelleren på Remmå.

Strandnes
Strandnes er et bruk under Remmå. Bolighuset (1828-004-036) er et nordlandshus, bygd før 1900. I 1970 ble taket løftet, og vindu og bordkledning skiftet. Taktekke ble skiftet i 1989 (SEFRAK). Jordkjelleren (1828-004-041) er også bygd før 1900. Til eiendommen hører naust og en eldre låve.

Det gamle nordlandshuset på Strandnes er utleiebolig.

Oldersletten
Gården ligger på en slette mot sjøen, men hovedtunet var trolig opprinnelig lenger opp mellom bruk 2 og 3, under Trøbakken. Der ble eldre hustufter funnet. Av gammel bebyggelse er et våningshus fra ca. 1860 og en jordkjeller bevart. Jordkjelleren er i støypt sement. Fjøsen er bygd i 1955.

I 1864 overtok Per Nikolai Kristensen og Gjertrud Nilsdatter gården. De fikk bygd opp nytt stort våningshus, bur, og storbåtnaust. Fjøsen kan ha blitt bygd ny eller den gamle påbygd (Engen, s. 23-24). Trolig la penger tjent under storsildfisket grunnlaget for byggevirksomheten.

Våningshuset «huset på holmen» var inndelt i to deler, ytterstua og innerstua. Begge boenhetene hadde grue. På 1950-tallet ble bygningen pusset opp. To piper ble murt, kjøkkenet på østsiden ominnredet og innvendig tømmer og kledning malt. De gamle smårutete vinduene ble erstattet av mer moderne vinduer, som siden igjen ble byttet.

Flere sommerfjøs hørte til Oldersletten, men disse er borte. I 1965 kjøpte Trygve og Inga Engen gården. Deres sønn Torfinn og kona Solrunn Remmå overtok i 1969. Gården er fortsatt i slekta, og det er drift med sau der.

Skog
Gården Skog fantes i middelalderen, men kan være eldre. Gården drives fortsatt, med sau og slaktegrisproduksjon. Det gamle våningshuset (1828-004-035) er revet. Gården har også et annet eldre våningshus, som ikke ble SEFRAK-registrert, men som likner på et typisk nordlandshus, og som nå er under oppussing.

Kjeran/ Åsen, Skog
Eiendommen ble opprettet i 1937. Et eldre våningshus står på gården. Eiendommen er bebodd, men ikke det gamle våningshuset.

Sletta, Skog
Anders og Henny Engen bodde her, i et svært lite hus bygd ca. 1920. Fjøsen kan ha vært bygd samtidig, i hvert fall før 2. verdenskrig. Den blåste ned i en storm i 2019. Sigrun Bernersen Skjelvik og Øystein Skjelvik fra Mo i Rana kjøpte eiendommen i 2007. Huset ligger på nedsiden av gammelveien på Skog. Tømmerdelen av det lille huset skal være flyttet dit fra et sted langs Ranfjorden. Stua er kun 4 x 5 m. Kjøkken og et rom oppe er påbygd i bindingsverk. Taktekke var opprinnelig never og torv, men ble erstattet av bølgeeternit, trolig på 1950-tallet. De siste årene er vinduer skiftet og huset isolert utvendig, tak og vegger bytter. Da taket ble lagt fant eierne torv mellom åsene (Skjelvik, 2020).

Huset ble bygd ca. 1920.

Volden, Engen
Etter en brann rundt 1920 bygde Ludvik Erlandsen våningshuset som i dag står på eiendommen. Bygningen er siden svært endret med annen bordkledning, vinduer og påbygg. Matrikkelenheten ble opprettet i 1919 fra gårdsbruk 48/3. Eiendommen hadde utskifte i 1930.

En fjøs fra 1960-tallet hører med. Jens Erlandsen overtok eiendommen i 1955. Han datter Bente Yttervoll Erlandsen overtok i 1983.

Innermoen, Engen
Et eldre våningshus (1828-004-034), bygd ca. 1860 står fortsatt og brukes som bolig av nåværende eiere. De driver gården med kjøttfe. Gården har også et uthus, potetkjeller og nyere fjøs.

Håkon Langseth (1903-1992) var født på Langset. Han gikk landbruksskolen og var deretter bestyrer på Nergården på Langset. I 1926 giftet han seg med Hilda, og i 1928 kjøpte han Innermoen på en dødsboauksjon. Håkon var aktiv i landbruksorganisasjoner, kommunepolitikken, satt i herredsstyret, hadde flere verv og var ordfører (Jenssen 2015, s. 436). Før krigen var revefarm en del av drift, men det ble avviklet rett etter krigen. Nettingburene sto opp i skogen, men det er ikke noe igjen av det.

En av sønnene Yngvar Langseth dreiv gården sammen med foreldrene. Han giftet seg med Synnøve. I 1967-1968 bygde Yngvar enebolig på gården. Han overtok gården i 1970, og hadde melkekyr. Håkon og Hilda bodde i det gamle huset. Etter at de døde ble det gamle huset leid ut. I 2000 solgte Yngvar og Synnøve gården.

Det gamle våningshuset er ikke påbygd, bortsett fra et tilbygg som er inngangsparti, men pusset opp. En del av tømmerhuset hadde jordgulv og ble brukt som arbeidsrom. Tidlig på 1950-tallet ble det gamle torvtaket fjernet, lektet opp og eternit lagt på. På 1970-1980-tallet fikk huset jerntak, men nå er nytt tak lagt. Kjeller ble utsprengt under huset på 1950-tallet. Gården har en frittstående jordkjeller fra 1800-tallet. Den ble på 1940-tallet påbygd med støypt betong. Yngvar brukte den selv til lagring av kålrot (dyrefôr), andre grønnsaker og potet på 1970- og 1980-tallet.

Jordkjelleren var i bruk på 1970- og 1980-tallet.

Det sto en gammel steinfjøs med låve på Innermoen. Den ble først påbygd, og så ble steinmurene revet. Ny fjøs ble bygd i 1962-1963. Den gamle fjøsen ble omgjort til redskapshus. Et par sommerfjøs hørte med til gården. Det ene sto oppe i utmarka, og den er det noe stein igjen etter. Den andre ble bygd på Skogsleira i nyere tid. Denne er helt borte.

Langset
Gården har bosetting langt tilbake i tid, og god havn i Langsetvågen. En gårdshaug og flere før-reformatoriske funn er registrert. På 1500-tallet var gården såpass velstående at den var en av tre i Nesna hvor brukeren måtte betale formueskatt. De to andre bodde på Saura på

Handnesøya og i Husby på Tomma. Alle disse tre stedene var på 1600-tallet seinere borgerleier hvor byborgere fra Trondheim og Bergen fram til noe utpå 1700-tallet dreiv handel om sommeren. Jektefart ble også drevet fra Langset. Langset var delt opp i to bruk, deretter tre, så fire (fra 1680). I 1820-åra ble det fjerde bruket inkorporert i bruk nummer 1. Etter det besto Langset av tre noenlunde like store gårdsbruk; Oppegården, Mellastua og Nergården.

Handelsborgerne eide gården, men brukene ble drevet av leilendinger. I 1700 ble gården solgt til Petter Dass. Sønnen Anders Dass arvet Langset, og hans enke solgte i 1791 gården til Brodtkorb på Tjøtta. Dette var den eneste gården Brodtkorb eide i Nesna. Langset var en del av jordegodset fram til begynnelsen av 1900-tallet, da brukere fikk kjøpt sine gårder og ble selvleiere. Nergården har ubrutt slektslinje fra 1700-tallet fram til dagens eiere (Jenssen 1996 s. 167-170). I det småkuperte landskapet lå bygningene på en langstrakt rygg mellom to hauger. De fleste husene sto langs etter ryggen. I boka «Norske gardstun», av Anders Berg fra 1962 finnes en tegning av hvordan bygningene på de tre brukene kan ha sett ut rundt 1895. Berg rekonstruerte det etter opplysninger fra Arne Langset (d.e.) og Leander Sjøvoll.

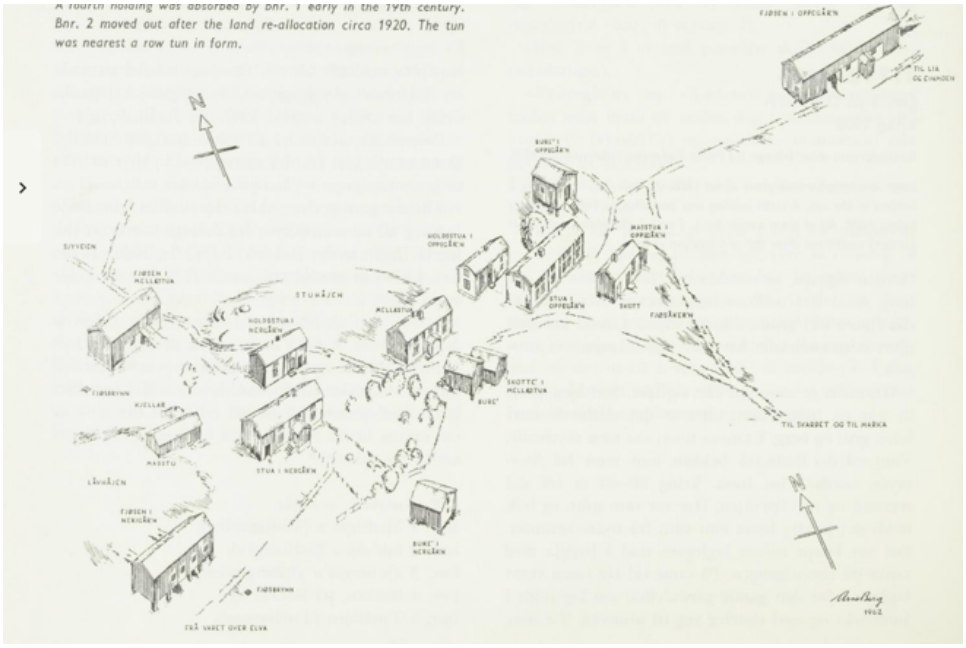

Tegning av hvordan Langset kan ha sett ut rundt 1890. Fra boka «Norske gardstun», 1962.

Totalt 15 bygninger (inkludert jordkjelleren) lå på rekke, stort sett med mønet i samme retning. På hvert bruk var et våningshus (stue)- et typisk langt smal nordlandshus, fjøs og mindre bygninger som skøt, bur, masstue, holdstue, jordkjeller og smie. Berg mente at husene var plassert slik av hensyn til fisket. Beboerne kunne se sjøen både i nordvest der de hadde naustene og mot sørvest. Da kunne de holde øye med fisket, værmerker og ferdselen på Sjona. Samtidig var stedet gunstig for gårdsdrift både når det gjaldt hevd av åkrene og hjemføring av fôr. Veien til utmarka var kort.

Huset til det fjerde bruket hadde stått på vestsida av haugen ved Oppegården. Bruket kaltes Punn Håjen (oppunder haugen). Vest for Låvhåjen har seinere en husmann bodd. Husene hans var bygd etter 1890 og revet før utskiftet 1920-1924. Også denne plassen het Punn Håjen. Stuhåjen fungerte som lekeplass, og møtested om søndagskveldene.

Etter jordskiftet flyttet Mellastua husene sine til Einvolden. På Oppegården ble både våningshus og fjøs sagd i to og halvparten flyttet til Fagertun under utskifte i 1920-1924. Oppegården ble delt mellom to søstre. Antonette kalte sin del Fagertun. Denne gården ble siden overtatt av yngre generasjoner, og avviklet rundt 2000. Våningshuset på Fagertun brant på begynnelsen av 2000-tallet. Av den eldre bebyggelsen på Fagertun står kun potetkjelleren, bygd etter 1924, igjen. Dette er en støypt kjeller som ligger tett ved hovedveien.

Augusta på Oppegården og hennes mann Deodor bodde i den halvparten av våningshuset som sto igjen. Dette ble SEFRAK-registrert (1828-004-038) i 1991, men brant på midten av 2000-tallet. Nytt bolighus ble bygd på stedet. I jorda under dette huset er flere ild-lag og andre spor funnet. Alle de andre eldre bygningene på Oppegården er også borte. På haugen finnes rester av grunnmur. Gården drives fortsatt.

Nergården er også en slektsgård som fortsatt drives. Etter endt eksamen fra landbrukshøgskolen i 1951 overtok sønn på gården Erlend Langset gården. I 1955 giftet han seg med Olga (pikenavn Lothe). Eldste sønn Arne overtok gården i 1986. Flere av de gamle husene er bevart. Våningshuset (1828-004-029) er datert til ca. 1750 (SEFRAK). Det var opprinnelig en gammeldags nordlandslån i tre kasser, som gjorde at også huset var inndelt i tre. I 1922 ble den midterste delen skjært ut og et korsbygg i 90 graders vinkel påbygg. I 1940 ble bygningen utvidet ytterligere med et reisverksbygg mot haugen. Fasadekledning, vinduer og taktekke er skiftet, men to av tømmerkassene utgjør fortsatt deler av huset.

I tillegg står ei gammel smie/masstue (1828-004-031) og jordkjelleren (1828-004-039) på Nergården. Masstua har en stor steingruve i forkant. Huset ble brukt til tørking av fisk, brødbakst, verksted og forskjellige funksjoner. Lenger opp finnes et lite hus som er nokså seget sammen, masstuskøtet. Dette var et lagerhus med oljefat, redskap m.m. Utedoen som sto ved siden av er helt borte. Stabburet ble bygd i 1937.

Den gamle fjøsen er innebygd i nåværende fjøs, men utgjør kun en veldig liten del av den. Fjøsen er bygd i mange trinn. Kufjøsen foran mot veien ble bygd på 1930-tallet. Grisfjøsavdelingen er det ruvende bygget mot haugen. Den var ferdigstilt rundt 1961. Den delen av fjøsen som ble bygd i 1983 ble revet i fjor, etter en stormskade. Gården der er utsatt for fallvind ned av fjellet. Austavinden er en hard belastning på driftsbygg (Langset, 2020).

Edvard Olsa (Osja)- stua

Et stykke unna bebyggelsen på det gamle fellestunet står ei gammel husmannsstue (1828-004-030). Den hører nå til Nergården. Stua skal være bygd cirka 1850 (SEFRAK). Huset kalles Edvard Olsa stua. Det var en husmannsplass under Langset, fra før Langset ble kjøpt fra Brodtkorb.

Stua var barndomshjemmet til Edvard og broren Iver Anker Olsen. De var begge født på 1860-tallet. Plassen kaltes Lillesjohaugen, eller Ole Arntsen-plass, etter deres far som var husmann og fisker. Familien hadde ku og noen sauer. De dyrket poteter og bygg, og far og sønner rodde fiske som de fleste andre menn i området. Mora Elen Anna døde i 1891, 64 år gammel.

En periode på slutten av 1800-tallet bodde tre generasjoner sammen i huset. Begge sønnene giftet seg. Edvard og kona Johanna hadde ikke barn. Iver giftet seg med Hanna Regine og de

fikk fem barn, født i løpet av fem år fra 1892 til 1897. Det ble trangt i den lille stua. Iver var også urmaker og skulle ha verksted i tillegg. Han og Hanna flyttet med barna til tettstedet og bygde huset som ble hetende Anker-huset. Familien økte med ytterligere fire barn. Edvard og Johanna ble boende i husmannsstua, sammen med Ole til han døde i 1921, 91 år gammel.

På sine eldre dager solgte Edvard og Johanna huset til Arne Langset (d.e), som eide Nergården på Langset, mot at de fikk bo der så lenge de levde. Edvard døde i 1944 og Johanna døde i 1949. På 1950-tallet bodde familien Solberg i huset mens de bygde egen bolig. Hans Solberg jobbet som dreng hos Erlend Langset.

Siden var Edvard Olsa-stua i mange år sommersted. Taktekket ble skiftet fra never og torv til eternit rundt 1960, men ellers er lite endret. Huset har ikke innlagt strøm eller vann. Det har eksistert en brønn på eiendommen, og det har stått en fjøs på bergryggen i sør, men sporene etter disse er borte for lengst. Utedoen fantes fortsatt på 1980-tallet, men gikk med i en vinterstorm. Husmannsstua derimot holder stand.

Husmannsstua på Langset.

Små-åkerbakken / Frostheim

Erling Langset som var søskenbarn av Arne Langset. Han hadde butikk på Nesna, men eide også et småbruk på Langset, Små-åkerbakken som siden fikk navnet Frostheim. På 1930-tallet reiv Erling Langset husmannsstua, og satte opp et større sommerhus i funkisstil. Dette huset og den gamle fjøsen står fremdeles. Døtrene til Erling Langset arvet Frostheim. Erlend Langset kjøpte Frostheim av døtrene, slik at den ble en del av Langsetgården.

Einvolden, Langset

På Einvolden hadde det vært bosetting også før utskifte ble foretatt på Langset på begynnelsen av 1920-tallet. Bygningene ligger på en førreformatorisk gårdshaug. Gårdens gamle våningshus, et nordlandshus (1828-004-032), ble flyttet fra Mellagården til Einvolden i 1921/1922. Fjøsen ble trolig også flyttet.

Våningshuset skal opprinnelig være bygd av en tømmerkasse fra 1871, men er sannsynligvis eldre. I 1923 ble kjeller bygd under deler av bygningen. Nordlandshuset kalles for

«svigermorhuset». Det er påbygd i flere runder, pusset opp, med skifte av vinduer, taktekke og panel. Tømmerkassa er intakt, og utgjør interiøret i noen av rommene. Det vises på tømmeret at huset er flyttet. Imellom, som isolasjon har nåværende eiere funnet hekla kluter, mose, aviser og tidsskrift m.m. Eiendommen har fire bygninger deriblant et bolighus fra 1970-tallet som eierne bor i. Det gamle huset brukes som gjestebolig.

Nordlandshuset på Einvolden. Foto: Susanne Franco Remmen.

Haldis-stua

Rett ved hovedveien forbi Fagertun, står et rødt forfallent hus. Det kalles Haldis-stua etter Haldis Lillevik. Tømringa er kommet fra Vollan, en gård som er helt borte. Haldis-stua ble flytta dit på slutten av 1950- tallet eller begynnelsen av 1960-tallet.

Sjøvoll

Matrikkelen til Sjøvoll ble opprettet i 1916. Da fikk Møller Eliassen og kona Anne livsvarig borett på gården. I 1961 fikk Leander og Olga Møllersen føderåd. Det eldre, tømrete våningshuset (1828-004-046) finnes fortsatt, men er ubebodd. Det er antatt å være fra ca. 1840. Brødrene Leif og Per Sjøvoll bodde her. Etter dem ble Sjøvoll fraflyttet, trolig på 1960-1970-tallet.

Bygningen er godt bevart, uten tilbygg, med original bordkledning og noen originale vinduer. Det opprinnelige taket av never og torv ble på et tidspunkt byttet ut med bølgeeternit. Det vil si at torva ble fjernet, men neveren ble beholdt og eterniten lagt oppå. Siden er et nytt, større tak lagt over det andre. Noen av vinduene i første etasje ble byttet-tallet på 1960, men de smårutete i andre etasje er beholdt. Den gamle grunnmuren av stein har blitt supplert med betong, men den gamle muren er synlig enkelte stedet.

Den gamle jordkjelleren (1828-004-047) er bevart. Den ligger et stykke unna huset, mot naustområdet. På eiendommen er rester av tre andre bygninger. Det ene er sauefjøsen som ble revet for noen år siden etter å ha blitt sterkt skadet av vind.

Einmoen

På Einmoen står nordlandshuset (1828-004-033), som ifølge SEFRAK-registreringa ble bygd før 1900. John og Jensine Juul fra Bodin kjøpte bruket i 1909. Etter at Lærerskolen var etablert solgte de, og flyttet til Nesna. Kristine og Anders Bang Andersen kjøpte i 1919 eiendommen. Kristine kom fra Meløy. Anders var opprinnelig fra Rana, men de hadde bodd i Meløy da de kjøpte Einmoen. Av sju barn var kun sønnene Birger og Sigurd med. Broren

deres Olaf kom på sommerferie til Nesna. Her traff han ei lokal jente Astri. Kristine døde i 1931 og Anders i 1940. Olaf og Astri overtok gården, deretter sønnen Odd Bang og kona Svanhild. Deres fem etterkommere eier i dag eiendommen.

Huset er noe endret, med løftet tak på utbygg, fasadekledning av eternit og taktekke skiftet i 1950. I 1973 ble et tilbygg satt opp.

Bang familien kom fra Bodin på begynnelsen av 1900-tallet,
og eide etter hvert mye av Einmoen.

Rishaugen
Småbruket oppe i bakken kalles også Litjmoen. Bruket ble opprettet på 1800-tallet, og flere andre bruk er utskilt herfra. På 1960-tallet bodde Alf Einmo på Litjmoen.

Moskogen
Moskogen ble opprettet som eget bruk i 1912. Det lille nordlandshuset skal en periode også ha huset en liten kafè. Innimellom tømringen er knuste, glass, nøkler og småpenger funnet. Bygningen har tilhørt Kåre Bang. I 2014 ble eiendommen solgt. Huset er siden pusset opp og brukes som fritidsbolig.

Lillevold, Skogsøy
Det gamle våninghuset på Lillevold ble bygd av (Fredrik) August Johansen (1860-1943) og Nikoline Kristine (1858-1924). August kom fra Handåberget. Nikoline kom fra Øbø på Handnesøya. De kjøpte Lillevold i 1892. Materialet til våningshuset skal ha kommet fra en av øyene. De fem barna ble født på Lillevold. Som voksne flyttet de alle sørover. August var gårdbruker og fisker.

Den ene sønnen Erik flyttet til Trondheim i 1915. Der møtte han Johanne. De giftet seg og fikk barn. Da August døde i 1943 tok Erik over eiendommen som feriested. Familien var der hver sommer. Familien tok navnet Lillevold i 1967. Erik døde i 1972. Johanne hadde eiendommen noen år. Deretter overtok Eriks bror Egil Johan Lillevold. En nevø Jan Arvid

Lillevold kjøpte siden Lillevold. Da han døde solgte enka Sissel Båtnes eiendommen. I 2014 solgte hun Lillevold. På et av dørene i huset står årstallet 1890 påmalt. Huset er ellers nennsomt renovert innvendig, med mye av det originale i behold.

Våningshuset på Lillevold ble bygd på 1890-tallet, og er i dag fritidshus.

Kafeen på Sjonfjellet

Rasteplassen Utsikten på Sjonfjellet byr på et fantastisk syn utover fjord, kyst og skjærgård. Rett ovenfor står en sliten bygning. En gang en populær kafé. I juni 1954 ble Nesna turistforening stiftet. Turistforeninga fikk tidlig på 1950-tallet bygd ei hytte på Sjonfjellet. Periodevis hadde de åpent på søndagene, med skjenkebevilling for øl. På begynnelsen av 1960-tallet kjøpte ekteparet Johan og Astrid Hammerø hytta av turistforeninga, og startet kafédrift i sommerhalvåret. Siden overtok Helma Holmen, velkjent gjestgiveri-, hotelleier og kafédriver fra Mo i Rana. Hun gikk først inn som driver på Utsikten kafe i 1968. Seinere overtok andre drivere før det hele ble avviklet. Bygningen har nå stått tom lenge.

Tidligere Sjonfjellet kafè er i dag et nokså slitent bygg.

Skolehistorie

Nesna har en tradisjonsrik skolehistorie med fastskole på tettstedet fra 1823, amtsskole rundt 1900 og lærerskole fra 1918. På øyene gikk elevene lenge i såkalt omgangsskole, det vil si at det ikke var et eget skolehus som ble brukt, men leide hus på gårdene.

Skole og utdanning har påvirket kunnskapsnivået, byggeskikken, levekårene, kulturen og innbyggerne. Mange fysiske spor etter skolehistorien finnes. Noen av de eldre skolebyggene står fortsatt. Enkelte gårdshus hvor omgangsskolen ble holdt står. Det er hybler i en mengde bolighus, elev- og lærerboliger, skolevei m.m.

Gamlebygget på lærerskolen, bygd i 1921.

Tomma

Vest-Tomma fikk eget skolebygg i 1901. Aust-Tomma fikk først eget skolebygg i 1935/1936. Fram til da foregikk undervisninga som omgangsskole på gårdene. På Aust-Tomma hadde skolestedet vekslet mellom Alsøy, Skeivstad, Forsland og Sellåt. Før 1860 foregikk undervisninga hos Ole Olsen Gjerde på Skeivstad. Huset ble revet for noen år siden.

Omgangsskolen på Forsland holdt hus i ytterstua i våningshuset på Forslandshaugen. Denne bygningen står fremdeles. Tidlig på 1930-tallet holdt skolen hus på gården Moen på Forsland som er revet (Johansen 2010, s. 9).

Skolestedet ble etter hvert Alsøy. Det hadde også vært skole der tidligere. Først i ei bondestue på Haugen, så på Fløta og på Haugen igjen. Den gamle skolestua på Haugen brant i 1902. På Fløta foregikk undervisninga først i hovedbygningen, deretter i kårstua hos familien Bremseth på Ner-Fløta. Den svært lange bygningen var tiltenkt funksjon som kårstue for Fløta, men ble bolig for familien Bremseth. Her gikk elevene i mange år og de bodde også periodevis i

samme hus. Bygningen fikk navn etter kona i huset Pauline. Tømringa fra Paulinestua ble revet på 1970-tallet og satt opp på en bakke på Sjyen. Der står det nå som fritidsbolig. Rommet som var skole er stue.

Barna fra Vest-Tomma gikk først på skole i ei bondestue i Tomsvik, seinere på gården Skaret i Husby. Her ble også første skolestua bygd av Dønnes kommune i 1901 (Jenssen 1998, s. 456). Etter endringa av kommunegrensene i 1963 gikk barna fra Husby på skole på Skeivstad fram til ny skole for hele øya ble bygd på Husby i 1971.

Den gamle skolen fra 1901 sto på samme tomt som nyskolen ble bygd. Erling Ossletten fikk bygningen av kommunen mot at han tok den ned og rydda tomta. De står i dag på Rislero på Ossletten og er gjestehus.

Skolen på Skeivstad
Fastskolen ble bygd i tømmer på Skeivstad i 1935/1936. Den ble nedlagt da skolen på Husby åpent i 1971. Forvaltninga av bygningen var en periode overtatt av Blå vegen-foreningen. I 2014 solgte kommunen bygningen til private. Den er i dag fritidsbolig.

Skolen på Skeivstad til venstre i bildet. Foto: Widerøe 1964. Arkiv: Nasjonalbiblioteket.

Husby skole
Denne skolen var felles for hele Tomma. Den sto ferdig i 1971, og ble påbygd på 1980-tallet. Skolen brukes fortsatt som barnehage og skole.

Gongskarhågjen
Veien mellom Alsøy og Skeivstad ble bygd i 1950. Før det var det mest en sti. Når elevene fra Alsøy skulle til fastskolen på Skeivstad gikk de her.

Handnesøya

Handnesøya har tre gamle skoler. Undervisninga foregikk lenge i forskjellige bondestuer, på Øbø, Skaga, Steira, Valla m.m. Lærer Rasmus Meland fikk i 1890 bygd nytt hus på Riksen. Det gamle hadde brent. Undervisninga var i 2. etasje. I første etasje bodde Rasmus Meland selv. Da han sluttet som lærer i 1915, tilbød han kommunen å kjøpe huset for 1000 kroner. Kommunens representanter sa nei. Undervisninga fortsatte dermed igjen på gårder på Handnesøya. Bygningen ble siden revet. Melandplassen mellom Bysekkern og Riksen fikk navn etter den gamle læreren.

Skolen på Handnes var opprinnelig kårstue på gården.

I 1920 kjøpte kommunen kårstua (Zahlstua) på Handnesgården og gjorde den til skole. I 1922 ble huset flyttet omtrent 200 meter lenger ned på jordene. Denne skolen hadde to klasserom og leilighet for lærer med familie. Skolebygget var i bruk til 1963. Da ble skolen på Handnes nedlagt. Den er siden solgt til private som har den som fritidsbolig. Hovedbygningen og uthuset er pusset opp de seinere år. Ny felles skole sto ferdig på Steira i 1954 (matrikkel opprettet i 1952) (Jenssen 2015, s. 358-359). Etter en lang kamp ble ny skole bygd ved Laukhammaren, mellom Handnes og Steira, på slutten av 1990-tallet. I 2010 ble oppvekstsenteret nedlagt. Bygningen eies av kommunen.

Hugla

Den første fastskolen på Hugla ble bygd på Storvollen i 1898. Fra 1823 til 1888 hadde barna (bortsett fra de i Huglen) gått på skole på Nesna tettsted. Deretter hadde de skole i våningshuset på Haugen «Håjæskolæ» fram til skolebygget sto ferdig i 1898. Huset på Haugen står fortsatt.

Bygdefolket fikk selv bygd fastskole, og eide den. Kommunen overtok skolen i 1923. Bygningen ble solgt og revet da kommunen på slutten av 1960-tallet besluttet å bygge ny skole på Hugla (Gården, s. 243). Barna i Huglen gikk i omgangsskole delvis sammen med elever fra Horn på Løkta og Alsøy. Et par år var omgangsskolen i våningshuset på Vollen i Huglen, men for det meste gikk barna fra Huglen på skole på Horn. Våningshuset på Vollen er borte. Fra 1895 tilhørte gårdene i Huglen samme krets som resten av øya.

Skole fra 1960-tallet
Nyskolen var tegnet av arkitekt Toft fra Mo i Rana. Skolen ble nedlagt i 2008. Bygningen brukes nå til turisme, Hugla camp og overnatting.

Hugla skole bygd på 1960-tallet, og nedlagt i 2008.

Nesna Fastland

Klokkergården, Movegen 22
Det første faste skolehuset (1828-004-017) på Nesna ble bygd i 1823 som skole og klokkerbolig. Klokkergården fungerte som folkeskole fram til 1886, da ble en ny skole bygd på nabotomta. Men klokkeren bodde fortsatt der fram til 1921, og skoleinternatet var i bruk fram til 1890-tallet. I tillegg var det periodevis privat sykehus og bokhandel i huset.

Fra 1936 til 1940 hadde Nesna Sanitetsforening sykestue i bygget. Under okkupasjonsårene brukte tyskerne bygningen som bolig, delvis også som lasarett. Etter krigen ble Klokkergården utleiebolig. En rekke forskjellige beboere har holdt til i bygget, de fleste lærere, men også andre kommunale leietakere og studenter.

Klokkergården er et typisk tømret nordlandshus, med rektangulær bygningskropp, uten vinduer i kortenden og med den karakteristiske lave andre etasjen hvor vinduene er mindre enn de i første etasjen og plassert rett under gesimsen. Ytterdøra står midt i bygningskroppen på langsiden foran, uten påbygg. Rominndelingen var basert på en tredeling, med to stuer, en på hver side av midtpartiet.

I 1853 ble Klokkergården reparert og noe ombygd. I 1863 var den blitt for trang, og en påbygging ble gjennomført i høyden. Torvtaket ble skiftet ut med teglsteinstak, som var blitt mer utbredt i Nord-Norge rundt 1850. Seinere har bygningen også fått et tilbygg på baksiden og en liten kjeller.

Klokkergården ble utvendig restaurert i 1995 i forbindelse med at den var Nesna kommunes bidrag til prosjektet *«Fotefar mot nord»*. Utgangspunktet ble da tatt i bygningen slik den var rundt 1900.

I hagen står et uthus i 1 ½ etasje av ukjent årgang. Omtrent halvparten er tømret. Nede er det fire rom, inkludert en utedo. Taket består av metallplater. Vinduene ble skiftet ca. 2004.
I 2000 overtok museet på Nesna forvaltningen av bygningen, som eies av kommunen. Dette er den eldste bevarte fastskolen på Helgeland.

Klokkergården fra 1923 er den eldste bevarte fastskolen på Helgeland.

Lærerskolen

Da den private lærerskolen på Nesna startet opp høsten 1918 hadde ikke skolen egne lokaler. Undervisninga foregikk i stedets folkeskole. På ungdomshuset i Strandlandsvegen sørget ungdomslaget for gymnastikksal og møterom for elevlaget. Prestegården fungerte som elevkantine. Fra høsten 1920 leide Nesna Lærerskole, som den da het, også lokaler i det nybygde huset til familien Johansen.

Den handlekraftige eieren og rektoren Ivar Hjellvik tok saken i egne hender. Han kjøpte gården Sørvollen av ordfører Møller Zahl Hauknes. En del av jorda ble solgt videre. Det var likevel mer enn nok igjen til et stort skoleanlegg med romslig park. Gårdens våningshus ble pusset opp og gjort om til en standsmessig rektorbolig.

Arkitekt Lars Solberg tegnet anlegget. Solberg benyttet gjerne stiltrekk fra 1700-tallet. Et anlegg i Sverige skal ha vært utgangspunkt for lærerskolen på Nesna, men det er usikkert hvilket. Hjellvik ønsket en skole stilmessig inspirert av engelske kostskoler, og slik ble det.

Allerede høsten 1920 sto internatet klart. Kun jenter bodde der, derav navnet jenteinternatet. Høsten 1921 kunne de tre andre bygningene tas i bruk. De fire frittstående husene var plassert rundt et firkantet gårdsrom. De hadde ulike funksjoner, og var ikke like i utforming og

størrelse, men med klare fellestrekk. Hovedhuset hadde setteritak, tre etasjer og kjeller. Det var større enn de andre tre, og dominerte i kraft av sin størrelse, høyde og markerte tak. Mot vest sto en toetasjes gymnastikksal med scene. Mot øst var internatet i to etasjer og med loft. Internatet hadde et takløft på den ene siden. Det slapp lys inn på loftet. I tillegg kom et lavere og enkelt uthus med utedoer og rom for oppbevaring av ved og koks.

Lærerskoleanlegget ble plassert landlig i grønne omgivelser.

Lærerskoleanlegget lå plassert grønt og landlig, noe tilbaketrukket fra tettstedet. Stilen, konstruksjonen og plasseringa gjorde at skolen framsto som en egen verden. Størrelsen og stilen var også annerledes enn andre hus i området. Den landlige beliggenheten på tidligere jorder ble forsterket av at skolen hadde eget potetland og kjøkkenhage. Etter hvert ble også park med alleer opparbeidet. I 1924 kjøpte staten den private lærerskolen med 60 mål jord, og gjorde den om til statsskole. Navnet ble Nesna offentlige lærerskole.

Fire bygninger fra ulike perioder utgjør i dag skoleanlegget.

Natt til 1. februar 1958 brant sløyd- og gymnastikkbygget. I 1960 sto et nytt 2-etasjes vinkelbygg med kjeller i betong ferdig. Snart hadde skolen igjen for lite plass. Arkitekt Nils Toft tegnet utvidelsen i 1975. Det gamle jenteinternatet ble revet, og i 1982 begynte bygging på den gamle tomta. Formell overtakelse fant sted 4. juli 1984.

Teglsteinbygget var i to etasjer med kjeller. På midten av 1990-tallet var det igjen prekært behov for mer plass. Rivning av deler av vinkelbygget begynte i januar 2004. Noen måneder seinere ble arbeidet med nybygget igangsatt. Det sto ferdig i mars 2006, og ble tatt i bruk i mai 2006. Flere rom i bygget fra 1985, hovedbygningen fra 1921 ble renovert. Siste større ombygging skjedde i 2011 da heimkunnskapssalen i teglsteinbygget ble omgjort til kjemilaboratorium. Kontorene i formingsbygget fra 1960 ble også pusset opp.

Av de fire opprinnelige husene står den staselige gamle hovedbygningen fra 1921 tilbake. De tre andre er fra 1960, 1984 og 2006. Høgskolekomplekset er nå en del av Nord Universitet. Det synliggjør endringer innen bygningshistorie, lokalhistorie, undervisnings- og skolehistorie. Der anlegget tidligere lå landlig tilbaketrukket fra tettstedet er det nå midt inne i det. Samtidig gjør parkområdet rundt rektorboligen at det landlige fortsatt preger anlegget.

Rektorboligen med stabbur og uthus, Sørvollen
Våningshus (1828-004-008), stabbur (1828-004-009) og uthus (1828-004-010) på gården Sørvollen ble satt i perioden 1865-1867 i forbindelse med utskifte. Brukeren Ole Nikolai Hansen og Kirsten Eliassen hadde bygslet bruket siden 1848. Ved utskifte ble husene flyttet fra fellestunet i området som kalles Zahlsgården og et par hundre meter sørover dit de nå står. Våningshuset ble trolig bygd nytt. Ny fjøs, uthus, stabbur, grishus, vannhus, vedskøt, stuebygning og brønn ble bygd.

Siden 1924 har eiendommen vært eid av staten, som en del av lærerskoleanlegget, og lenge bebodd av rektorer med familie. For omtrent 10 år siden pusset Statsbygg opp våningshuset. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Våningshuset på Sørvollen, trolig satt opp på eiendommen på 1860-tallet.

Vaktmesterbolig / Konsultatet
Huset ble bygd som vaktmesterbolig på 1960-tallet. Sigurd og Ella Hansen bodde først i huset, deretter Anders og Hanna Herset. Siden ble bygningen utleid som bolig. En periode holdt Studentsamskipnaden til her. Eiendommen ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Lektorboligene
Moe og Langset sine hus fra 1923 (SEFRAK), og Arnekleivhuet er nevnt under bygningsmiljø. De tre hvitmalte husene i Sørvollvegen går under fellesnavnet lektorboligene, og står som eksempler på hvordan opprettelsen av lærerskolen har påvirket stedet Nesna, også bygningsmessig. De er godt vedlikeholdt, og har beholdt sitt særpreg som staselige villaer. De ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Lærerboliger
Leiligheter i 2 to-etasjes bygg beregnet på utleie til lærere. De ligger innenfor kommunal hensynssone for bevaring av bygningsmiljø.

Elevheimen
Nesna lærerskole var den første lærerskolen i landet som fikk tildelt midler til oppføring av studentboliger. Det første hybelbygget stod ferdig høsten 1964. Skolen hadde da vel 250 elever fordelt på sju klasser. I 1968 hadde Nesna Elevheim 130 hybler og seks små familieleiligheter. Det skjedde en videre utbygging på 1970-tallet og 1990-tallet slik at boligstiftelsen disponerte til sammen 298 boenheter. Bygningsmassen eies av kommunen.

KVN
Kristen videregående skole Nordland startet opp i 1991. Siden oppstarten har skolen vokst kraftig, både i elevtall, stab og bygningsmasse.

Engen skole, Nesnastranda
Engen skole ble bygd i 1921/1922 etter at barna hadde gått på skole i diverse bondestuer. Skolehuset var i 2 ½ etasje. Det inneholdt to skolerom, et oppe og et nede. Leiligheten for læreren var i den ene enden, over to etasjer. Skolen ble revet i 1959/1960. Den var bygd av plank. Det brukbare materialet ble gjenbrukt som forsamlingshus, men slik at alt ble tatt ned og så ble nytt bygg satt opp. Denne bygningen står ennå, og er privateid.

Forsamlingshuset på Engen er bygd av materialene fra den gamle skolen.

Tufter etter bosetting

En lite synlig, men svært spennende, type kulturminner er tufter. Rester av tomt og grunnmur etter hus og bosetting kan ha mange interessante historier knyttet til seg. Husene ble i en del tilfeller tatt med når folk flyttet. Da sto kun grunnmuren tilbake. Tuftene kan være vanskelige å få øye på, overgrodd av vegetasjon. Noen ganger er også steinene fjernet, gjenbrukt i låver eller andre byggverk og gjerder. Trær og andre planter som rips og rabarbra kan indikere tidligere boplasser.

Tomma

På Lomøya finnes to hustufter. Det skal være tufter etter et samisk bosted på Storøya i Alsøy. I ei vik på Offersøya i Husby finnes rester av grunnmur med rogn rundt.

Handnesøya

Husmannsplassen Strupen
I lia ovenfor Dilleren finnes levninger etter husmannsplassen Strupen, som tilhører Handnesgården. Strupen ble aldri egen gård, men nedlagt og fraflyttet i mellomkrigstida. Ved inngangen til enga i nordvest står steinbygde grunnmurer etter et bittelite våningshus og en enda mindre fjøs. Slåttemarka og steingjerdet er også kulturspor (Berntsen, s. 53-55). Området er nokså gjengrodd av skog.

Juvika
Juvika er en gammel husmannsplass på østsiden av Handnesøya. Plassen har vært bebodd i perioder fra 1600-1700-tallet fram til 1959. På 1800-tallet lå den lenge øde. Hustuftene ligger inne i skogen, mellom sitkagran som ble plantet på 1950- og 1960-tallet. De kan være vanskelige å finne for den som ikke er kjent. Fjøsen var en solid steinfjøs. I tillegg til fjøsmuren står tufter etter våningshuset, jordkjelleren og muligens et skøt. I dag brukes stedet til fritidsformål (Berntsen, s. 45-47, Silja Hines).

Handsteinhagen
Lensmann Jens Eliassen på Nesna kjøpte bruket Hagen i 1832. Trolig var jorda først beite for dyrene på Handstein eller reinhage, oppsamlingssted for rein før svømming over til Sila i Sjona. Bruket ble drevet av bygselmann fram til 1850. Da kjøpte brukeren på Indre Handstein det. Den tidligere leilendingen ble strandsitter (Hansteen 1970, s. 52). Handsteinhagen er lett tilgjengelig via vei og sti. Underveis passeres flere mosegrodde steingjerder.

Sauraholmen
Mellom fastlandet på Nesna, Hugla og Handnesøya ligger den lille flate Sauraholmen. Holmen var bebodd fra 1852 til 1919. Da Sauraholmen ble bosatt i 1852 tilhørte den storgården Saura på Handnesøya, og hadde blitt brukt som beiteland. Holmen var først husmannsplass, deretter fra 1872 bygselbruk og fra ca. 1907 selveiergård. Beboerne hadde både ku, sauer og gris. De dyrket rug, bygg og poteter. Fisket hadde mye å si, og husfaren var en dyktig høvedsmann. Han eide også sin egen storbåt, det vil si åttring eller fembøring, som nok ble brukt på lofotfiske. Bygningsmassen besto av bolighus, fjøs, uthus og eldhus. Sauraholmen ble fraflyttet i 1919. I 1923 ble holmen fredlyst som egg- og dunvær. Familien

Walnum kjøpte holmen i 1926. Den ble en periode brukt til slåtte- og beitemark, deretter som beiteland for sauer.

For sjøfarende ligger Sauraholmen utsatt til. Både fritidsbåter og hurtigruta har gått på grunn der. I tillegg har det opp igjennom årene vært flere kullseilinger i nærheten. Ei fyrlykt ble satt opp på holmen allerede i 1895. Det var et lite hvitt jernhus, Samtidig kom ei tilsvarende lykt opp på Saura. Sommeren 1935 ble begge disse lyktene forsterket.

I dag finnes få spor av bebyggelsen på Sauraholmen. Men rester av brønnen er tydelig, og spor etter husene anes såvidt. Man kan også se at det har stått lykt og lyktehus der. Nåværende lykt står like nord for holmen. Den ble satt opp i 1995. Lyktene og lyktehusene på Sauraholmen og Saura ble da tatt ned.

Sauraholmen. Holmen var bebodd fra 1852 til 1919.

Handnesholmen

Den flate, gresskledte Hanesholmen ligger et kraftig steinkast fra sørspissen av Handnesøya. Mellom Handnesholmen og gården Handnes er det ei bra havn. Her er også dagens fergeleie. På denne lille holmen rett ved Handnesøya, bodde det tidlig på 1900-tallet en familie.

Holmen er liten, dårlig egnet for bosetting, men god som beite til kyr og sauer. Den lå under gården Handnes og ble brukt som beite for dyrene der. I 1906 kjøpte ekteparet Rudolfsen den, og bosatte seg på holmen. Husene på holmen brant flere ganger, og familien bodde periodevis på Handnes. I 1926-1927 flyttet de til Nesna tettsted, seinere tilbake til Handnes.

Sønnen Oskar fikk flyttet et tømmerhus fra Alsøy på Tomma til Handnesholmen. Planene var at den nyetablerte familien skulle slå seg ned der, men de flyttet til Tomma, og holmen var fortsatt ubebodd. Oskars eldre bror Rudolf Rudolfsen med kona Vedis med barn bodde en kort periode på holmen. Rett før jul 1941 flyttet de til Handnes. Familien bodde også på Dilleren på Handnesøya, før de bosatte seg for godt på Skeivstad på Tomma.

Huset Oskar hadde fått flyttet til Handnesholmen ble tatt ned rundt 1943-1944 og satt opp igjen i Storvika på Forsland på Tomma. Dette ble heimen til Oskar med familien. Huset står ennå. Det er påbygd og forandret.

Siden 1941 har ingen bodd fast på Handnesholmen. Den ble igjen beiteland for kyr og sauer. Værene blir blant annet plassert ut der. Holmen har et naust, kjørerampen til ei låvebru står, og det er ei nyere fyrlykt der.

Hugla

Enga
På nordvestsida av Hugla vitner gammelt åkerland og solide levninger av grunnmur i et skrånende landskap om bosetting. Enga har trolig hatt sammenhengende bosetting fra seinest midten av 1500-tallet til den ble nedlagt og fraflyttet i 1952. Allerede rundt 1500 ble Enga et eget bruk. I 1900 hadde gården 20 beboere fordelt på tre hushold. Til langt ut på 1900-tallet bodde opp mot 30 innbyggere i Enga. Dette var inkludert husmannsplasser som Svaleng, og strandsittere. På 1900-tallet bidro laksefiske med kilenot til gårdens inntekt.

Grunnmuren etter fjøsen på Enga er godt synlig fra sjøen.

Ett av husene i Enga ble flytta til Sauraholmen og videre derfra til Skeivstad på Tomma hvor det ble satt opp over en bekk. Våningshuset ble solgt, revet og flyttet til Vikaneset, oppbygd i 1960 som bolighus for Johan og Tordis Otting. Deler ble også brukt til et annet hus i Vik. Fjøsen ble til et naust i Finnvika på Tomma (Jenssen 2015, s. 20-21).

Engavørren
Det skal være en steinvørr / steinmur (vør) i fjæra ved Enga (Gården 2010, s. 310).

Ørnneset
Ørnneset ble husmannsplass i 1852, tilhørte Enga og ligger sørvest for denne. Ved fraflyttinga rundt 1920 ble våningshuset revet og flyttet til Tomma. (Jenssen 2015, s. 421). Tuftene er fortsatt synlige. Støa etter Benjamin Mortensen som bodde der kalles fortsatt «Benjaminstøa».

Djupabakken
Husmannsplassen Djupabakken lå nokså nært tunet på Enga, rett ved ei lita bukt. Plassen ble bosatt fra 1871, men fraflyttet allerede i 1883. Våningshuset ble revet i 1901 og satt opp i Finnvika i Hugla (Jenssen 2015, s. 422). Tuftene skal fortsatt være synlige.

Høgåsen
Høgåsen var fra 1873 en husmannsplass under Vik. Resten av hustufta er fortsatt synlig. Den noe sammenraste jordkjelleren finnes i bakken ved hustufta. Nede ved sjøen utgjør Antonstøa et minne etter husmannen Anton som bodde her, og dreiv fiske.

Nesna fastland

Blomkvisten
Husmannsplassen ved Olabergan ble etablert på prestegårdsjord på 1870-tallet av svenske Nils Petter Blomqvist og kona Gjertrud fra Hemnes. De fikk sju barn. Blomqvist livnærte seg som blikkenslager og kjeleflikker. Familien utvandret til USA på begynnelsen av 1900-tallet. Plassen ble overtatt av Ole Andersen og kona Gjertina. Det er trolig derfor navnet er Olabergan. Husmannsplassen ble solgt som tilleggsjord til Elvenes rundt 1930. Tuftene etter det lille huset og fjøset er fortsatt synlige.

Tuftene til Blomkvistplassen ligger rett ved Olabergan.

Hinderåga
På denne gården på nordsiden av Ranfjorden, under stupbratte fjellsider, lå en gang gården Hinderåga. Innbyggerne på fjordgården opplevde i løpet av årene flere ulykker. På begynnelsen og slutten av 1800-tallet skjedde to regelrette tragedier. Hinderåga var en gammel gård, trolig bosatt fra begynnelsen av 1600-tallet, muligens tidligere. Navnet kom av elva med samme navn som renner bratt ned fra fjellet mot sjøen, gjennom kulper, forbi en liten dal. Husene lå langs denne elva; våningshus, fjøs, uthus og etter hvert jordkjeller. Nede ved sjøen sto naustet med båtene. I dag er kun tuftene tilbake. Ei hytte er bygd etter krigen.

Harald Austvik, eier av gården Strand, kjøpte i 1924 Hinderåga etter ei enke. Hinderåga har siden vært ubebodd. Våningshuset ble revet på begynnelsen av 1930-tallet, og satt opp på Sellåt på Tomma. Utmarka har fungert som beite, mens innmarka ble plantet med gran. Austvik familien solgte siden Hinderåga til familien Sommero, som eier Strand på Nesna.

I dag oppfattes Hinderåga som utilgjengelig og ensom. Det er rundt ¼ mil, til nærmeste nabo, Hammerø på Strandlandet på Nesna. Hinderåga er veiløs, og har alltid vært det. Skal man derfra til Hammerø landeveien, må et nokså ulendt fjellområde gjennom skog og kratt forseres. For den korteste veien kan ei fjellhylle langs flåget følges. Før veiutbygginga skjøt fart på 1900-tallet, var imidlertid fjorden hovedferdselsåre, og gårdens beliggenhet mer sentral.

Skoglund
På Skoglund mellom Handåberget og Handå finnes tufter etter en gård. De ligger i et skogholt rett ovenfor en åker.

Skogshaugen
På Skogshaugen på Skog på Nesnastranda er rester etter en gammel bosettingsplass. Gerhard Kristian Lund Skog (Johannesen) (f. 1895, d. 1973) og Anny Bernhof Jentoftsdatter (f. 1901, d. 1970) bodde der. De to var naboer, giftet seg i 1918 og fikk sju barn. Sønnen Anfinn Skog overtok bruket. Haugen er inngjerdet og brukes i dag til beite. Men rester av grunnmurene etter husene er så vidt synlige i form av stein, rester av takstein, trær m.m. På nedsiden av hovedveien står en eldre potetkjeller som har tilhørt dette bruket.

Rester av grunnmurer og takstein på Skogshaugen.

Dalan
I Dalan, som ligger mellom Langset og Einmoen var det også et småbruk. Alle husene er flyttet derfra, men muligens finnes det tufter. Tidligere gikk veien mellom Langset og Einmo opp forbi huset her. Bruket hadde tømmerhus og et lite fjøs. I 1949 tok familien Bratbak huset med seg og flyttet til Nesna tettsted. Det står i Blomstervegen 1.

Kystkultur

Med kulturminner knyttet til kystkultur menes ofte fartøy og sjørettet næring og aktivitet, men begrepet spenner atskillig bredere og mer dynamisk. Kysten kan defineres som en rand ytterst mot havet eller et bredt belte som inkluderer et større område. Kystkulturelle kulturminner blir i vid forstand alle spor etter mennesker langs kysten. Kystkultur vil dermed inkludere tradisjoner og dagens liv for mesteparten av befolkningen.

Kulturminner og kulturmiljøer som gjerne forbindes med typisk kystkultur er blant annet fiskevær, fyrstasjoner, sjømerker, kaianlegg, brygger, fartøy og båtvrak, naust, rorbuer, handelssteder, sildoljefabrikker, fiskehjeller, kystgårder og dunvær. Dette er eksempler på opplagte minner etter samferdsel og næring knyttet til fiskeri og fangst i kystnære og fjernere farvann. Slike anlegg eller objekter er gitt en tydelig kystkulturell identitet. Havet fungerer som en stor transportåre. Det binder sammen og åpner for kontakt og impulser, men fungerer samtidig som skille og isolasjon. Båten er i så måte grunnleggende for transport og næringsutøvelse, og et svært innlysende kulturminne. Fortsatt foregår mye transport sjøveien.

Sporene etter fiske og båtbruk på Nesna er i hovedsak havner, kaier, brygger, støer, naust og isdammer. Naustene er for det meste av nyere dato. De ble reparert og byttet ut etter hvert som de ble utslitt eller for å tilpasse bygningen til båttypen. Større brygger og storbåtnaust er i mange tilfeller borte. De nyere naustene har som de gamle blitt satt opp av gjenbruksmaterialer slik at f.eks. gammelt tømmer kan gjenfinnes. Stedsnavn som viser til fiske og båtbruk er også kulturminner. Ei jettegryte i berget i Mikkelvika på Feøya skal ha blitt brukt til barking av garn (Jenssen 2015, s. 413).

Isdammer

Isdammer for frysing av fisk fantes flere steder. En slik dam fantes i Jakobhaugen på Storvollen på Alsøy på Tomma. Den ble etablert på begynnelsen av 1930-tallet, og er i dag overgrodd men fortsatt synlig. Isdammen i hagen på Husby hovedgård på Tomma er også bevart. Rett ved butikken på Saura på Handnesøya ligger et lite vann som om vintrene ble brukt som ressurs for is til frysing av fisk. Trolig fra 1930-tallet til ca. 1970-tallet. Barna gikk på skøyter der. På Vikholmen på Hugla var det også isdam.

Stø, naust og brygger

Fram til noe inn på 1900-tallet dreiv de fleste hushold i Nesna fiske i tillegg til småbruket, og de brukte båt til transport. Langs havkanten lå en rekke støer, til dels vanskelig å få øye på i dag. På Lomøya på Tomma vises minst ei stø. Hjartøyan ved Tomsvik var et velkjent ankringssted langs leia. Her ble også jekter tatt på land. Ei nyere brygge for fritidsbåter er satt opp. Trolig finnes det rester av eldre støer der.

På «innersida» på skjæret (Tollanesset) på Alsøy er det også stø. Den var fortsatt i bruk på 1940-tallet, og hadde lunnene i behold lenge ut i etterkrigstida.

Skeivstad har flere støer, mer eller mindre tydelige. Samtlige naust der har tilknyttet stø. Et sted på bergan nedenfor husene, der høgspentkabelen kommer på land, kalles Kjerkestøa. Det går ikke an å fortøye båter der. De ble dratt på land. Denne støa ligger imot Storsjona. Mer mot sørøst ligger Trongstøa, en smal åpning i berget. Bukta nærmest hovedveien på Skeivstad har også flere støer. På Forsland er det rester av ei storbåtstø. I dag står rundt 100 naust og brygger langs sjøkanten på Tomma, for det meste naust og de fleste av nyere dato. Et par

eldre, mindre naust finnes fortsatt på Skeivstad og i Hambrusen i Husby, likeens to eldre brygger i Husby og tre på Alsøya.

På Skeivstad står fem naust. Naustet til Sørgården ble som nevnt bygd av materialene etter et eldre nordlandshus. Rett ved står et stort nyere naust. På Stranda er to naust, det ene (Mikkelborg) av eldre årgang. Det andre er nyere. I tillegg står et naust mellom Stranda og hovedvegen, rett ved der naustet til Jens og Kristine sto. Naustet er påbygd i flere ender. Det har flere eiere og er en del av en gammel eiendom.

Handnesøya har rundt 50 naust. Sannsynligvis er de fleste av nyere dato. Det finnes mange støer på Handnesøya som fortsatt vises. Blant annet har Nyheim tre støer; Medtistøa hvor naustet til Nikolai Karlsen sto, men hvor det nå er et snøskur. Innertøa der det nye naustet (fra 1991-1992) står. Ytterstø hvor ei nyere hytte er bygd.

Naust på Ørnes på Handnesøya.

Til Jektvika på Hugla er det knyttet sagn om ei strandet jekt fra Bergen. Men det kan også ha vært ankringsplass/landingsplass for jekt. På stedet sto storbåtnaustet til Sørgården i Huglen.

På Bryggeberget på Hugla var det sjøplass for storbåtnaust, seinere brygge for Ner-Remman (Gården, s. 312). Her er rester av steinpilarer. Båthella er et flatt berg for å dra opp båter på når man var på fiske- eller bærtur.

På Gammelnausttofta på Hugla finnes ei tuft etter gammelt naust (Gården, s. 312). Naustet på Nordbostad (1828-003-013) er bygd før 1900 (SEFRAK). Det er av trevirke med plater av

bølgeblikk mot sør og nord, ellers fasade av trepanel. Ny fasade mot sør i 1970. Taktekke består av plater som ble påmontert ca. 1950.

Naust på Hugla.

På Hallandsvollen skal bord av ei strandet jekt som lå i Vikafjæra ha blitt brukt til bygging av et naust. Rester kan sees i gulvet (Gården, s. 112). Til Gården hørte et storbåtnaust, som på slutten var ett av de siste på øya. I 1961 ble det revet og bygd opp i kortere variant (Gården, 27).

Antonodden var landingsplass for Anton i Høgåsen, nord for Finnvika på Hugla. Antonstøa ligger litt nord for Haugland, og ble brukt av husmannen Anton på husmannsplassen Høgåsen under gården Vik (Gården, s. 159).

Benjaminstøa er på Ørnnesplassen på Ørnneset sør for gården Enga. Benjamin Mortensen var den siste husmannen på Ørnneset, og dro færingen sin i land i denne støa (Gården, s. 51 og 162). På Hugla finnes også spor av båtbygging. Gammel Otting (Johan Otting sen.) bygde rundt 1950 færinger og minst én liten motorbåt på Vikaneset. Naustet hvor han bygde båtene skal fortsatt stå. Eiendommen ble opprettet i 1955. Bolighuset på gården ble bygd av materialer fra våningshuset på Enga.

Den store støa på Refsneset er nevnt under bygningsmiljø. På Nesna tettsted finnes også naust langs sjøkanten nedenfor Strandvegen til Refsneset, og på og ved Havblikk camping. På Nesnastranda og Strandlandet var naustene knyttet til gårdene, og er det til dels fortsatt.

I «Vågjen», Langsetvågen, står fire naust som tilhører Langsetgårdene. De to eldste naustene tilhørte Nergården og Fagertun, og er trolig fra slutten av 1800-tallet. De er bygd på samme måte, i reisverk. Fagertun sitt skal være bygd av trevirke fra Korgen. Noe av den originale bordkledninga er bevart. Også naustet som tilhører Oppegården er gammelt, med noen veldig fine tredetaljer. Det kaltes for Arthur-naustet, etter den tidligere eieren. Ved bekkefaret står et nyere naust, bygd på 1970-1980-tallet.

Fortøyningsringer og -bolter
Fortøyningsringer og bolter etter garnsett finnes blant annet på Tomma på Forsland, Skeivstad, i Finnvika og Sellåt. Lang sjøkanten på Skeivstad er fortøyningsringer og bolter på berget i Nubben, Peilen, Trollbotnet, Sauberget og Sjåhågen.

Fortøyningsrester i Finnvika på Tomma.

Steinkjerringa på Rognklubben
Steinkjerringa på holmen Rognklubben rett utenfor Nesna tettsted ble bygd i 1886 /1887. Denne steinvarden er et dagmerke for navigasjon til sjøs, 3,5 meter høy og 11,7 meter i omkrets. Jernstanga med «arm» i toppen viste inntil vinteren 2020 retning mot seilbar lei. Da blåste den ned. Sjømerket eies av Kystverket.

Den eneste bevarte Steinkjerringa i Nesna står på Rognklubben.

Fyrlykt
På Handnesholmen står ei nyere fyrlykt. Den gamle fra 1895 er for lengst skiftet ut. Fyrlykta øst for Sauraholmen ble revet og ei ny bygd i 1995. Etter oppstart av denne lykta ble lyktene på Saura og Sauraholmen fjerna.

E-hus
På Feøya finnes ca. 30 små steinhus for ærfuglen. Slike steinhus har også vært lagd på Nordbostad og Vikholmen. På Nordbostad på Hugla er også noen hus igjen.

På Tomma ble Skeivstadøya og noe av Skeivstad fredet som egg og dunvær i 1881. På berget i Nessa på Skeivstad var det e-hus av stein og heller. Området er noe gjengrodd av sitkagran, storfe har beita der og det er usikkert om det finnes rester av e-husene.

E-hus av stein fantes på Skjæret, Jakobhaugen, Valahaugen og i bakken mot naustet på Alsøy på Tomma. De fleste har ramlet ned, men noen står. Et er i støa og et på Valen ved veien (Johansen 2010, s. 149).

E-hus på Feøya.

Samiske spor
Som andre steder langs Helgelandskysten er de samiske sporene vanskelige å få øye på. Stedsnavn kan være en kilde. Det skilles mellom norske navn som forteller om samisk tilstedeværelse og fornorskede samiske navn (Jenssen 1998, s. 364-365).

Både fastlandet på Nesna og øyene var i bruk av samene til reindrift. På fastlandet finnes steinkonstruksjoner som tolkes som spor av villreinfangst. Et slikt fangstgjerde på Nesnakjølen er registrert og vernet av Sametinget. I tillegg er et bogastelle i Munnarhølen ved Langsetelva vernet og bevart. Begge disse kulturminnene er nevnt i vedlegg 1. Andre steingjerder er registrert av Sametinget, men ikke vernet. Disse er tatt ned nedenfor. Øvrige kjente spor etter samenes virksomhet finnes ellers først og fremst i form av stedsnavn.

Seinest fra slutten av 1800- tallet ble øyene i Nesna brukt som vinterbeite for rein. Dyrene ble ført via fastlandet når de skulle på beite i øyene. Reinsømmen foregikk via Langset og

Refsneset på fastlandet over til øyene. Fra Refsneset til Finnvika på Hugla, fra Velsvåg i nåværende Leirfjord via Feøya til Nordbostad på Hugla og fra Huglen på Hugla til Horn på Løkta (Jenssen 19098, s. 567). Mellom Svalengneset på Hugla og Dillern på Handnesøya foregikk reinsøm. Fra Handnes på Handnesøya til Skeivstad på Tomma og fra Finnvika på Tomma til Risvær i Lurøy. Kortvarig beiting foregikk på Hjartøyan og Lomøya på Tomma. Reindriftssamene hadde sine faste telt- og kåtesteder. På Tomma var det trolig i Finnvika, men både Finnvika og Finnvikdalen er eldre navn nevnt fra før det som tolkes som reinnomadismens tid. Rundt århundreskiftet bodde nomadene også på Øvre Forsland. Samene bodde hos lokalbefolkningen under flyttingene.

Tomma

Kota-moen i Forslandsdalen
Det skal i perioder ha bodd samer i Forslandsdalen. Stedet som heter Kota-moen ved Forslandsvatnet kan ha vært boplass (Johansen 2010, s. 139-141). Det skal finnes rester av denne. De siste beboerne flyttet visstnok til Alsøyvalen. I 1773 døde ei samisk kvinne i «Tom-dalen». Dattera hennes var gift med en husmann på Alsøy (Jenssen, 1996 s. 109).

Lasse-gamma
Lasse-gamma var navnet på en boplass ved sjøen sør for Storvika i grenseområdet mellom Forsland og Skeivstad. På 1840-tallet fikk en same sette opp en jordgamme her (Jenssen 1998, s. 365). Stedsnavnet Lassebakkan er eneste minne.

Gammetufter på Storøya på Alsøya
På Storøya ytterst på Alsøya skal det være tufter etter et samisk bosted (Johansen 2010, s. 139).

Klevensteinen
Denne særpregete, kløyvde steinen i utmarka på Tomeide tolkes også som en samisk offerstein (Jenssen 2018, s. 456).

Rester av jordgamma i Finnvikdalen
Den sju meter høye gamma ble satt opp i 1995. Kommunen og grunneieren samarbeidet om prosjektet, og området ble tilrettelagt for friluftsliv. Gamma skulle settes opp under OL på Lillehammer i 1994, men tilfeldigheter gjorde at den istedenfor havnet på Tomma året etter. Gamma ble bygd av Ingvald og Leif Jåma med hjelp fra grunneieren Per Inge Bentzen. Den har forfalt de siste årene (Berntsen, s. 81).

Handnesøya

Finnkonsletta ligger ovenfor Saura på Handnesøya, 450 moh i skrått terreng. I dag beiter okser der. På fjellet ved Handsteinelva ligger Finnmyra. Ifølge Hansteen beitet hester her i eldre tid. Navnet Finnmyra kan også ha kommet av at reindriftssamene bruket stedet som rasteplass. Men Hansteen presiserer at det ikke var kjent da «så det må ha vært lenge siden» (Hansteen 1970, s. 49).

Gårdsnavnet Riksen på Handnesøya nevnes allerede i skattemanntallet av 1610, og kan ha samisk bakgrunn. Sørsamisk Rihseg betyr vintervei eller flyttvei. En reinsøm gikk fra Langset

til Øbø. Samene fraktet rein forbi Riksen videre til reinsøm på Handnes (Jenssen, 1994, s. 126).

Jordgamme ved Storvatnet, Handnesøya
Gamme ble bygd på 1990-tallet under ledelse av gammebyggerne Ingvald og Leif Jåma for Handnesøya utmarkslag. Den står åpen og bruken er gratis.

Hugla

Finnvika
Denne vika i grensen mellom Vik og Nordbostad var landingsplass ved reinsvømming. Fra Refsneset på Nesna ble reinen svømt via Rognan til Hugla. Samene bodde hos husmannsfamilien i Finnvika. Også denne plassen er fraflyttet. Ingen bygninger står igjen.

Nesna fastland

Ledegjerde/fangstlokalitet, Nesnakjølen
Ledegjerde på Nesnakjølen, i sørhellinga vest for Nesnafjellet er ca. 120 m. langt og består av rundt 250 steinheller. Det er datert til dørreformatorisk tid, registrert og vernet av Sametinget 5. september 2019.

Ledegjerdet ble fredet høsten 2019.

Finnglunthaugen
Haug ved Einmonen på Nesnastranda.

Middagssletta
Ei slette bak/ovenfor Storhaugen mot Sjonfjellet hvor reinen ble samlet på vei fra Sjona til Langset. Reinen kalvet her. Anders Tanke Fagertun (f. 1906) fortalte sønnen John Fagertun at han husket dette fra barndommen.

Bogastellet
Bogastelle er skjulested for skytterne som satt klare for å skyte reinen når den kom langs gjerdet. Bygd opp av stein. Dette står øverst ved Langsetelva. Ved registrering rundt 1990 var det to, nå står ett tilbake. Bogastellet kan sees i sammenheng med steingjerdene i området. Det er fredet som samisk kulturminne.

Det ene bogastelle ved Munnarhølen står fremdeles.

Steingjerdene på Nesnastranda
Tre større steingjerder er registrert på Nesnastranda. Det ene gjerdet måler ca. 100 meter, og ligger i Langsetmarka. Ett gjerde på Remmen er ca. 1100 meter. Midtpartiet av dette gjerdet er i stor grad forsvunnet på grunn av ras. Ett gjerde i Hersetmarka strekker seg omtrent 800 meter. De to siste ligger i beiteområder. Gjerdene består av stein og steinheller av forskjellige størrelser. Deler av gjerdene har fungert som utmarksgjerder, men de kan være en del av et større fangstsystem hvor målet var å føre reinen oppover Munnarhølan ved Langsetelva der bogastellet ligger.

Det er ikke foretatt arkeologiske undersøkelser langs gjerdene. De er vanskelige å datere, men det kan finnes rester av menneskelig virksomhet ved gjerdet som kan si noe om alder. Siden fangstanlegg av denne varianten var i bruk helt til 1600-tallet er det minimum 400 år gammelt, sannsynligvis atskillig eldre.

Deler av gjerdet er svært mosegrodd.

Jakt, fangst, høsting og sanking

Det har vært jaktet på ryper, orrfugl, oter, røyskatt, rovfugl og annen fugl, hare og elg. Men få fysiske faste minner finnes igjen etter dette. Torvtaking er en form for høsting som har satt markerte spor.

Ørnefangerplassen

I ei steinur i fjellet mellom Eidabælgan og Finnvikdalen på Tomeide var murte steiner rundt en menneskestor grop skjulested for ørnefangere. Det hele ble dekket av greiner og kvister, fristende kjøttstykker lagt på toppen for å lokke ørna. Målet var å redusere ørnebestanden. Det ble fra 1848 utbetalt skuddpremier på ørn (Berntsen, s. 78-89).

Ørnefangerplassen skal ligge i denne steinura på Tomma.

Steinbu på Hugla

«Jakthytte» i form av ei lita steinbu i ei fjellrevne i nordhellinga av Hugltinden. Ingvald Just og Bjarne Rønning bygde den som ly for været når de jaktet (Gården, s. 78).

Torv

Torv var taktekkingsmateriale sammen med never, men også en alternativ og utbredt energikilde, særlig i trefattige strøk. Torvonna hørte med i årets rytme, som en del av virksomheten til gårdsbruket. Rester av torvtaking finnes flere steder i form av grøfter og hull. Ett av disse er ved Kvervan på Tomeide på Tomma. Der er torv tatt ut fra et stort område. På Lomøya og de mindre øyene rundt, som Lyngøya, finnes hull etter torvtakinga. På andre sida av en haug øst for kirkegården på Skeivstad er et stort område merket av torvtaking. I nærheten her ligger Torvhaugsletta.

På Hugla ble mye torv tatt på fjellet. Det ble torvet under Tinden, men også på Nermarka. På Hugla medførte torva uenighet om disponeringa i en slik grad at det endte i rettssystemet. Trettmyra, Hopamyra, Stormyra er bare Myra var navnet på området der skolen ligger. Brukerne fra Nordbostad tok torv i fellesskap i dette felles utmarksområdet. Myra ble på 1920-1930-tallet bosatt av to småbrukere. Rester av torvgrøfter finnes (Gården, s. 56 og 148-150). På Gårdsmyra og Håjamyra, vest og nord på Tverråsen, var det dype, fine myrer. Under en bergnabb overfor Nordavindsbakken ble torvsekker lagret. Toften hadde også sitt torvlager her, en torvskjå murt med steinvegger. Det skal ligge rester der. Ellers er alle skjåene borte. Kun tufter står igjen. I tillegg finnes noen takplater i form av banka oljefat i myra.

Spor i stein

Mange av kulturminnene som er nevnt er lagd av stein. Stein finnes lett tilgjengelig og var mye brukt. I tillegg er den solid, så sporene har holdt seg. Gjerder, låvebruer, murer, tufter i stein m.m. er solide saker og står igjen mange steder selv om den opprinnelige bruken har opphørt for lengst. Mye lokal stein ble brukt, og sporene etter uttaket vises i terrenget.

Tomma

Grensegjerder- og merker

Eiendommer ble merket ved at det ble hugget kryss i steiner og berg, eller grensesteiner satt ned, i tillegg til oppmåling og kompassretninger. Eldre grensemerker mellom eiendommene i Skeivstad finnes i form av innhugde korsmerker i stein og berg. På Forsland er det rester av et steingjerde mellom Storvika og Solbakken.

Kveldshugnad, hage

I 1920 ble et plantefelt anlagt ovenfor husene på Forslandshaugen. I plantefeltet opparbeidet Joakim Sørensen en lysthage, kalt «kveldshugnad». Det var steinbenker, steinbord og gjerde av stein og tre. Noe steiner med særskilt fasong ble satt opp til pynt (Johansen 2010, s. 14-15). I dag er området overgrodd, men ikke verre enn at det kan brukes.

Vassmannsstia

Vassmannstia er en steinsatt bratt sti fra Forsland mot Forslandsdalen. Den består av steiner lagt som trappetrinn i fjellet. Noen steder er også trestokker brukt. Trolig ble trinnene lagd for å forenkle transporten for folk og dyr som skulle på sommerbeite i Forslandsdalen, men ingen vet hvem som lagde trinnene. Stien var såpass solid at man kunne gå der med hest. Stien går under navnet Vassmannstia. I muntlig tradisjon heter det at den ledet opp til Vassmannen, kallenavnet på en mann som bodde i Forslandsdalen (Sørensen). Området den går gjennom er på kartet til Kartverket avmerket som Vassmannlia. I dag brukes stien til fritidsformål, og er blant annet en del av den skilta turstien opp til Tomskjevelen.

Vassmannstia fører opp mot Forslandsdalen.

Raurape

Denne stien med steintrinn fører også opp fra Forsland til Forslandsdalen, men er enklere lagd, kortere og mer overgrodd enn Vassmannstien. Joakim Sørensen lagde den, trolig i mellomkrigstida.

Steinrampe på Sellåt
Alt trevirke etter fjøsen som engang sto her er vekk, inkludert låvebrua av tømmer. Kun den solide innkjøringsrampen av stein er bevart.

Steinrampen er eneste rest av fjøsen på Sellåt.

Minner om gruvedrift
Våren 1895 var det gruvedrift med uttak av jernmalm på Forsland på Tomma. Tomma jernforekomster, som funnet ble kalt, ble oppdaget i 1894 av skjerperen I. G. Normann, men malmen var nok kjent tidligere. Det hele varte bare rundt ett år. Et omfattende anlegg ble bygget, blant annet med kjerrevei for hest og vogn.

Flere spor etter drifta finnes. Av selve gruva dreier det seg om et hull ca. 3 meter i diameter og knapt 50 meter dypt innover, rundt 80 meter opp i fjellsida på Forsland. Det er tydelige rester av steinveien som ble bygd for malmtransport med hest og kjerre fra gruva ned til sjøen, en lysning i skogen hvor kafeen sto, noen mindre steinhauger ved sjøen, fortøyningsringer og et par bolter i klippeveggen. Stien fra Forsland mot gruva er ikke merket, men når man kommer et stykke oppi ura er gruveinngangen godt synlig.

Gabbro Nor
Gabbro Nor startet sin steinknusevirksomhet på Tomma i 2001. Råmaterialet er forekomsten av Gabbro. Virksomheten er godt synlig for alle som passerer ferjeleiet på Tomma. Her har firmaet steinbrudd, knuseverk og utskiping.

Handnesøya

Esjebergan
Et område i fjellandskapet på Handnesøya består av myk, rødbrun kleberstein. Årstall inntil 200 år tilbake i tid er risset inn fjellet. Kleberstein kaltes også esje, og ble brukt til husgeråd som kokekar, skorsteiner m.m. Det er usikkert om Esjebergan fungerte som klebersteinsbrudd, men de innrissete navnene gjør at det uansett er et kulturminne.

Skiferbrudd i Juvika
På nordsiden av elveleiet, ca. 200 m. vest for innmarka til Juvika ligger en skiferforekomst. Rundt 1870 ble heller tatt ut herfra. Disse ble ført til Handstein og brukt som taktekke, muligens også til andre steder.

I forbindelse med NGUs Nord-Norge prosjekt i 1971 ble skiferforekomsten befart og undersøkt. Skiferen ble karakterisert som vanlig grå glimmerskifer, til dels småfoldet og kraftig oppstrukket, men ikke egnet til økonomisk utnyttelse.

Steingjerder
Rester av eldre steingjerder er bevart mange steder. På Saura går et gjerde mellom Sauragården og langs åkrene innover forbi kapellet, og et gjerde på tvers. Fra kapellet og mot Riksen står flere gjerder. På Øbø finnes også slike gjerder og vest for Litlsteiraelva går steingjerdet delvis rundt en åker.

Melkarsteinen, Saura
Om somrene ble kyrne samlet og melket her. Melka ble transport til gården med hest og kjerre. Melkarsteinen er et vanlig navn flere steder, blant annet rett ovenfor Nymoen mellom Handstein og Valla.

Maillerhågjen /Makjenhågjen, Handstein
En steinhelle ved Handstein hvor kornet ble tørket før maling (Hansteen 1970, s. 48).

Hugla

Låvebrua Feøya
Låven har mer eller mindre rast sammen, men den solide låvebrua står igjen. Ei tilsvarende låvebru finnes i Huglen.

Steinbrudd
På Hesthåjen på Vollen og på Fremmerhågjen på Hugla ble stein tatt til fjøs og lignende.

Steingjerder
Steingjerder står som grenser i utmarka mellom Vik og Nordbostad, Nordbostad og Halland og sikkert flere steder. Steingjerdet rundt deler av våningshuset på Feøya er inntakt.

Melkesteinen
Stein i Huglen hvor kyrne ble melket (Gården, s. 315).

Nesna fastland

Steinkirka på Mehus
På Nesnafjellet på Strandlandssida, før stigninga mot Hammerøtinden, sees konturene av veggene på ei gammel steinbu. Dette skal ha vært ei gjeterhytte.

Steinkirka på Nesnafjellet. Foto: Torill Risøy.

Tro og tradisjon

Tomma

Klevensteinen
Denne særpregete, kløyvde steinen i utmarka på Tomeide har fått flere fortellinger knyttet til seg. Én historie er at godseier og handelsmann Anders Christensen som ung møtte huldrefolket her. En annen at det er en samisk offerstein. Steinen ligger nord for tunet i Tomeide, og er synlig fra veien (Jenssen 2018, s. 456).

Klevensteinen er kløyvd i to.

Handnesøya

Klepptrollet
I Storkleppen mellom Handstein og Valla skal det ha bodde et eller flere troll.

Utburden i Valla-Kleivan
Utburd var gjenferd etter udøpte barn som ble drept eller satt ut for å dø. Ifølge folketrua fortsatte de tilværelsen som spøkelser der de hadde blitt satt ut. En rekke lokale fortellinger over hele landet omhandlet utburden. Det var ifølge tradisjonen en utburd i Vallakleivan. Et barn født i dølgsmål ble avlivet og gravlagt mellom Kleivan. På dette stedet var det ikke trygt å ferdes i mørket (Hansteen 1984, s. 82).

Skrømtet langs Dilra-kleivan
Den gamle gangstien gjennom bygda gikk i ulendt terreng opp Dilrabakkan. Tidligere mente man det spøkte der. En forbrytelse skulle ha blitt begått, og et hodeløst menneske dukket tidvis opp i skumringa (Hansteen 1984, 82-83).

Hugla

Trolldalen og Trolldalsvatnet
Sagn om en sjøorm er knyttet til dalen og vannet (Gården, s. 55).

Resæjygræ
Opp mot fjellsida står en svær steinblokk som fra en viss vinkel likner ei trollkjerring, ei «gygre». Steinen ble også brukt som uersméd (Gården s. 52 og s. 310).

Resen Ingebrekt
På en liten klatt med strandlinje, i et ellers stupbratt terreng hvor fjellet går rett i havet uten strandlinje, står en spesiell stein. Den har form som profilen av en mann i naturlig størrelse. Figuren kalles «Resen Innebrøkt» (Ingebrekt). Flere sagn er knyttet til han og hvordan han engang ble til stein (Hansteen, 1984, s. 81-82).

Navnet «Rese» kommer av ordet rise, altså troll. Området der steinen står heter også Ingebrekt. Det ligger på nordsida av øya og er lettest tilgjengelig med båt. Steinen var allerede for 50 år siden i ferd med å smuldre opp. Det ligger nå ei stor steinrøys med stein som har rast ut på neset, og det kan hende at den dekker steinen. Steinrøysa eller steinen ble brukt som «auarsmèd», merke under fiske etter uer.

Møteplasser og fritid
Møtesteder som hauger, sletter og plasser utendørs.

Fotballsletta Alsøy på Tomma
Sletta ble ryddet så man kunne spille fotball. Lærer Axel Berntsen var primus motor. Han kom som lærer sørfra i 1918 (Jenssen 1998, s. 275).

Friarvollen, Skeivstad på Tomma
Haug som fungerte som møtested.

Fotballbane på Hugla
Henry Antonsen og Olav Nygård Remman var i ungdomstida primus motorer for å få lagd en fotballbane. Denne ble opparbeidet på sletta ovenfor Håjasommarfjøsen. Siden ble sletta beiteområde. Rester av fotballbanen sees i form av et åpent stykke land.

Engahågsletta på Hugla
Ei slette nord for Høgåsen, ovenfor Finnvika, som ble mye brukt av ungdom til dans. Ungdommen lagde danseplatting her (Gården, s. 311).

Fremmerhaugen på Hugla
På Fremmerhaugen ovenfor Tofta var det en fin plass for dans på sommerkveldene. Ungdommen møttes til fest og moro på denne haugen (Gården, s. 17).

Bergsteinsletta på fastlandet
På anleggsveien opp til vannkummen på Nesna passeres ei slette som tidligere var et utfartssted for nesnaværingene. Bergsteinsletta hadde fått navn etter en svenske som bodde der på andre halvdel av 1800-tallet.

Johan Peter Bergsten var født i Stockholm, trolig rundt 1810 og døde på Nesna i 1893.
En gang mellom 1865 og 1875 bygde han ei lita stue langt fra folk, på ei slette som tilhørte gården Øvre-Nesna. Han livnærte seg som skredder, ved litt jordbruk og noe midler fra fattigkassen. Bergsten eide to kalver og en sau, og han dyrket litt poteter. Plassen han bodde på kaltes Tungaelv. Rett ved sletta renner en liten bekk, «Tungelva», som plassen hadde navn etter. Huset lå nokså nært denne bekken. Bergsten skal ha lagd vadmel av ull og til stampinga brukte han bekken. Han lagde klær av vadmelet og solgte dem. Muligens var han også skinnfellmaker. I 1893 døde han av bronkitt.

Der Bergsten hadde bodd var det en liten, flat åkerlapp. Denne sletta ble ett av tre utfartssteder på Nesna. På St. Hans, jonsok, 17. mai og andre sammenkomster møttes nesnaværingene der. Det var bålkaffe og matspleis. Ungdommen samlet seg til leik om kvelden vår og sommer. Speiderleir ble også arrangert på sletta. For å komme dit fulgtes en krøttersti bortover mot sletta. Seinere ble anleggsvei lagd i forbindelse med vannutbygginga, og veien kom til å gå over sletta. Lenge sto noen steiner på tomta, som kan ha vært rester av bygninger. Disse er nå borte. Det eneste som er igjen er navnet Bergsteinsletta.

Samferdsel og kommunikasjon

Før 1900-tallet fantes få veier. Havet var ferdselsåre og båten framkomstmiddel langs kysten. Det gikk stier og tråkk for folk og dyr her i området, men skikkelige veier manglet. Mengder av skogsveier, stier og liknende far finnes fortsatt i terrenget. Her nevnes kun noen.

Vei

Handnesøya
Den første skikkelige veien på Handnesøya ble bygd fra 1915. Det går en gammel vei fra Skaganes, og en fjellvei opp på Stokkahatten. Ellers er det flere gårdsveier, veier opp i fjellet og rester av gamle veistubber. Rett over tunet på Bysekkern går f.eks. den gamle gårdsveien mot Saura. På Sørstrand er det også spor av en gammel vei. På Handnesøya flere kilometer med eldre skogsvei, men mange av disse blir ikke vedlikehold og gror gradvis igjen.

Hugla
På Hugla var også de første bygdeveiene gangstier og en skrøpelig kjørevei for hest og kjerre mellom gårdene. Veien mellom Nordbostad og Halland ble bygd mellom 1908-1910, veien over Hopamyra på 1930-tallet og den gjennom Vikalia på 1950- tallet. Veien mellom Halland og Huglen ble påbegynt på 1930-tallet. Den sto først noenlunde ferdig i 1962.

Snarsgata var en opparbeidet fjellvei som forkortet kjøreveien til torvfjellet på Nordbostad, altså en snarvei (Gården, s. 311). Gangstien fra Vikalia til Svaleng kaltes bare Stien (Gården, s. 313). Øvre og nedre Gogna er en sti mot sør oppunder fjellfoten på Tinden (Gården, s. 314). Raudgata kaltes en kjørevei med mye rød sand i Blåbærhaugen (Gården, s. 311). Den bratte stien ned til Svaleng het Stiberget (Gården, s. 310).

Stier fra tunet til utmarka fantes på alle gårder. I dag er de fleste glemt og gjengrodd. På Litlehaugen er stien bevart, skiltet og tilrettelagt. Den starter på gårdstunet, går over åkeren, opp til Storsteinen og videre derfra til Grønlihatten hvor den slutter (Berntsen, s. 36-38).

Skjåvikbergan/Bergan er et vanskelig veistykke mellom Huglen og Halland hvor man måtte klatre over berg når det var flo sjø. Jernpåler og streng til å holde seg i når det var glatt om vinteren ble satt opp. Her gikk postmannen, barna for å komme til og fra skolen og andre som hadde ærend mellom bygdene. Skulle dyr føres gikk man over fjellet (Jenssen 1998, s. 348).

Allerede i 1911 ble innsamlingsaksjon igangsatt for å få bygd bru mellom Vik og Vikholmen. Først i 1919 ble Vikholmen landfast med ei trebru. En ny brufylling av stein erstattet denne i 1962.

Stibakken, Strandlandet
Stibakken var den gamle veien mellom gårdene Rothella og Mehus. Den ble anlagt på dugnad, sannsynligvis engang utpå 1800-tallet. Stibakken snor seg ovenfor hovedveien på Strandlandet omtrent 8 km fra Nesna sentrum. Den begynner ved Rothella. Engang lå det flere hus på oversiden av nåværende vei. På nedsida lå fjøsen. Alle bygningene er revet for lengst. Ingen tufter står igjen. Fra Rothella går Stibakken oppover gjennom skogen. Veien var beregnet på ferdsel med hest og var bygd deretter. Deler er murt opp av stein med håndkraft.

Langs stien er restene av et gammelt steingjerde, deretter noen steiner hist og her i skogen. Her lå engang et bedehus. Stibakken ender rett etter Svarthammeren ved gården Mehus. En forlengelse av veien gikk opprinnelig videre fra Mehus til Ner-Storekker`n. Den kaltes Levergata, uvisst hvorfor. Her brukte blant annet 17. mai toget å gå. Rester av Levergata kan fortsatt sees enkelte steder i terrenget.

Stibakken går i variert terreng.

Stibakken var i bruk som ordinær vei fram til begynnelsen av 1900-tallet. Da var bygdas nye vei ferdigstilt og deler av den erstattet Stibakken. Den nye veien var anlagt lengre ned i terrenget, nærmere sjøen.

Stibakken var likevel i bruk også utover 1900-tallet, til søndagsspasertur og litt ellers. Det var ikke akkurat en snarvei, men siden husene står langt oppe i bakken slapp man å gå ned og opp hvis man gikk Stibakken.

Vei mellom Langset og Einmo
Den gamle veien som gikk mellom gårdene her er vidt være synlig enkelte steder.

Sjonfjellveien
Fra gammelt gikk en krøttersti over Sjonfjellet. Fra andre halvdel av 1800-tallet fikk enkelte strekninger i Nesna gradvis mindre veistubber. Innover Nesnastranda gikk en vei for den som reiste med hest og vogn. Standarden var dårlig, men det var likevel en vei. Likens var det på slutten av 1800-tallet grusvei på parseller i Sjona.

Over Sjonfjellet, mellom Myklebostad og Langset fantes kun stier. Det var fullt mulig å gå over Sjonfjellet, men verre hvis man skulle med hest og vogn. Planer om å forlenge traseen verserte allerede på 1890-tallet. Det tok over femti år før planene ble realisert. Det skyldtes blant annet uenighet mellom bygdene i Nesna om hvilken strekning som skulle prioriteres. Veien var ferdigstilt såpass at bussen kunne kjøre over i 1954, men sto offisielt ferdig i 1955.

Veien over Sjonfjellet var ferdigstilt i 1955, og siden utbedret i flere omganger.

Veifar over Langsetelva og opp mot fjellet
Her gikk man før veien kom på 1950-tallet.

Veien gjennom Zahlsgården, Nesna
Veien mellom husene her fantes tidlig på 1900-tallet.

Fergeleier

Fergeleiet på Tomma åpnet i 1970. I etterkant har det vokst fram bergverksdrift og sveiseindustri rett ved. Fergeleiet på Handnes på Handnesøya og på Vikholmen på Hugla var ferdigstilt i 1973. Kai finnes også på Saura på Handnesøya. Fergeleie, kai og nyere småbåthavn finnes også på Nesna.

Oljedeponi, Tomma

På Husby utgjør et oljedeponi, med ni ranker som inneholder oljeholdig materiale, et særegent kulturminne. Deponiet ble anlagt tidlig på 1980-tallet i etterkant av «Deifovos»- ulykken. 25. januar 1981 fikk det greske skipet «Deifovos» slagside og sank vest for Vega. Ni av de 38 ombord mistet livet. Mer enn 1000 tonn tung bunkersolje ble sluppet ut og spredt langs kyst og øyer. Katastrofen etterfulgtes av en omfattende oljevernaksjon. Tre deponier ble opprettet, det ene på Husby på Tomma hvor det fortsatt utgjør et større område.

Avfallet ble lagt som hauger «ranker» i grøfter som på bunnen var dekket med en sammensveiset plastduk. Kalk, bark, torvstrø, flis eller gjødsel m.m. ble tilsatt for å bidra til at oljesølet på sikt skulle omdannes til jord. Forskjellige dreneringssystem ble også etablert.

På Tomma besto deponiet av anslagsvis 2500 m^3 oljeholdig masse, fordelt på en hoveddel med ni ranker og flere mindre deponier i nærheten. Fra 1982 til 1988/1989 fikk dette deponiet tilført annet oljeholdig materiale. Seinere ble undersøkelser utført og noen endringer foretatt. Deponiet på Tomma inneholder fortsatt betydelige mengder olje fra «Deifovos», og noe annet materiale.

Lageret med olje på Tomma er et særegent kulturminne.

Veten, Hugla

På en haug ovenfor Vætodden på sørspissen av øya, rundt 40-50 meter over havet, finnes rester av det man antar er en vete. Det er steiner i en ring litt under vegetasjonen, og rester av stokker. Stedet har ifølge muntlig tradisjon vært et vetested. Ordet «vete» kommer av gammelnorsk «viti» for varsel. Veter var store varselbål plassert strategisk på godt synlige steder. De utgjorde et gammelt kommunikasjonssystem og ble tent for å varsle om fiender.

Veten var en del av et gammelt varslingsystem.

Litteratur og kilder

Sigurd Arnekleiv, Bjarne Kvam, Arnvid Kyrkjeeide, Arne Langset (red.). *Nesna lærarskole 50 år, 1918-1968.* Nesna 1968.
Arne Berg. *Norske gardstun*. Universitetsforlaget 1962.
Knut Berntsen. *Opp Rævskørdalen og andre turer i Nesna*. Nesna 2007.
Trond Braset. Nesna lærerhøgskole har fått tidsmessige lokaler. *Rana Blad* 1. november 1984.
Simon W. Bringeland. *Naar sirius Opsteg i gylden prag*. (...). Nesna 1993.
Kolbein Dahle, Eir Grytli og Dag Nilsen. *Trønderlåna.*(...). Oslo 2005.
Trygve Engen. *Ætt og odel*. Ukjent årstall. Egen utgivelse.
Folketellingene 1801, 1865, 1875, 1891, 1900 og 1910.
Sven Erik Forfang. Erlend Langset- skogens sønn og plantenes venn. *Årbok for Helgeland* 2012.
Sven Erik Forfang og Ann Kristin Klausen. *100 år med lærerutdanning.* Helgeland Museum, Nesna 2018.
Kristine Lind Grøttland. *Daglig brød – daglig dont*, 2001.
Erling Gården. *Hugla ei øy på Helgelandskysten*. Fakta og fortellinger. Bodø 2010.
Jan Habberstad. *Langset(h) slekter fra Nord-Norge*. Trondheim 2000.
Ingebjørg Hage. Byggeskikk og bygningsvern. *Ottar* nr. 6 1984.
Peder A Hansteen. En gammel gård i Nesna. *Årbok for Helgeland* 1970.
Peder A. Hansteen. Nedlagte bruk i Nesna. Hinderå. *Helgelands Blad* 5. mai 1979.
Peder A. Hansteen. *Nesna kirkes historie.* Nesna menighetsråd, Nesna 1980.
Peder A. Hansteen. Strand i Nesna. *Årbok for Helgeland* 1983.
Linda Helén Haukland. *Lærerutdanninga på Nesna 1918-2018*. Trondheim 2018.
Amund Helland. *Topografisk-statistisk beskrivelse over Nordlands amt* 1908.
Ivar A. Heltzen. *Ranens beskrivelse 1834*. Rana museums- og historielag, Bodø 1982.
Johan Hågensen. Dagboknotater. Nesna bygdebokarkiv.
Johan Hågensen. Fra armod til bedre tider. *Årbok for Helgeland* 1986.
Gunvor Ingstad: Gamle handelssteder og bondegaarder paa Helgeland. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring*. Årsberetning 1924.
Øyvind Jenssen. *Grendeskolene på Helgeland og mannen fra Romsdal*. Nesna 2008.
Øyvind Jenssen. *Nesna bygdebok, bind 1.* Nesna 1996.
Øyvind Jenssen. *Nesna bygdebok, bind 2 -1800-1920.* Nesna 1998.
Øyvind Jenssen. *Nesna bygdebok, bind 3- 1920-1970.* Nesna 2015.
Øyvind Jenssen. *Husby.* Selhornet, Mosjøen 2018.
Gerd Johansen. *Slekters gang- to gårder på Tomma*. Sandnessjøen 2010.
Gerd Johansen. *To slekter på Tomma.* Sandnessjøen 2019.
Kirkebøker for Nesna. www.arkivverket.no
Ann Kristin Klausen. Kobberslageren i Strandvegen. *Årbok for Helgeland* 2008.
Ann Kristin Klausen. En svensk ornitolog på Helgeland. *Helgelands Blad* september 2009.
Ann Kristin Klausen. Det sku bo folk i husan. *Helgelands Blad*, 17. mars 2010.
Ann Kristin Klausen. Veien over Sjonfjellet. *Årbok for Rana* 2017.
Ann Kristin Klausen. Historiske bygninger på lærerskolen, *Helgelands Blad* 16. juni 2018.
Anders Källgård. *Norges öar.* Stockholm 2018.
Erlend Langset: Forretninga Erling Langset & Co. *Historielagsnytt* 2008.
Erlend Langset. Polske, russiske og jugoslaviske krigsfangar 1941-1945. *Historielagsny*tt nr. 2 2012.
Raymond Lillevik. Baptister og frikirkefolk på Strandlandet- to bedehus tett i tett. *Årbok for Helgeland* 2011, s. 98-111.

Gunnar Meland. Petra og Petter på Lauvåsen. *Rana Blad*, 18. februar 1999.
Nordlands Avis 18. september 1920, 13. oktober 1920, 10. august 1922, 14. september 1922, 13. mars 1923, 16. november 1964.
Notat fra Rana Museum, 13. mai 1980. Nesna bygdebokarkiv.
Næringskalenderen for Nordland 1938 og 1954
Arthur Pedersen/ Johannes Lovund. Historikk om Seljeheimen. *Historielagsnytt* nr. 1 2010.
Riksantikvarens databaser Askeladden og Kulturminnesøk.
Rana Blad, 23. mars 1992.
Rana Blad, 18. oktober 2002.
Sandefjords Blad, 10. oktober 1968.
SEFRAK- registeret Nesna. Nesna bygdebokarkiv.
Per Smørvik. *Hus og heim i 200 år. Om byggeskikk og matstell på Helgeland 1700- og 1800-tallet*. Mosjøen 2007.
Arnfinn Småli. Hinderåga- nedlagt gård med dramatisk historie. *Årbok for Helgeland* 2011, s. 87-98.
Statsbygg. *Ferdigmelding nr. 660 / 2006. Prosjektnummer 10541. Sentralbygg, Høgskolen i Nesna Nybygg.*
Olav Sunnanå. *Fra Seminarium Lapponicum til Rauland akademi. Norsk lærerutdanning på ikke – offentlig grunnlag 1717-1979*. Oslo, Universitetet i Oslo 1980.
Torstein Sørensen. *Ord fra gamle Nesna.* Nordland fylkesbibliotek / Orkana. Mo i Rana 2004.
Nils A. Ytreberg. *Nordlandske handelssteder,* 1942.

Befaring på Hugla med Arnstein Brekke bygningsvernavdelinga i Bodø og Maja Sætermo Helgeland Museum 26.11.2019.

Kart over Nesna prestegård, 1888 og 1910. Nesna kommune.

Samtaler med

Grete Bergesen (2009 og 2020), Knut Berntsen (2019), Harald Sverre Bustnes (2020), Truls Dahl (2020), Tor Dalslåen (2019), Sten Tore Engen (2020), Christina Evjenth (2019), Svanhild Evjenth (2019), John Fagertun (2020), Elin Fagervik (2019), Øystein Fagervik (2019), Alme Halland (2019), Svanhild Handå (2020), Sveinung Handå (2020), Åge Herseth (2019), Silja Hines (2019), Per og Gunnbjørg Huskebakk (2020), Tor Iversen (2019), Rune Jensen (2020), Gerd Johansen (2019), Ronald Johnsen (2020), Kjell Odvin Karlsen (2019), Arne Langset (2020), Erlend Langset 4. januar 2010, Hogne Langset (2020), Yngvar Langseth (2020), Merete Liberg (2020), Ilka Mapalo (2020), Vidar Mehus (2019), Ellen Mikalsen (2020), Kåre Nikolaisen (2019), May-Britt Nilsen (2020), Holger Eskil Nyheim (2020), Jon Arne Olsen (2020), Aud Ossletten (2019), Inger Richardsen (2019), Torill Risøy (2020), Øystein Skjelvik (2020), Asbjørn Skog (2020), Bjørnar Skog 82020), Randi Thrane Skogsøy (2020), Siri Smukkestad (2020), Ole Morten Parelius (2018), Alise Pettersen (2020), Hans Petter Sørensen (2019), Arvid Tønder (2019), Bente Erlandsen Yttervoll (2020), Thorvald Zahl (2017), Aud Iren Øyjord (2019), Sigbjørn Ånes (2019).